

Kulturmiljöutredning för delgeneralplanen för Sköldvik, Kullo och Mickelsböle

Kulturmiljöutredning för delgeneralplanen för Sköldvik, Kullo
och Mickelsböle 2020-2021

Beställare

Borgå stads stadsplanering

Författare

Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab

Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

Expert

Suomen Paikkatietokonsultit Oy

Arbetsgrupp

Mona Schalin, arkitekt SAFA, projektledare

Kristina Karlsson, arkitekt SAFA

Medarbetare

Marica Schalin, arkitekt SAFA

Underlagskartor och snedflygbilder ©Borgå stad

Gamka ortoflygbilder © Lantmäteriverket

Arkivbilder: se bildtexterna

Nytagna foton: Författarna

INLEDNING

Borgå stad har påbörjat arbetet med att revidera delgeneralplanen för Sköldvik (Y2) samt att utarbeta en delgeneralplan som styr bybebyggelsen i Kullo och Mickelsböle (Y6). Till en början förs arbetet med delgeneralplanerna framåt som en helhet. I planeringsområdet ingår byarna Sköldvik, Kullo och Mickelsböle och till det hör också delar av byarna Svartbäck, Åminsby, Svartså, Karleby och Söderveckoski.

Den kulturmiljöutredning som presenteras i denna rapport har utförts för delgeneralplanarbetet. Utredningen har beställts av Borgå stads stadsplanering och generalplanechef Maija-Riitta Kontio representerat beställaren.

Syftet med kulturmiljöutredningen för Sköldvik, Kullo och Mickelsböle är att sammanställa en utredning av områdets kulturmiljövärden som är tillräcklig för delgeneralplanarbetet. Uppdraget har varit att identifiera de kulturhistoriskt betydelsefulla miljöerna och objekten samt utreda om det i byggnadsskicket, byggnadernas gruppering och placering kan urskiljas sådana regionala och lokala drag som kunde beaktas i planering av markanvändning och styrning av nybyggande, så att markanvändningslösningar och nybyggande skulle grunda sig på områdets egen tradition. På basen av utredningen bör man kunna bedöma hur nybyggnader och delgeneralplanlösningar påverkar den befintliga byggda miljön och landskapets historiska drag.

I kulturmiljöutredningens rapport granskas den byggda kulturmiljöns historia inom området, dess nuvarande tillstånd och väsentliga karaktärsdrag, och områdets byggnadshistoriska, historiska och kulturlandskapsvärden

påvisas. I rapportens avsnitt 7 behandlas utredningsområdets historia och karaktärsdrag byvis, eftersom byarna i planläggningsområdet har visat sig skilja sig från varandra i fråga om markanvändnings- och byggnadshistoria. De karaktärsdrag som olika förutsättningar har gett upphov till kan alltså iaktas och de förstärker den byggda kulturmiljöns intresse och narrativitet.

Inventeringen har begränsats till att gälla kulturhistoriskt betydelsefulla eller beaktansvärda miljöer, byggnader och konstruktioner samt skyddsåtgångarna för dessa.

I rapporten beskrivs de metoder som har använts vid inventeringen av området och byggnaderna samt grunderna för urvalet och bedömningen av objekt. Grunderna för bedömning av objekten har behandlats på mötena med styrgruppen. Faktaunderlag för att identifiera objekten har sammanställts ur tidigare inventeringar, källlitteratur och samlingar av historiska kartor. Under ett flertal fältundersökningar har områdets byggnadsbestånd granskats och många tidigare oidentifierade objekt har upptäckts, vilka bör anses som kulturhistoriskt betydelsefulla eller beaktansvärda. På basen av inventeringen framläggs skyddsrekommendationer för de objekt som har klassificerats som värdefulla. Utredningen är inte en förteckning över skyddsobjekt, utan i delgeneralplanen avgörs hur de värden i kulturmiljön som utredningen har lyft fram skall beaktas.

För de kulturmiljöobjekt som bör skyddas eller på annat sätt beaktas i delgeneralplanen har inventeringskort uppgjorts. Också för övriga objekt som är värda att beakta, men för vilka skyddsstatus dock inte här föreslås, har inventeringskort uppgjorts. Inventeringens data har

lagrats i lokaldataformat.

I utredningen har tolv värdefulla landskapshelheter påvisats, för vilka de centrala karaktärsdrag som bör värnas har presenterats i områdesvis utarbetade kort. Dessutom har det i utredningen genom områdesavgränsningar påvisats ett antal områdeshelheter med särskilt landskaps- eller bymiljövärde, som är mer begränsade än landskapshelheterna och vanligen består av byggnadsgrupper med gårdsmiljöer och näromgivning.

I styrgruppen för utredningsarbetet har medverkat Maija-Riitta Kontio och Hilka Jokela som representanter för Borgå stads stadsplanering och forskaren Kirsi Toivonen vid Borgå museum. Styrgruppen har sammanträtt fyra gånger under utredningsarbetets förlopp.

Kati Salonen och Mona Schalin Arkitekter Ab (huvudkonsult) har svarat för utredningen i samarbete med Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson (underkonsult). Arkitekterna Mona Schalin och Kristina Karlsson har utfört utredningen med Marica Schalin som medarbetare. Suomen Paikkatietokonsultit Oy har fungerat som lokaldataexpert.

Materialet har överlåtits till beställaren i word-, pdf-, excel- och mapinfo-format. De inventerade objektens fotomaterial i jpg-format har sammanställts i pdf-format i anslutning till inventeringskortet. Fotona i jpg-format har också grupperats i mappar enligt objektnummer.

Mona Schalin och Kristina Karlsson

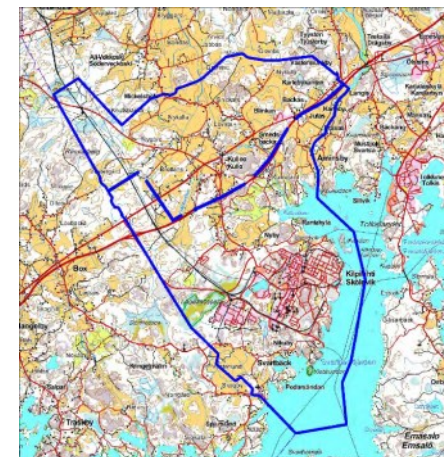
INNEHÅLL

Inledning	3
Utredningsobjektet, karta	5
1. UTREDNINGENS METODER OCH ARBETSSKEDEN	7
Utredningens syfte	
Utredningsområdet	
Inventeringsarbetet, avgränsning och metoder	
Källmaterial	
2. TIDIGARE INVENTERINGAR, UTREDNINGAR OCH SKYDDSOBJEKT	12
3. UTREDNINGSSOMRÅDETS BYGGDA KULTURMILJÖ	15
4. VÄRDEN OCH SKYDDSREKOMMENDATIONER	19
5. VÄRDEFULLA LANDSKAPS- OCH OMRÅDESHELHETER I KULTURMILJÖN	26
6. SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER	42
BEGREPP	48
KÄLLOR	51
7. UTREDNINGAR OM DE ENSKILDA BYARNA; DELOMRÅDEN OCH BYGGNADER	53
7.1 Mickelsböle	55
7.2 Kullo	83
7.3 Karleby, Åminsby, Svartså	115
7.4 Svartbäck	137
7.5 Sköldvik	165
Bilagor	
Kartor	
Objektförteckningar	
Objektkort	

UTREDNINGSSOMRÅDET

Nuläge. Grundkarta MML/LMV

Utredningsområdet utgörs i huvudsak av byarna Sköldvik, Kullo och Mickelsböle. Till planläggningsområdet hör också delar av byarna Svartbäck, Åminsby, Svartså, Karleby och Söderveckoski. Området är beläget på bägge sidor om motorvägen till Borgå, riksväg 7, och gränsar till Sibbo kommuns gräns. Dess areal är 57 km².

Byarna Kullo, Mickelsböle, Sköldvik och Svartbäck har en lång historia, om vilken det bl.a. finns jordregisteruppgifter från och med 1500-talet. Före 1800-talet var bosättningen koncentrerad till bytomterna och i omedelbar närhet till dessa. Först under det tidiga 1800-talet förekom i liten utsträckning bosättning också på andra platser än på bytomterna. Under den senare delen av 1800-talet byggdes fler hus i alla byar och i ökande mån vid 1900-talets början och under dess första årtionden.

Numera har området ca 1200 invånare och det finns ca 500 byggnadsplatser för fast bosättning inom området. I området finns därutöver ca 100 byggnadsplatser för fritidsbebyggelse.

I området finns några skolbyggnader, två bykyrkor, hembygdsföreningens hus, en golfklubb, produktionsbyggnader och Sköldviks industriområde samt industri i den norra delen av Svartbäck.

Utredningsområdets avgränsning. Ortoflygbild Lantmäteriverket öppna data

1. UTREDNINGENS METODER OCH ARBETSSKEDEN

UTREDNINGENS SYFTE

Syftet med kulturmiljöutredningen är att sammanställa en utredning av områdets kulturmiljövärden som är tillräcklig för delgeneralplanearbetet. Uppdraget har varit att identifiera de kulturhistoriskt betydelsefulla miljöerna och objekten samt att utreda om det i byggnadsskicket, byggnadernas gruppering och placering kan urskiljas sådana regionala och lokala drag som kunde beaktas i planering av markanvändning och styrning av nybyggnation, så att markanvändningslösningar och nybyggnation skulle grunda sig på områdets egen tradition. På basen av utredningen bör det gå att bedöma hur nybyggnation och delgeneralpanelösningar påverkar den befintliga byggda miljön och landskapets historiska drag.

I kulturmiljöutredningens rapport påvisas områdets byggnadshistoriska, historiska och kulturlandskapsvärden och rekommendationer för de områden och objekt som har klassificerats som värdefulla läggs fram.

Uppdraget har inbegripit att genomföra en så heltäckande inventering som möjligt av värdefulla och beaktansvärda objekt i utredningsområdets kulturmiljö och upprätta en förteckning över dessa. Underlagsdata om områdets byggnadstradition, kulturmiljöns utveckling och de förändringar som har påverkat den har sammanställts ur källlitteratur, arkivkällor och tidigare utredningar. Strävan har varit att med stöd av arkiv- och kartmaterial lokalisera också nya objekt i den byggda kulturmiljön, sådana som inte har ingått i tidigare inventeringar.

På basen av inventeringen framläggs skydds-

rekommendationer för delgeneralplanen gällande de objekt som har klassificerats som värdefulla. Inventeringens data har lagrats i lokaldataformat. Utredningen är inte en skyddsförteckning, utan i delgeneralplanen avgörs hur de värden i kulturmiljön som utredningen lyfter fram skall beaktas. Principerna för klassificering av objekten har behandlats på styrgruppens möten.

UTREDNINGSSOMRÅDET

Planläggningsområdet för delgeneralplanen för Sköld- vik, Kullo och Mickelsböle omfattar en areal om 57 km². Områdets avgränsning visas på ortoflygbilden på bredvidstående sida.

KÄLLMATERIAL

Som källmaterial för utredningen har använts tidigare utförda inventeringar och utredningar, historieverk som behandlar Borgå landskommun, litteratur om herrgårdarnas och lantbrukets historia, lantmäteriförrättningsinstrument och kartor gällande mätningar, storskiftes- och nyskiftesförrättningar från början av 1700-talet till 1950-talet, offentliga och privata fotoarkiv, intervjuer samt bygglovsansökningar. Fakta om de gamla hemmanen i området har tagits fram bl.a. ur bokverken Suomen maatilat (1932) och Suuri maatilakirja (1967)

För att lokalisera inventeringsobjekt och bedöma förändringar har arbetsgruppen främst utnyttjat kartmaterial från olika tider, så som sockenkartor från 1800-talet, lantmäteristyrelsens sockenkartor från 1930-talet samt grundkartor från 1950–2000-talet. Digitalt kartmaterial,

material ur fastighetsregistret och snedflygbilder har använts för att kartlägga nuläget och lokalisera objekt.

lakttagelser och analyser som gjorts på fältet samt intervjuer utgör utöver arkivundersökningar och kartanalyser ett centralt material i utredningen. Byarnas sinsemellan olika särdrag i fråga om närings- och kulturhistoria och de byggnadshistoriska drag som har samband med dem har framträtt tydligare uttryckligen i samband med fältundersökningarna.

En redogörelse för de inventeringar som tidigare har gjorts inom området och för de skyddsbeslut som har fattats gällande området finns i kapitel 2. I slutet av rapporten finns en förteckning över det källmaterial som har använts.

INVENTERINGEN, AVGRÄNSNING OCH METODER

Målsättningen för inventeringsarbetet har varit att kartlägga alla objekt och områden av betydelse för värdet av kulturmiljöns värden. Data om de objekt som har ingått i tidigare inventeringar har kompletterats på basen av källmaterial och genom fältarbete. På samma sätt har data samlats in om nya objekt, som har lokaliserats med hjälp av källmaterial och fältundersökningar.

Inventeringsarbetet utfördes under sommaren och hösten 2020. För fältundersökningar användes sammanlagt tolv dagar. Under fältarbetet fotograferades objekten och inventeringsdata antecknades. Intervjuer genomfördes sporadiskt. På grund av coronaepidemisituationen var det inte möjligt att ordna invånarträffar på samma sätt som i

samband med tidigare utredningar.

INFORMATION

Information om inventeringsarbetet publicerades på Borgå stads nätsidor. På grund av det stora antalet inventeringsobjekt var det inte möjligt att på förhand komma överens om tidpunkten för inventeringen med enskilda markägare. I samband med inventeringen delades ett informationsblad om denna ut till de markägare som var antärfbara på plats. Informationsbladets text finns i en bilaga till utredningen.

KUNSKAP SOM SAMLATS IN BLAND OMRÅDETS INVÅNARE

Invånarintervjuer utförda i samband med fältinventeringarna har tillfört utredningen värdefull kunskap om byggnader och om områdets historia.

URVAL AV INVENTERINGSOBJEKT

Utöver sedan tidigare kända objekt har utredningsarbetsgruppen tagit fram nya inventeringsobjekt genom att studera områdets fastighetsbildning och bebyggelsens framväxt med hjälp av kartor från olika tider, Lantmäteriverkets fastighetsdatabas och fastighetsregistrets uppgifter om byggnadsår. En stor del av byggnaderna inom undersökningsområdet har kunnat lokaliseras och observeras i samband med fältinventeringarna, med undantag för de egentliga industriområdena.

På basen av fältinventeringarna har inventeringskort uppgjorts för de objekt i kulturmiljön som bör beaktas eller skyddas i delgeneralplanen. Också för objekt som är

värda att beakta, men för vilka skyddsstatus dock inte har föreslagits i den slutliga inventeringen, har inventeringskort uppgjorts. Jordbrukens ekonomibyggnader samt sido- och ekonomibyggnader i andra slag av gårdsmiljöer har inventerats i samband med bostadshusen som en del av den helhet dessa bildar. De ekonomi- och sidobyggnader som har klassificerats som värdefulla och som föreslås skyddas har dokumenterats med egna inventeringskort.

Inventeringsarbetet har inte enbart omfattat kartläggning av värdefulla och skyddsvärda objekt. I samband med arbetet har arbetsgruppen också strävat efter att lokalisera och inventera sådana byggnader som förefallit vara i dåligt skick och på väg att utplånas, i syfte att samla möjligast heltäckande kunskap om områdets gamla byggnadsbestånd. Byggnadernas tekniska skick har inte bedömts i samband med denna inventering, utan detta sker vid behov om fastighetsägarna senare låter göra konditionsundersökningar.

OBJEKT SOM HAR UTELÄMNATS UR INVENTERINGEN

Objekt byggda efter år 1980 har i praktiken utelämnats ur inventeringen, likaså bevarade äldre objekt vars skyddsvärde genom förändringar har försvagats avsevärt eller helt försvunnit. Byggnadshistoriskt värdefulla, ombyggda objekt har ändå tagits med i inventeringen, om det har bedömts som möjligt att återställa deras värde genom framtida åtgärder.

RAPPORTERING OM OCH SLUTSATSER AV INVENTERINGEN

Inventeringsdata för de objekt som i fältinventeringarna har klassificerats som värdefulla med avseende på kulturhistoria, byggnadshistoria, landskapsbild eller bymiljö, har sammanställts i en Excel-tabell. Objektens koordinater har definierats, och med hjälp av dessa överförs inventeringsdata till lokaldatformat. Objekten har dessutom markerats med nummer på en separat inventeringskarta i dwg-format. Inventeringskort för objekten har skrivits ut i pdf-format.

Till varje objekt har utöver basdata (by, fastighet, namn) och inventeringsdata, såsom inventeringstidpunkt och tidigare inventeringar, fogats en kort beskrivning av objektet. Historiebeskrivningarna har begränsats till den information som erhållits genom intervjuer samt ur tidigare områdesinventeringar och historiker. Arkivforskningsresultat har inte till den här delen infogats i någon större utsträckning. Byggnadsår och tidpunkter för betydande förändringar har antecknats i den mån de är kända. Med hjälp av jämförande kartstudier och byggnadshistorisk sakkunskap har de flesta bostadsbyggnaderna från 1900-talet kunnat dateras åtminstone med ett årtiondes noggrannhet. Äldre byggnader från 1800-talet har inte kunnat dateras genomgående. Med byggnadens objekttyp avses att beskriva dess antagna ursprungliga användning.

I vilken mån byggnadernas utseende har bevarats i ursprunglig form eller som de tittat sig efter ett senare reparations- eller ombyggnadsskede har på ett allmänt plan bedömts genom att studera byggnadernas byggnadsdelar

1. Utredningens metoder och arbetsskeden

och för olika tidsperioder kännetecknande fasadmotiv, brädfodringstyper, grundläggningssätt och detaljer. En noggrannare bedömning av olika byggnadsdelars bevarandegrad eller undersökning av interiörer har i allmänhet inte ingått i arbetet.

Till varje objekt har fogats minst 2-4 foton tagna vid fältinventeringen samt eventuella äldre foton som har varit tillgängliga.

Objektens skyddsgrunder har kort redovisats särskilt, och objekten har klassificerats i tre huvudkategorier. Klassificeringen av värden beskrivs mer ingående i kapitel 4. Värden och skyddsrekommendationer.

UTREDNINGSRAPPORTEN

I rapporten granskas den byggda kulturmiljöns historia, nuläge och centrala karaktärsdrag inom området och områdets byggnadshistoriska, historiska och kulturlandskapsvärden påvisas. Information om tidigare skyddsbeslut, utredningar och inventeringar som berör området har sammanställts i utredningens inledande avsnitt.

I rapportens avsnitt 7 behandlas utredningsområdets historia och karaktärsdrag, byggnadsskick och exempel på byggnadstypologi byvis. I områdesbeskrivningen för varje by ingår en översikt över områdets markägande- och bosättningshistoria samt bystrukturens förändrings-skeden. Med hjälp av kartserier granskas den byggda miljöns tidsskeden och förändringar från 1700-talet till 2000-talet. Byarna i planläggningsområdet har visat sig skilja sig från varandra i fråga om markanvändnings- och byggnadshistoria. De karaktärsdrag som olika förutsätt-

ningar har gett upphov till kan allttjämt iaktas och de förstärker den byggda kulturmiljöns intresse och narrativitet.

På basen av inventeringsarbetet har en beskrivning av den nuvarande situationens karaktärsdrag och en analyskarta utarbetats. De karaktärsdrag som bör värnas illustreras med schematiska kartor. Som bilagematerial till rapporten presenteras de kulturhistoriskt värdefulla objekten numrerade på indexkartor samt en objektförteckning. De kulturhistoriskt värdefulla landskapshelheterna visas numrerade på kartorna.

LAGRING OCH ÖVERLÅTELSE AV MATERIAL

Materialet har överlåtits till beställaren i word-, pdf-, excel- och mapinfo-format. De inventerade objektens fotomaterial i jpg-format har sammanställts i pdf-format i anslutning till inventeringskorten. Fotona i jpg-format har dessutom grupperats i mappar enligt objektnummer.

ANVÄNDNING AV MATERIALET

Rapporten publiceras som ett dokument i anslutning till beredningen av delgeneralplanen. Inventeringskorten publiceras inte på Borgå stads webbsidor, då de innehåller detaljerad information om objekten. Beställaren har rätt att använda de foton som författarna har överlåtit i stadens publikationer.

UTREDNINGENS RESULTAT

I samband med utredningen kunde det observeras att det efter den 1980 utförda kulturmiljöinventeringen inte, i synnerhet norr om de trafikleder som klyver området, har skett sådana förändringar som nämnvärt skulle ha försva-

gat värdena i den byggda kulturmiljön. I områdets södra del har kulturmiljön förändrats och delvis splittrats på grund av de stora industrianläggningarna och de trafikleder de har krävt. Trots detta har traditionellt kulturlandskap och byggnadsbestånd bevarats i riklig utsträckning i utredningsområdet. På basen av fältinventeringen kunde det konstateras att nästan alla de byggnader som inventerades 1980 har bevarats och är i bruk.

Tack vare det omsorgsfulla förberedande arbetet blev inventeringen synnerligen täckande och ytterligare värdefulla objekt upptäcktes, som hade förblivit utanför tidigare inventeringar. Jämfört med den föregående inventeringen är den text och det bildmaterial som har tillkommit i samband med den aktuella utredningen av mångdubbelt större omfattning och lagringen av materialet i lokaldataformat gör det lättillgängligt och lätt att bevara. Utöver byggnadsobjekten har det i utredningen fästs särskild uppmärksamhet vid de värdefulla landskapshelheterna och granskningen av dessa, där en analys av det historiska kart- och dokumentmaterialet kombineras med fältobservationer.

Historiska kartor som källmaterial för utredningen

För att lokalisera inventeringsobjekt och bedöma förändringar har arbetsgruppen i huvudsak utnyttjat bl.a. Kungens kartverk (1776-1805), sockenkartor från 1800-talet och Senatens kartverk (1870-1919), lantmäteristyrelsens sockenkartor från 1930-talet samt grundkartor från 1950-1980-talet.

De kartor över enskilda byar eller hemman som lantmätare har upprättat i samband med olika förrättningar samt storskiftesförrättningarnas kartor och beskrivningar innehåller värdefulla uppgifter om exempelvis bystrukturens förändringar. Som komplement till Senatens kartverk förekommer uppgifter om bosättning och byggnader bl.a. på de kartor över regleringen av storskiftet som upprättades i slutet av 1800-talet och kring sekelskiftet 1900.

Förutom kartor har historiska flygbilder från Lantmäteriverkets geoportal använts i utredningen. För att kartlägga nuläget och lokalisera objekt har digitalt kartmaterial, material ur fastighets- och byggnadsregistret och snedflygbilder använts.

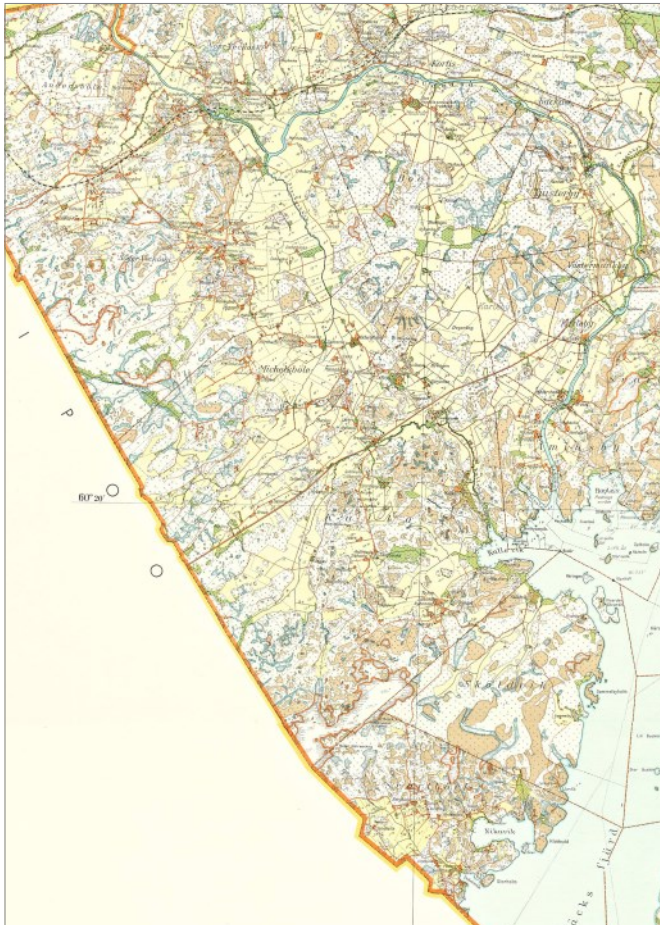

Kungens kartverk (1776-1805) är en viktig källa för att lokalisera bosättning och markanvändning, vägförbindelser, byar, herrgårdar och krogar. Noggrannare kartor över enskilda byar upprättades av lantmätare exempelvis i samband med storskiftet.

Senatens kartverk 1873, KA. På basen av kartan kan iakttas exempelvis de förändringar i bosättningen som storskiftet hade medfört, gamla och nya torp (T) samt vägnätets utveckling. Herrgårdarnas trädgårdar har vanligen märkts ut på kartan, som i fråga om Kullo och Mickelsböle.

1. Utredningens metoder och arbetsskeden

Sockenkarta 1936, Nationalbiblioteket. På kartan syns den på 1930-talet färdigställda Borgåvägen. Fram till dess hade huvudleden för trafiken i öst-västlig riktning varit den från medeltiden härstammande Stora Strandvägen. Den odlade arealens tillväxt i området begränsas av den kuperade terrängen.

2. TIDIGARE INVENTERINGAR, UTREDNINGAR OCH SKYDDSOBJEKT

2.1 BYGGDA KULTURMILJÖER AV RIKSINTRESSE (RKY 2009)

Ett objekt av riksintresse finns inom området: Kullo gård (RKY-objekt 4932).

2.2 NATIONELLT VÄRDEFULLA LANDSKAPSOMRÅDEN

Enligt Landskapsområdesarbetsgruppens betänkande (1992) finns inga nationellt värdefulla landskapsområden inom området.

2.3 KULTURLANDSKAP OCH OBJEKT I DEN BYGGDA MILJÖN SOM ÄR AV INTRESSE PÅ LANDSKAPSNIVÅ

Den år 2012 färdigställda kulturmiljöutredningen för Nyland har utförts som en del av arbetet med etapplandskapsplan 2 för Nyland. Utredningen har sammanställts till publikationen *"Missä maat on mainiommat - Uudenmaan kulttuuriympäristöt"*. Objekt inom utredningsområdet:

208 Kullo gård

En på 1600-talet grundad herrgård med ett byggnadsbestånd som härrör från 1700-talet till början av 1900-talet. RKY-objekt

201 Svartsådalens kulturlandskap

Svartsådalens kulturlandskap begynner i byn Numminen i Mäntsälä, fortsätter genom Borgnäs och vidare längs Borgå ås övre lopp som ett mer småskaligt och fragmenterat kulturlandskap. Ådalen hör till de första områden där de svenska nybyggarna i Borgå bosatte sig.

212 Svartsådalens kulturlandskap

I området ingår det storlandskap som bildas av bl.a. byarna Tjusterby, Drägsby, Karleby och Åminsby. Ådalens bebyggelse härstammar i huvudsak från 1800- och 1900-talen. Karleby gård hör till ådalens mest betydande byggnadsbestånd.

229 Stenbrottet i Svartbäck, Pedarsändans gravfält

Väg 170, Helsingforsvägen (avsnittet i utredningsområdet)

I Nylands förbunds publikation E 132 - 2014, *Tien päällä, Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit*, har riksväg 7 på avsnittet Helsingfors-Sibbo-Borgå, den på 1930-talet anlagda rutten som numera går som väg 170 parallellt med den nyare motorvägen, bedömts som följer:

"Av regional betydelse, en av de första riksvägarna i huvudstadsregionen. Rutten erbjuder ett behagligt alternativ genom odlingslandskapet mellan Helsingfors och Borgå. Den gamla vägen har linjerats så att den ansluter till bebyggelsen och odlingsgläntorna, som ger rytm åt färden."

2.4 NYLANDS FÖRBUNDS OCH REGIONPLANEFÖRBUNDETS TIDIGARE INVENTERINGAR

Förteckningen i publikationen *Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys / Inventering av byggd kulturmiljö i Östra Nyland (2007)* upptar Kullo gård och Svartsådalens kulturlandskap, bl.a. herrgårdarna Karleby och Brasas.

Följande landskapsobjekt har klassificerats i publikationen *Itä-Uudenmaan maisematyytit* (Östra Nylands förbund 2007): L2-området Svartsådalen och S3-området Inre skärgården och fastlandskusten.

2.5 OBJEKT SOM ÄR SKYDDADE GENOM GENERALPLANER

I generalplanen för Sköldvik, som har uppgjorts 1982 för delar av byarna Kullo, Svartså och Sköldvik, är det Kullo gård tillhöriga område som sträcker sig från Kullovikens strandlinje till motorvägen och mot nordost längs motorvägen, skyddat med beteckningen SR. Ett annat med SR-beteckning skyddat område är Svartsåns västra strand från Karleby gård till havsstranden.

Vidare har Snickars gårdscentrums område med närmiljö i Delgeneralplan för byar och glesbygd försetts med beteckningen AT/s Område för byacentrum, där områdets särart bevaras. Söderveckoskvivägen har betecknats som en väg som är viktig ur historisk synvinkel eller med hänsyn till helhetsbilden av landskapet.

2.6 OMRÅDEN SOM ÄR SKYDDADE GENOM DETALJPLAN

Inom området finns inte objekt som är skyddade genom detaljplan.

2.7 OBJEKT SOM ÄR SKYDDADE MED STÖD AV BYGGNADSSKYDDSLAGEN ELLER LAGEN OM SKYDDANDE AV BYGGNADSRIVET

Inga objekt inom området har skyddats med stöd av lag.

2.8 LOKALA INVENTERINGAR

Kulturhistoriskt värdefulla objekt har inventerats och katalogiserats i publikationen *Kulturhistoriska miljöer i Borgå landskommun*, Borgå landskommun, 1980, samt i den otryckta publikationen Delgeneralplan för byar och glesbygd, 1996, Planbeskrivningens bilaga 1.

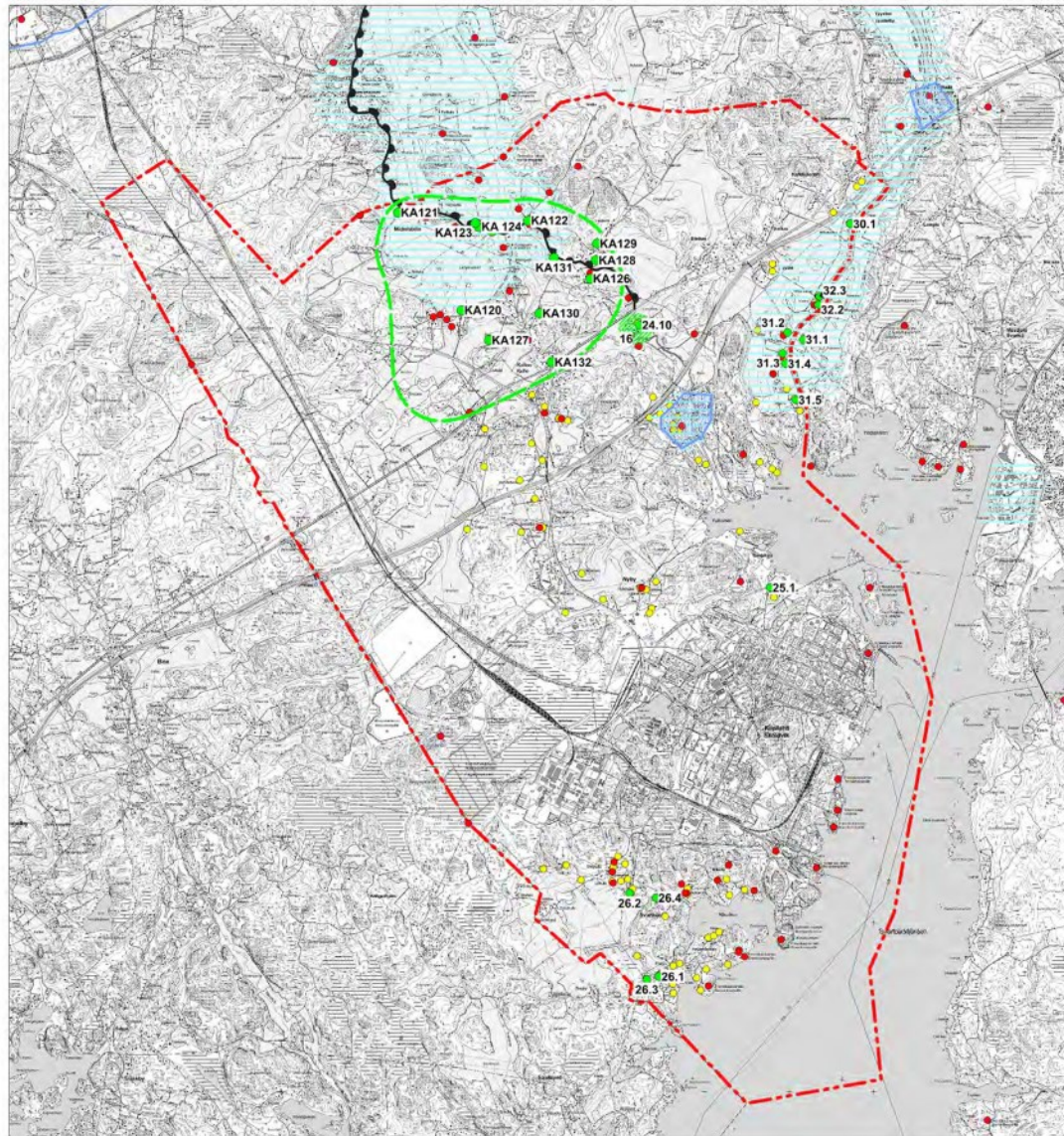
2.9 ARKEOLOGISKA INVENTERINGAR I OMRÅDET

Se separata fornminnesinventeringar:

Kulloo, Sköldvik ja Mickelsböle. Osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi, Vesa Laulumaa. Museiverket 2015.

Porvoo Estlink 2—sähkösiirtoyhteyden maaosuus historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten inventointi 21.-24.9. ja 20.10.2009. Wesa Pertola, Museiverket.

2. Tidigare inventeringar, utredningar och skyddsobjekt

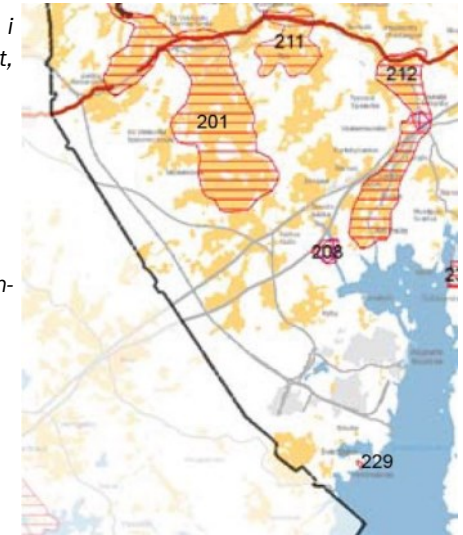
Regionalt värdefulla kulturlandskap, objekt i den byggda miljön och förhistoriska objekt, som är av intresse på landskapsnivå

208 Kullo gård (också RKY-objekt)

201 Svartsådalens kulturlandskap

212 Svartsådalens kulturlandskap

229 Stenbrottet i Svartbäck och Pedarsändans gravfält

Till vänster: värdefulla kulturmiljöer, skyddsobjekt och tänkbara kulturmiljöobjekt som påvisats i tidigare utredningar. Utgångspunkter för utredningen, karta Borgå stadsplanering

Kulloo-Mickelsböle-Kilpilahti osayleiskaava-alue
Lähtötietoja kulttuuriympäristöselvitystä varten

- RKY 2009, valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Paikallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Vanha kylätie
- Kultuurihistoriallisesti ja/tai kaupunki/kyläkuvan kannalta arvokas kohde
- Mahdollinen kulttuuriympäristökohde, inventointi keskeneräinen
- Muinaismuisto

Snedflygbild © Borgå stad

3 . UTREDNINGSSOMRÅDETS BYGGDA KULTURMILJÖ

Landskapets karaktärsdrag

Kännetecknande för naturlandskapet i utredningsområdet för delgeneralplanen för Sköldvik, Kullo och Mickelsböle är dess variation. Dess huvudtyp är en småkuperad terräng, där stora höjdskillnader är sällsynta. Området avgränsas i öster av Svartsån och den havsvik där ån utmynnar.

Enligt den typindelning av storlandskap som Östra Nylands förbund har publicerat förekommer det inom undersökningsområdet två landskapstyper, som å ena sidan representerar den landskapsbild som kännetecknar innerskärgården och fastlandets kustområde, å andra sidan det landskap som är utmärkande för Svartsåns dalgång. Gränsen mellan landskapstyperna följer i stort sett samma linje som huvudväglederna mellan Helsingfors och Borgå.

Östra Nylands fastlandskustzon är småskalig och variationsrik, strandlinjen är mestadels fragmenterad och böljande. Området har frånsett några av de högsta åsryggarna legat under vatten under Litorinahavsperioden. Landskapet består av vida, skogbevuxna bergs- och moränzoner och mellan dessa sänkor med lerjord. Småskaliga byar som härstammar från medeltiden har bevarats inom området. De är belägna i kanten av de smala, uppodlade strängarna av lerjord.

Den av odlingar kantade Svartsådalen vindlar mellan morän- och bergsryggar. Områdets sydligaste delar består till stor del av Litorinahavets botten. De nordligare delarna har hört till Litorinahavets kustzon, där den nuvarande ådalen har skjutit in som en smal havsvik. I områdets södra delar öppnar sig vidsträckta odlingslätter på lerjordar som har sedimenterats på Litorinahavets botten. Bosättningen följer ån och det vägnät som bildats senast på 1700-talet. De från medeltiden stammande bytomterna inom undersökningsområdet har förlagts längs med ån och de äldsta vägarna. Den nuvarande strukturen i flera av byarna härrör från storskiftets och storskiftesregleringens tid. Svartsådalen kantas av områden med kargare jordmån, skogbevuxna bergs-, morän- och torvmarker.

(Itä-Uudenmaan maisematyyppit, Itä-Uudenmaan liitto / Östra Nylands förbund 2007)

Tidsdjupet i kulturlandskapet

I omgivningen kring Borgå har det av människan formade kulturlandskapet en lång historia. Spår av bosättning finns ända från stenåldern framåt. Sin huvudsakliga befolkning fick trakten i slutet av 1200-talet, då området koloniserades från Sverige i avsikt att knyta den nya riksdelen fastare till moderlandet.

Karaktären hos områdets kulturlandskap har formats av

de näringar som bedrivits här, jordbruk, boskapsskötsel och fiske. Ådalar och låglänta marker har successivt odlats upp. Kommunens administrativa, kommersiella och kyrkliga huvudort har allt sedan medeltiden varit Borgå stad.

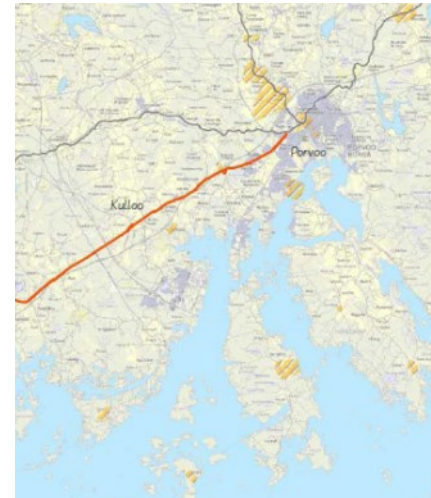
Den byggda kulturmiljön

Byarna har tidigare varit tätt bebyggda gruppbyar omgivna av odlingsmarker. De flesta gruppbyarna har splittrats redan vid de jordskiften som genomförts under flera sekler, av vilka det i slutet av 1700-talet påbörjade storskiftet haft mest betydelse. Vid skiftena strävade man efter att skapa en enhetlig åkerareal för varje hus, i stället för de tidigare tegarna. Det här medförde att åtminstone en del av gårdarna flyttades till sina egna ägor, ofta avlägset från byns gamla centrum. Vid sidan om de huvudsakligen av bönder bebodda byarna har det funnits byar som dominerades av herrgårdar. I dessa, vars odling har baserat sig på herrgårdarnas hushållning har bosättningen koncentrerats till själva herrgården och dess mer avlägsna underlydande gårdar. Att torpen och backstugorna blev självständiga i början av 1900-talet förändrade inte väsentligt den här strukturen.

Vid kusten har fiske och sjöfart haft en viktig roll. Enskilda fiskarboställen som legat avskilt från tätbebyggelsen har varit kännetecknande för kusten och skärgården.

Ett betydelsefullt inslag i kulturlandskapet är de träd-

3. Utredningsområdets byggda kulturmiljö

Väg 170 (Riksväg 7) Helsingfors – Sibbo – Borgå

Vägen är av regional betydelse, en av de första riksvägarna i huvudstadsregionen. Vägen är väl bevarad i avseende på sin sträckning och omgivning från Ring III nästan in till Borgå centrum. Rutten erbjuder ett behagligt alternativ genom odlingslandskapet mellan Helsingfors och Borgå. Den gamla vägen har getts en sträckning i anslutning till bebyggelsen och odlingslätterna, som ger rytm åt färden.

Landsvägen österut från Helsingfors till Borgå, numera väg 170, har klassificerats som kulturhistoriskt värdefull. In på 1930-talet färdades man från Helsingfors till Borgå via Malm, Sibbo kyrkby och Hindhår, tills Borgåvägen som i Helsingfors gick via Gammelstadviken, Vik och Kasäkern byggdes 1933–1935. Härifrån överfördes trafiken till de motorvägsavsnitt som successivt byggdes under 1960- och 1970-talet. Motorvägen till Borgå slutfördes år 1981. Den på 1930-talet anlagda landsvägen, i Borgå kallad Helsingforsvägen, går parallellt med denna nyare motorväg.

I Nylands förbunds publikation E 132 - 2014, *Tien päällä, Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit*, har den nuvarande väg 170:s på 1930-talet anlagda sträckning lyfts fram som ett värdefullt vägsnitt: "Av regional betydelse, en av de första riksvägarna i huvudstadsregionen. Rutten erbjuder ett behagligt alternativ genom odlingslandskapet mellan Helsingfors och Borgå. Den gamla vägen har getts en sträckning i anslutning till bebyggelsen och odlingslätterna, som ger rytm åt färden".

Källa: Valtatie 7. Uudenmaan Liitto: Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit. Uudenmaan liitto – Nylands förbund 2014.

3. Utredningsområdets byggda kulturmiljö

gårdar och parker som har bevarats kring herrgårdarna, alléer som leder till husen samt häckar som ingärdar gårdsträdgårdarna. Till undersökningsområdets mest betydelsefulla trädplanteringar hör bestånden av ädla lövträd på gårdarna Snickars, Kullo, Lövsta och Karleby. Ett utmärkande drag för kulturlandskapet är de enhetliga skogsbrynen som avgränsar åkrar, ängar och betesmarker.

Hur kulturlandskapet har formats har i betydande mån påverkats av färdlederna. Till de äldsta av dem hör åarna, längs vilka det sedan gammalt har bildats en talrik bosättning. Samtidigt har de förmedlat trafik mellan kusten och inlandet. Dessutom har de gett drivkraft till de talrika kvarnar som har funnits vid åarnas strömdrag ända sedan medeltiden. Också i skärgården har bebyggelsen ofta koncentrerats invid goda farleder och skyddade hamnplatser.

Den redan i urkunder från 1300-talet omnämnda Stora strandvägen som ledde från Åbo till Viborg via Borgå går norr om undersökningsområdet. Förbindelsen från Kullo, Mickelsböle, Sköldvik, Svartbäck och bosättningen på Svartsåns västra strand, byarna Karleby, Åminsby och Svartså till Stora strandvägen har gått genom Mickelsböle i riktning mot Söderveckoski.

Situationen förändrades först då nya Borgåvägen färdigställdes på 1930-talet. Till färdledernas nyaste skikt hör motorvägen som byggdes på 1970-talet samt oljevägen och järnvägsbanan som har byggts för Sköldviks behov.

Drag i områdets byggnadskultur

Pekka Korvenmaa har i sin inventeringsrapport om den kulturhistoriska miljön i Borgå landskommun (1980) beskrivit karaktärsdragen i områdets traditionella byggnadskultur. Den äldsta, ännu på 1800-talet förekommande bostadsbyggnadstypen har i Borgå landskommun varit rökstugan med ett enda rum. Några sådana har inte bevarats till nutid.

Parstugan med vind och skorsten blev mer allmän från och med 1500-talet och har använts ännu i början av 1900-talet. I parstugan ligger rummen på bägge sidor om en förstuga. Ofta finns också en kammare bakom förstugan. Parstugan som byggnadstyp har främst omhuldats bland självägande bönder.

En stuga med förstuga och ett rum har varit bostadstypen för landsbygdens mindre bemedlade befolkning, såsom backstugusittare och hantverkare. Dessa enkelstugor kunde finnas inne i byn som en egen, tät byggnadsgrupp. Enligt inventeringen finns sådana inte bevarade i undersökningsområdet.

En del gårdsbyggnader, som de timrade bodarna med tak med längsgående åsar, har bibehållit sin traditionella form genom århundraden. I området finns flera bevarade, från 1700-talet härstammande ståtliga loftbodar, som ursprungligen ofta har bildat en del av en sluten kringbyggd gård och haft en port i mitten.

Av områdets herrgårdsbyggnader härstammar karaktärsbyggnaden på Karleby möjligen från 1700-talet. Kullo

gårds karaktärsbyggnad från 1914 är ritad av arkitekt Carl Frankenhäuser. Den för 1700-talets herrgårdar och tjänsteboställen utmärkande planlösningen med en sal i mitten har tillämpats också på mer förmögna bondgårdar. Vanligen har nyheter i byggandet förmedlats via byggnader för ståndspersoner.

Byggnadsskicket på landsbygden har ända till början av 1900-talet baserat sig på användning av trä. Såväl bostads- som ekonomibyggnader har timrats av stock. I regel var ytterväggarna varken brädfodrade eller målade. Från slutet av 1700-talet blev s.k. lockläktpanel och strykning med rödmylla vanligare. Typiska drag för de dåtida byggnaderna var också det höga brutna taket samt fönstren med fyra eller sexton rutor.

I början av 1800-talet blev det brukligt att brädfodra ytterväggarna med liggande spontpanel och måla dem i ljusa färger. Samtidigt blev flacka valm- och sadeltak och sexrutade fönster populära. För det sena 1800-talets fasadgestaltning är en formrik, sågad eller svarvad utsmyckning utmärkande. Fönster med T-indelning blev vanliga mot slutet av 1800-talet. I början av 1900-talet förekom smårutade fönster och höga brutna tak allmänt, tills symmetri och klassiska former, ofta sådana som hade varit i bruk i början av 1800-talet, åter vann insteg på 1920-talet.

Teglet som byggnadsmaterial kom i bruk vid sidan om trä från början av 1900-talet. På landsbygden föredrog man tegel närmast i ekonomibyggnader och särskilt i ladugårdarna, där en konstruktionstyp med tegelpelare och mel-

3. Utredningsområdets byggda kulturmiljö

lanliggande delar av timmer i det närmaste trängde undan de tidigare konstruktionerna av sten eller stock. I ladugårdar från förra delen av 1900-talet har bl.a. kalksandsten använts.

Till de äldsta taktäckningsmaterialen hör takved och näver. I mer förmögna kretsar brukade man på 1700-talet täcka taket med bräder. Tjärad papp kom allmänt i bruk i början av 1800-talet. Under samma århundrade blev pärtak vanliga. Plåttak började förekomma i slutet av 1800-talet och tegelpannor har för sin del använts sedan det tidiga 1900-talet.

Vid sidan om byggnader för boende och lantbruk började också andra byggnadstyper förekomma från och med slutet av 1800-talet. Den stigande levnadsstandarden, de kulturella förebilderna, ångbåtstrafiken och trävaruindustriens utveckling skapade förutsättningar för sommarvillakulturen. Utvecklingen av skolväsendet hämtade folkskolorna till byarnas centra, folkrörelsernas starka tillväxt i början av 1900-talet medförde åter ungdomsföreningshus och bönehus.

Porvoon maalaiskunnan kulttuurihistoriallinen ympäristö, Porvoon maalaiskunta, 1980. (Kulturhistoriska miljöer i Borgå landskommun, Borgå landskommun, 1980.)

lakttagelser som gjorts under utredningen

Inom undersökningsområdet har traditionellt kulturlandskap samt bymiljömässigt, kulturhistoriskt och byggnadshistoriskt värdefulla byggnader bevarats i riklig omfattning. De äldsta av byggnaderna är från 1700-talet. På basen av det bevarade byggnadsbeståndet är det än-

nu fullt möjligt att skapa sig en bild av bostadsförhållanden och arbetsmiljö inom olika socialgrupper och näringar under olika perioder.

I kulturlandskapet finns tidsskikt från och med medeltiden och det odlingslandskap som har vuxit fram under århundradenas förlopp kan ännu till största delen upplevas som ett öppet landskapsrum. Likaså kan nätverket av traditionella färdleder gestaltas ännu i nutiden. Från 1960-talet framåt har kulturlandskapet utsatts för kraftiga förändringar närmast i form av de stora industrianläggningarna och den för över fyrtio år sedan anlagda motorvägen med dess utan hänsyn till landskapets och kulturmiljöns karaktärsdrag genomförda linjedragningar.

4. VÄRDEN OCH SKYDDSREKOMMENDATIONER

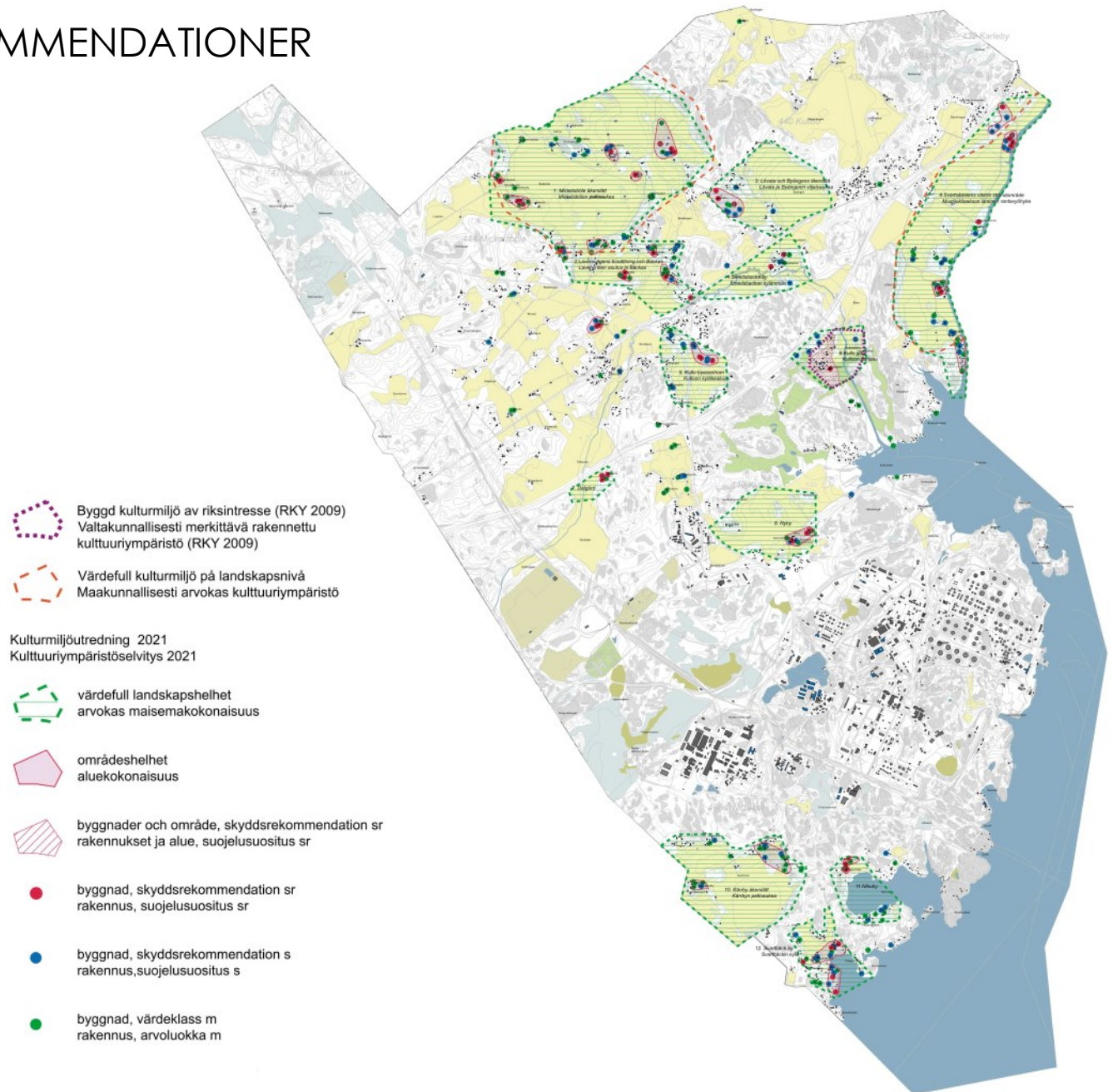
I samband med utredningen har områden och objekt bedömts med beaktande av deras bymiljö- och landskapvärden och kulturhistoriska och byggnadshistoriska värden. På basen av bedömningen framför skyddsrekommendationer för de enskilda objekten. Principerna för bedömningen har behandlats på de möten som har hållits med styrgruppen.

I avsnitt 2 har de områden och objekt behandlats, som har beaktats i tidigare inventeringar och utredningar. Områdesgränserna för nationellt och/eller regionalt värdefulla områden har visats på kartor. Utöver dem har väg 170 i Nylands förbunds utredning konstaterats vara kulturhistoriskt värdefull.

De landskapshelheter som i denna utredning har definierats som värdefulla är inalles tolv till antalet. De har visats med områdesgränser på kartor.

De värdefulla områdeshelheterna i kulturmiljön har visats med områdesgränser på kartor. Områdeshelheterna är sammanlagt tjugofyra, medräknat Kullo gård som är ett riksintresse.

De i utredningen bedömda och klassificerade objekten är sammanlagt 140 till antalet, av vilka 33 objekt i värdekategorin sr och 61 i värdekategorin s.

Kulturmiljöns områden och objekt 2021. Värden som konstaterats i utredningen.

4. Värden och skyddsrekommendationer

Byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009)¹

Kullo gård (RKY 4932)

Värdefull kulturmiljö av intresse på landskapsnivå

208 Kullo gård

201 Svartsådalens kulturlandskap

212 Svartsådalens kulturlandskap

229 Stenbrottet i Svartbäck, Pedarsändans gravfält

Byggnader och område, skyddsrekommendation sr

Områdeshelhet

Byggnadsgrupper med gårdsmiljöer och näromgivning, särskilt landskaps- eller bymiljövärde, så som:

- herrgårdarnas och jordbrukens bostads- och ekonomibyggnadsgrupper med gårdsmiljö, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl och vilkas omgivning utgörs av ett agrart präglat kulturlandskap
- synligt i ett öppet odlingslandskap eller i landskapet vid en byväg belägna byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick och bildar en bymässig helhet, landskapsträd, stengården och andra strukturer som ingår i kulturmiljön. Vyer från byvägarna.
- synligt i strandmiljön belägna byggnadsgrupper jämte närmiljö som representerar kustområdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, representativa exempel på villabebyggelsen vid ångbåtsfarlederna, strand- och bryggkonstruktioner, trädbestånd av betydelse för landskapsbilden

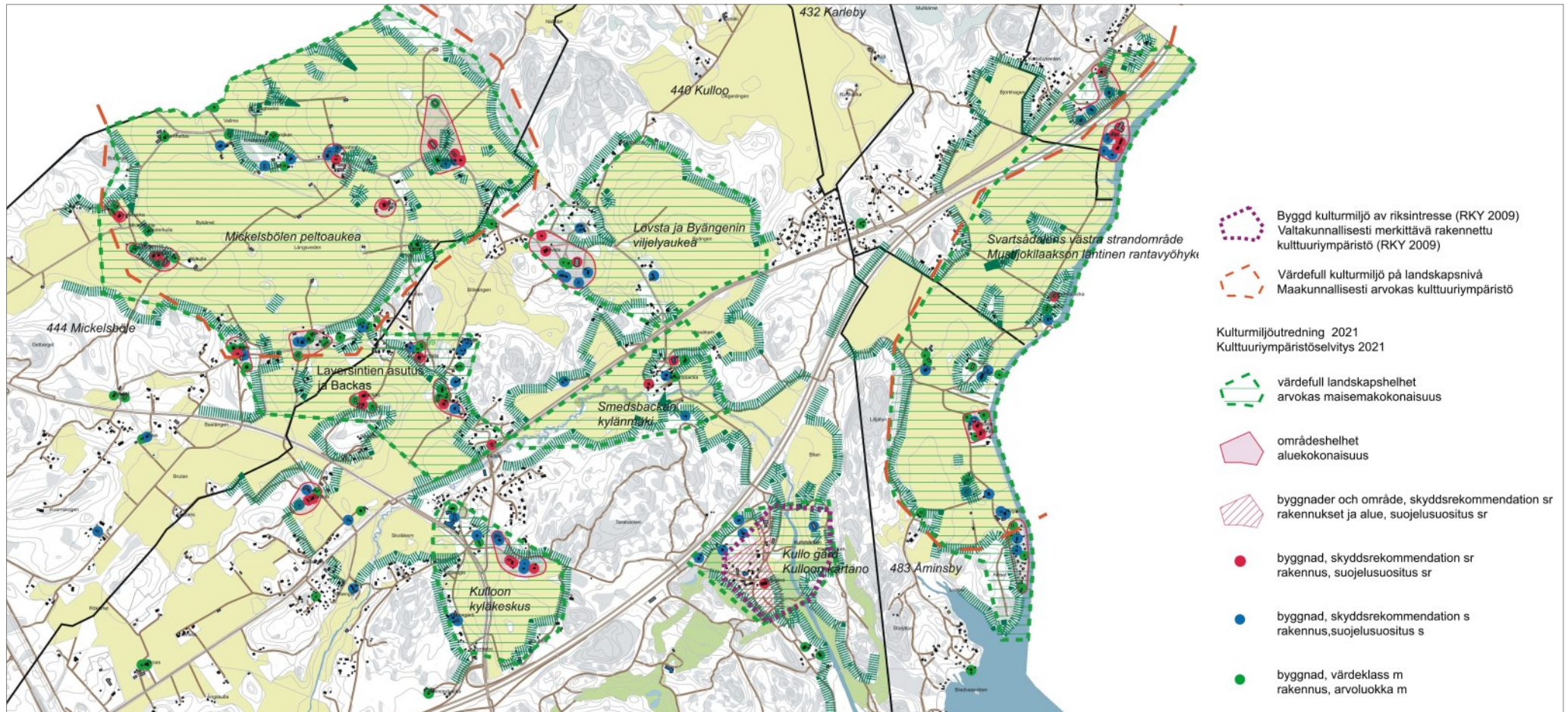
Landskapshelhet

Betydelsefull, omfattande landskapshelhet i kulturmiljön, så som:

- en stor odlingslätt, i kanterna av vilken det i skogsbyn och på skogsjolmar finns vid byvägen belägen, bymässigt tät äldre bosättning och jordbruk samt övrigt byggnadsbetstånd som hör till landsbygden, som skolor och föreningsbyggnader, bybutiker etc.
- en herrgårdsmiljö med byggnader, trädgård och gårdsmiljö samt en gammal byväg, en odlingslätt, en ådal eller ett annat vattendrag som ingår i landskapshelheten
- en bymässigt tät bebyggd gammal bykulle, en gammal byväg, en odlingslätt, en ådal eller ett annat vattendrag som ingår i landskapshelheten
- en havsvik eller ett annat strandområde med byggnadsgrupper som representerar kustområdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, villabebyggelse vid ångbåtsfarlederna, strand- och bryggkonstruktioner, strandklippor, öppna ängar och åkerslätter samt trädbestånd av betydelse för landskapsbilden.

¹ Objekt av riksintresse beaktas som utgångspunkter för planeringen av områdets användning och de jämkas samman med andra nationella målsättningar samt regionala och lokala målsättningar. www.museovirasto.fi (översatt citat)

4. Värden och skyddsrekommendationer

I utredningen definierade områdes- och landskapshelheter i den norra delen av området. På kartan visas gränsen för Kullo gårds RKY-område (mörkviolett streckad linje) samt avgränsningen av kulturmiljöerna Kullo gård och Svartsådalens som är av intresse på landskapsnivå (röd streckad linje). På basen av den inventering som utförts i samband med kulturmiljöutredningen föreslås områdesavgränsningen för landskapshelheterna Mickelsböle åkerslätt och Svartsådalens västra strandområde (grön streckad linje), som grundar sig på definitionen av värdena i de av enhetliga skogsbryn avgränsade landskapsrummen samt Karleby gårds f.d. arbetarbostäder och Svartsådalens södra del. Avgränsningen av det område av Kullo herrgårdscentrum som sr-rekommendationen avser omfattar RKY-områdets västra del med byggnader och trädgård, ett större område har markerats som en värdefull landskapshelhet.

4. Värden och skyddsrekommendationer

KLASSIFICERADE OBJEKT

De objekt som har inventerats och klassificerats i samband med utredningen har förtecknats och märkt ut på kartan och objektkort har uppgjorts för dem. De objekt som har identifierats vid inventeringen representerar sådana kulturmiljövärden som borde bibehållas och säkras så som objektets värde och egenart kräver. I objektkortet ingår under rubriken "Värdedefinition" en kort karakteristik och motivering för objektets värde.

SKYDDSGRUNDER

För varje objekt har en kort sammanfattning av dess särskilda skydds- och katalogiseringsgrunder antecknats i objektkortet. I den här punkten beskrivs de egenskaper hos objektet som skyddsrekommendationen baserar sig på, t.ex. sällsynthet, representativitet, byggnadstekniska särdrag, hög arkitektonisk kvalitet, särskilt kulturhistoriskt värde, läge i landskapet osv. Skyddsmotiveringarna stöds av en tredelad värdeklassificering. Objektets värde bestäms inte enbart genom antalet uppfyllda värdekriterier, då också ett enskilt kriterium kan utgöra en mycket stark grund för skyddsrekommendationen.

VÄRDEKLASSIFICERING

Vid klassificeringen av objekten har följande värdegrunder tillämpats:

Kulturhistoriskt värde

Kulturhistoriskt värde är ett vittomfattande begrepp, som avser att det ur samhällsgemenskapens synvinkel är önskvärt att objektet bevaras som ett uttryck för det materiella och immateriella kulturarvet. I fråga om delgene-

ralplaneområdet för Sköldvik, Kullo och Mickelsböle i Borgå är det skäl att fästa särskild uppmärksamhet vid den kulturhistoriska betydelsen hos den äldre bevarade bybebyggelsen, jordbruken, storgodsens och herrgårdarna, de på 1900-talet anlagda nya jordbruken och villorna, kustbosättningen samt bykyrkorna och skolorna.

Byggnadshistoriskt värde

Byggnadshistoriskt värde kan ha samband med byggnadens arkitektoniska integritet eller egenart, en känd arkitekts livsverk, en speciell byggnadsteknisk lösning eller ett utförande som företräder en viss, t.ex. lokal byggnadstradition, att byggnaden är typisk eller av ett sällsynt slag. Att byggnaden har en särskild användning kan också vara en grund för dess byggnadshistoriska värde.

Landskapsvärde (bymiljövärde)

En byggnad / byggnadsgrupp som utgör ett betydande inslag i den byggda miljön och är verkningsfull i kulturlandskapet eller berikar den visuella miljön, och som det är önskvärt att bevara med tanke på landskapsvyerna eller bymiljön.

SKYDDSREKOMMENDATIONER

Objekten har på basen av sina värden klassificerats i tre kategorier som bildar grunden för skyddsrekommendationerna för delgeneralplanen – sr, s eller m. De klassificerade objekten omfattar både sådana som har undersökts vid tidigare inventeringar och nya objekt, vars värden har framträtt i samband med den aktuella inventeringen.

Skyddsrekommendation sr

I värdekategorin sr har inkluderats sådana byggnads- och områdesobjekt som det är motiverat att bevara eftersom de har särskilda identifierbara värden

Särskilt landskaps- eller bymiljövärde, så som

- Herrgårdarnas och jordbrukens bostads- och ekonomibyggnadsgrupper med gårdsmiljö, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl och vilkas omgivning utgörs av ett agrart präglad kulturlandskap
- Synligt i ett öppet odlingslandskap eller landskapet vid en byväg belägna byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick
- Synligt i strandmiljön belägna byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, så som byggnader med anknytning till kustnäringarna, samt representativa exempel på villabebyggelsen vid ångbåtsfarlederna

Särskilt kulturhistoriskt värde och narrativitet, så som

- Bostads- och ekonomibyggnadsgrupper med gårdsmiljö, som representerar herrgårdskulturen
- Bostads- och ekonomibyggnader med gårdsmiljö på byarnas stomhemman, som representerar en månghundraårig odlingskultur och vilkas karaktärsdrag är väl bibehållna
- Övriga med lantbruket förknippade bostads- och ekonomibyggnadsgrupper med gårdsmiljö, som representerar en månghundraårig odlingskultur och vilkas karaktärsdrag är väl bibehållna
- För området karakteristiska, äldre samfundsbyggnader, skolbyggnader, bönehus och föreningshus, vilkas karaktär har bevarats väl

Särskilt byggnadshistoriskt värde och betydelse, så som

- Mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader uppförda på herrgårdar och jordbruk under 1700-1800-talet och början av 1900-talet, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl
- För området karakteristiska loftbodnar i två våningar, som härstammar från 1700-1800-talen
- Väl bevarade, med lantbruket förknippade bostadsbyggnader jämte ekonomibyggnader som representerar en för landsbygden typisk byggnadstradition, så som torp, backstugor o.dyl.
- Byggnader från perioden före andra världskriget, som representerar sin tids karakteristiska villa- och fritidsbostads- eller egnahemsarkitektur och vilkas karaktärsdrag är väl bibehållna trots senare tillbyggnader och förändringar
- Objekt som i fråga om sin arkitektur är särskilt värda att uppmärksammas, exempelvis byggnader som är representativa för en känd arkitekts produktion

○ Skyddsrekommendation s

I värdekategorin s har på basen av inventeringen klassificerats sådana byggnads- och områdesobjekt som det är önskvärt att bevara eftersom objekten har identifierbara värden, exempelvis

Landskaps- eller bymiljövärde, såsom

- Relativt väl bevarade bostads- och ekonomi-byggnadsgrupper på jordbruk, vilkas omgivning utgörs av ett agrart präglad kulturlandskap
- Synligt i landskapet vid en byväg belägna, relativt väl bevarade byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick
- Synligt i strandmiljön belägna, relativt väl bevarade byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick

Kulturhistoriskt värde, såsom

- Objekt som representerar områdets bosättnings- eller fritidsbebyggelseshistoria och vilkas ursprungliga karaktärsdrag ännu kan urskiljas
- Objekt som är förknippade med lantbruksnäringarna och bykulturen och som det är önskvärt att bevara med tanke på områdeshelheten

Byggnadshistoriskt värde, såsom

- Mangårdsbyggnader och ekonomibygnader uppförda på jordbruk under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, vilkas karaktärsdrag ännu kan urskiljas trots senare reparationer och ombyggnader
- Övriga objekt som är karakteristiska för sin byggnadsperiod eller värda att uppmärksammas i fråga om sin arkitektur och vilkas ursprungliga karaktärsdrag kan urskiljas väl trots senare förändringar

4. Värden och skyddsrekommendationer

Värdekategori m

I värdekategorin m har klassificerats sådana objekt i kulturmiljön, som på basen av inventeringen är värda att uppmärksammas med tanke på undersökningsområdets kulturhistoria, byggnadshistoria eller landskapsbild, men för vilka det inte finns särskilda grunder för skydd genom planläggning. Reparationer och förändringar bör ändå alltid utföras på ett sätt som anpassas till kulturmiljön och så att byggnadens ursprungliga karaktärsdrag beaktas.

Till den här gruppen hör sådana byggnader och ekonomibyggnader i anslutning till kulturmiljön vars utseende tydligt har förändrats genom senare reparationer och ändringar, och vilkas förutsättningar att bevaras är svaga, till exempel på grund av deras dåliga skick.

Övriga objekt

Vid inventeringen har bedömts att områdets övriga byggnader och byggnadsgrupper inte i sitt nuvarande skick representerar sådana kulturhistoriska, byggnadshistoriska eller landskapsvärden att deras fortbestånd behöver tryggas exempelvis genom planläggningsåtgärder.

5. VÄRDEFULLA LANDSKAPS- OCH OMRÅDESHELHETER I KULTURMILJÖN

Värdefulla landskapshelheter

Tidsdjupet i kulturmiljön och kulturlandskapet kan förnimmas starkt i utredningsområdet. En betydande, omfattande landskapshelhet som lyfts fram i kulturmiljöutredningen kan exempelvis vara en vidsträckt odlingslätt, vid vilken det i skogsbryn och på skogsholmar finns bymässigt tät äldre bosättning belägen vid en byväg och jordbrukslägenheter samt övrigt byggnadsbestånd som hör till landsbygden, som skol- och föreningsbyggnader, bybutiker etc.; en herrgårdsmiljö med byggnader, trädgård och gårdsmiljö samt en gammal byväg, en odlingslätt, en ådal eller ett annat vattendrag som ingår i landskapshelheten; en bymässigt tät bebyggd gammal bykulle och en gammal byväg, en odlingslätt, en ådal eller ett annat vattendrag som ingår i landskapshelheten; en havsvik eller ett annat strandområde med byggnadsgrupper som representerar kustområdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, villabebyggelse vid ångbåtsfarlederna, strand- och bryggkonstruktioner, strandklippor, öppna ängar och odlingslätter samt trädbestånd av betydelse för landskapsbilden.

I utredningen har sammanlagt tolv värdefulla landskapshelheter definierats och markerats med områdesgränser på kartorna. Kartorna visar också skogsbryn eller trädbevuxna zoner som bildar avgränsningar i det öppna odlingslandskapet och är väsentliga för hur landskapshelheterna gestaltas. Av landskapshelheterna ingår Kullo gård (M6), Mickelsböle åkerslätt (M1) och Svartsådalens västra strandområde (M9) redan, med något avvikande avgränsningar, i förteckningen över kulturlandskap och objekt i den byggda kulturmiljön som är av intresse på

landskapsnivå.

I omedelbar anslutning till Mickelsböle åkerslätt ligger på Kullo bys sida Laversvägens bosättning och Backas (M2). I norra delen av Kullo by finns Lövsta gårds och Byängens åkerslätt (M3), på området mellan Helsingforsvägen och motorvägen E18 finns Kullo byacentrum (5) och Smedsbacka by (M4), sydost om motorvägen, förutom Kullo gård, Dalgård (M7) och Nyby (M8). I Svartbäck by finns tre landskapshelheter, där närheten till havet präglar Svartbäck by (M12) och Nikuby (M11) medan Kärrby åkerslätt (M10) representerar det traditionella odlingslandskapet.

Landskapshelheterna och de karaktärsdrag hos dem som särskilt bör värnas har kortfattat beskrivits i de kort som har sammanställts skilt för varje landskapsområde.

Områdeshelheter

De områdeshelheter som har definierats i kulturmiljöutredningen utgörs av sådana byggnadsgrupper med gårdsmiljö och näromgivning som har ett särskilt landskaps- eller bymiljövärde. Till dessa hör bostads- och ekonomibyggnadsgrupper med gårdsmiljö på herrgårdar och jordbruk, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl och som är belägna i ett agrart präglat kulturlandskap; synligt i ett öppet odlingslandskap eller landskapet vid en byväg belägna byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick och som bildar en bymässig helhet, landskapsträd, stengården och andra strukturer som hör till kulturmiljön; byggnadsgrupper med näromgivning, som representerar kustområdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, inbegripet

representativa exempel på villabebyggelsen vid ångbåtsfarlederna, strand- och bryggkonstruktioner och trädbestånd av betydelse för landskapsbilden.

De betydelsefulla områdeshelheterna i kulturmiljön har markerats med områdesgränser på kartorna. Områdeshelheterna är inalles (23+1) av vilka sju i Mickelsböle, åtta i Kullo by, medräknat Kullo gård som är ett riksintresse, inom Svartsådalens västra strandområde två i Åminsby och två i Karleby, i Svartbäck fem.

Värdefulla landskapshelheter

M1	Mickelsböle åkerslätt	444 Mickelsböle
M2	Laversvägens bosättning och Backas	444 Mickelsböle 440 Kullo
M3	Lövsta och Byängens åkerslätt	440 Kullo
M4	Smedsbacka by	440 Kullo
M5	Kullo byacentrum	440 Kullo
M6	Kullo gård	440 Kullo
M7	Dalgård	440 Kullo
M8	Nyby	440 Kullo
M9	Svartsådalens västra strandområde	432 Karleby 469 Svartså 483 Åminsby
M10	Kärrby åkerslätt	468 Svartbäck
M11	Nikuby	468 Svartbäck
M12	Svartbäck by	468 Svartbäck

5. Värdefulla landskaps- och områdeshelheter i kulturmiljön

Områdeshelheter i kulturmiljön

- A20 Knutsbacka byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A21 Lövgård byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A22 Ellmattas och Piltars områdeshelhet
- A23 Stens byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A24 Snickars byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A25 Knutars byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A26 Yrjäs byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A27 Rusthålls byggnader och byväg
- A28 Backas byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A29 Lavers och Nybacka byggnadsgrupp och byväg
- A30 Lövsta herrgårdsområde
- A31 Gamla Backas byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A32 Storbengtsvägens områdeshelhet
- A33 Nyby bykulle
- A34 Karleby arbetarbostäders områdeshelhet
- A35 Karleby herrgårdskulle
- A36 Mickos och Grindas områdeshelhet
- A37 Åminsby Näsets fritidsbostadsområde
- A38 Kälidas och Sandkulla gårdskulle
- A39 Kärrby byhelhet
- A40 Nikuby och Nybondas gårdscentra
- A41 Pedars och Sandbacka bybosättning
- A42 Svartbäck strandbebyggelse

5. Värdefulla landskaps- och områdeshelheter i kulturmiljön

Karaktärsdrag att värna i de värdefulla landskapshelheterna

För utredningsområdet kännetecknande karaktärsdrag som bör värnas är exempelvis:

- gamla byvägar som går runt en odlingslätt
- en gammal vägsträckning och vägens karaktär
- enhetliga skogsbryn som avgränsar landskapet
- öppna vyer och landskapets silhuett
- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- principer för placering av byggnader
- en herrgårdsmiljö med byggnader och trädgård
- den dominerande ställning som en herrgårds karaktärsbyggnad innehar i landskapet
- en parkliknande gårdsmiljö med gamla träd och planteringar
- byggnadsbeståndet i en herrgårdsmiljö, som bildar en harmonisk helhet
- arbetarbostäder och torp
- ett gammalt trädbestånd som växer på en bykulle och har betydelse för landskapsbilden

Skogsbryn och andra trädbevuxna randzoner som avgränsar värdefulla landskapsrum har markerats med mörkgrön kontur på kartan.

M1 Mickelsböle åkerslätt

Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

Kulturmiljöutredning 2021
Kulttuuriympäristöselvitys 2021

107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuus sr

128 skyddsrekommendation s
suojelusosuus s

135 arvoluokka m
värdeklass m

skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuus sr-alue

områdeshelhet
aluekokonaisuus

landskapshelhet
maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A20 Knutsbacka byggnadsgrupp och gårdsmiljö

A21 Lövgård byggnadsgrupp och gårdsmiljö

A22 Ellmattas och Piltars områdeshelhet

A23 Stens byggnadsgrupp och gårdsmiljö

A24 Snickars byggnadsgrupp och gårdsmiljö

A25 Knutars byggnadsgrupp och gårdsmiljö

A26 Yrjäs byggnadsgrupp och gårdsmiljö

BESKRIVNING

Längs de gamla byvägarna som går i ring runt den stora odlingslättan ligger gamla jordbruk i kanterna av skogsholmarna, placerade skilt för sig eller samlade i bymässiga grupper.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna och landskapets silhuett

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

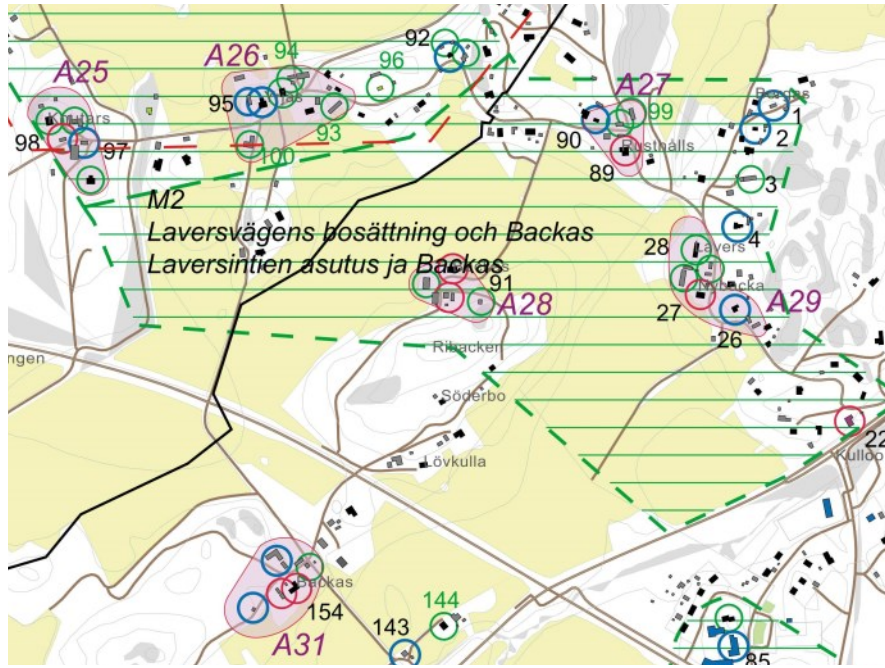
Klassificering av kulturhistoriska värden

Regionalt och lokalt värdefull landskapshelhet, i vilken det ingår lokalt värdefulla områdeshelheter och objekt.

Tidigare skyddsbeslut

Området ingår i sin helhet i Svartsådalens regionalt värdefulla kulturlandskap. Snickars gårdscentrums område med närmiljö har i Delgeneralplanen för byar och glesbygd försetts med beteckningen AT/s Område för byacentrum, där områdets särart bevaras. Vidare har Söderveckoskvivägen betecknats som en väg som är viktig ur historisk synvinkel eller med hänsyn till helhetsbilden av landskapet.

M2 Laversvägens bosättning och Backas

Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

Kulturmiljöutredning 2021
Kulttuuriympäristöselvitys 2021

- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

- A28 Backas byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A29 Lavers och Nybacka byggnadsgrupp och byväg

BESKRIVNING

En gammal byväg som går i ring utmed kanten av en stor odlingslätt. I skogsbrynen och på skogsholmarna längs vägen finns bymässigt tät äldre bebyggelse och jordbrukslägenheter, samt bl.a. en bykyrka och den tidigare bybutikens byggnad.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

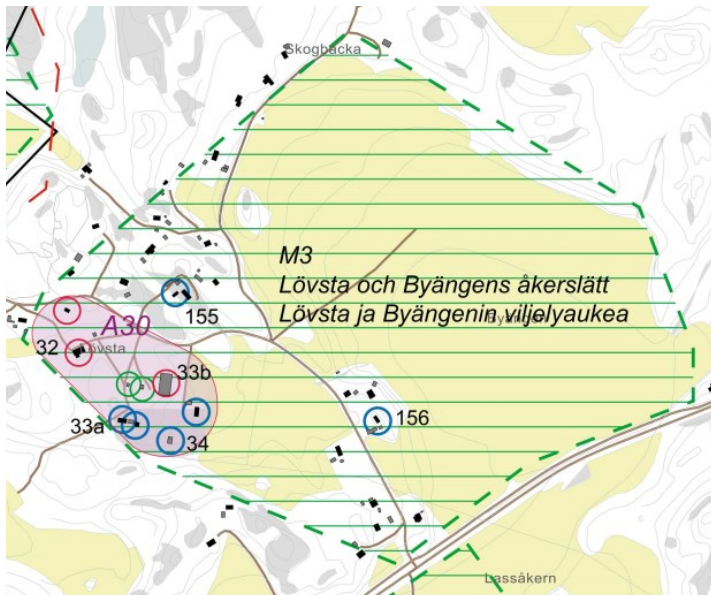
Klassificering av kulturhistoriska värden

Lokalt värdefull landskapshelhet, som gränsar till en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå, och i vilken det ingår områdeshelheter och lokalt värdefulla objekt.

Tidigare skyddsbeslut

-

M3 Lövsta och Byängens åkerslätt

Kulturmiljöutredning 2021
Kulttuuriympäristöselvitys 2021

- 107 skyddsrekommendation sr suojelusosuitus sr
- 128 skyddsrekommendation s suojelusosuitus s
- 135 arvoluokka m värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område suojelusosuitus sr-alue
- områdeshelhet aluekokonaisuus
- landskapshelhet maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:
Områdeshelheter
A30 Lövsta herrgårdsområde

BESKRIVNING

En herrgårdsmässig helhet belägen vid den gamla byvägen och intill odlingslätten, anlagd som mönstergård i början av 1900-talet, samt gammal bosättning längs vägen.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

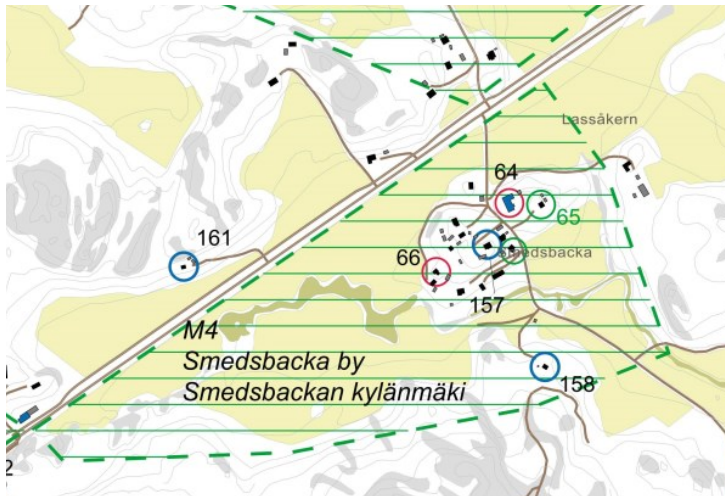
Klassificering av kulturhistoriska värden

Lokalt värdefull landskapshelhet, i vilken det ingår en områdeshelhet och lokalt värdefulla objekt.

Tidigare skyddsbeslut

-

M4 Smedsbacka by

BESKRIVNING

En bykulle som omges av öppna odlingsmarker, belägen intill den slingrande ån. Över kullen går den gamla byvägen. Till helheten hör äldre och nyare bosättning på kullen, en gammal mangårdsbyggnad på ett jordbrukshemman som har ändrats och utvidgats till byahus, ett i början av 1900- talet uppfört metodistkapell som senare har ändrats för bostadsbruk samt en bevarad gammal bostadsbyggnad av torpkaraktär på kullen söder om ån.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- bykullens gamla trädbestånd, som är av betydelse för landskapsbilden
- byggnadernas placeringsprinciper och skala
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de öppna vyerna mot bykullen och ån

VÄRDEN OCH SKYDDSBSLUT

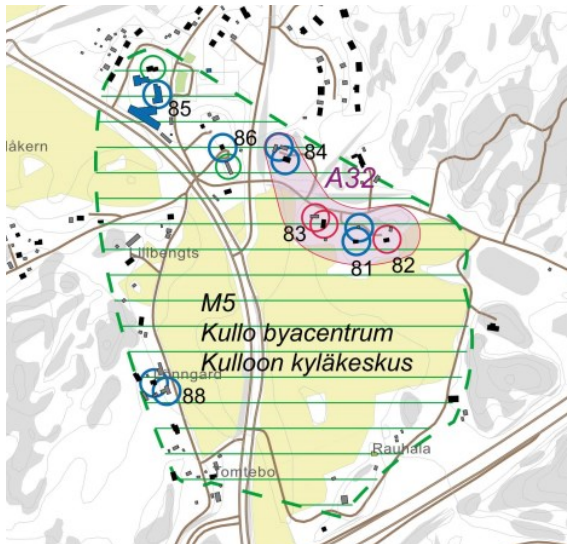
Klassificering av kulturhistoriska värden

Lokalt värdefull landskapshelhet, i vilken det ingår lokalt värdefulla objekt.

Tidigare skyddsbeslut

-

M5 Kullo byacentrum

- 107 skyddsrekommendation sr suojelusosuitus sr
- 128 skyddsrekommendation s suojelusosuitus s
- 135 arvoluokka m värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område suojelusosuitus sr-alue
- områdeshelhet aluekokonaisuus
- landskapshelhet maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A32 Storbengtsvägens områdeshelhet

BESKRIVNING

Kullo nuvarande byacentrums miljö, med Storbengtts rusthålls och Kullo gårds bostads- och ekonomibyggnader från 1800-talet som har bevarats vid odlingsslättens kanter, en folkskola som är byggd på 1890-talet och senare har byggts till, samt bebyggelse från början av 1900-talet. Oljevägen som går över odlingsslätten har i viss mån förändrat landskapet.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringssprinciper
- de gamla byvägarna som går runt slätten
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

Klassificering av kulturhistoriska värden

Lokalt värdefull landskapshelhet, i vilken det ingår en områdeshelhet och lokalt värdefulla objekt.

Tidigare skyddsbeslut

-

M6 Kullo gård

- Byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009)
Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009)
- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuistus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuistus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuistus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus

BESKRIVNING

Herrgårdens byggnadsgrupp ligger på en åsrygg i kanten av ådalen. Den helgiutna och särpräglade helheten inbegriper karaktärsbyggnaden från 1910-talet, ett stort antal ekonomi- och gårdsbyggnader, arbetarbostäder samt en omfattande, parkliknande gårdsmiljö. Miljön har i någon mån förändrats genom att en golfbana har anlagts på herrgårdens åkrar och motorvägen har byggts intill herrgårdens gårdsområde.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- herrgårdsmiljöns byggnadsbestånd som bildar en helgjutten helhet
- herrgårdens karaktärsbyggnads dominerande position i landskapet
- byggnadernas placeringsprinciper
- den parkliknande gårdsmiljön med gamla träd och planteringar
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna över ådalen

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

Klassificering av kulturhistoriska värden

Riksintresse; dessutom en landskapshelhet, där det också finns lokalt värdefulla objekt

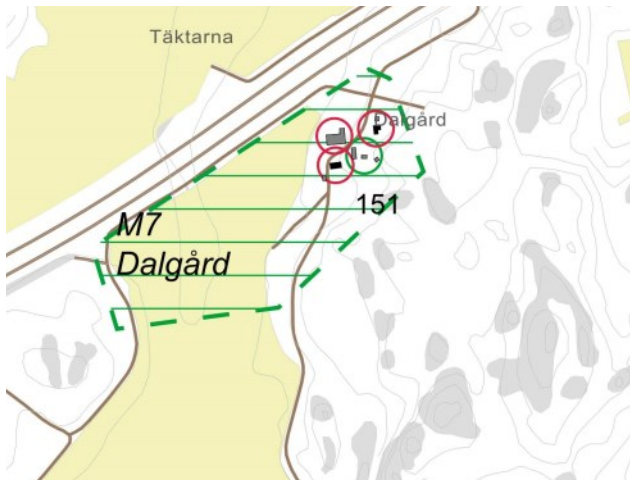
Tidigare skyddsbeslut

Kulturmiljö av riksintresse, RKY objekt 4932

Kulturmiljö av intresse på landskapsnivå, 208 Kullo gård

I delgeneralplanen för Sköldvik 1982 beteckning SR: Kullo gårdsområde, som sträcker sig från Kullovikens strand till motorvägen och utmed den mot nordost.

M7 Dalgård

BESKRIVNING

Ett mönsterjordbruk från början av 1900-talet som har ett framträdande läge i landskapet och bildar en helgjuten och till sin arkitektur högklassig helhet. Till helheten hör en huvudbyggnad, en stor timrad ladugård, ett mindre boningshus och en loftbod samt gårdsmiljön. Den alldeles intill gårdscentrum byggda motorvägen har förändrat landskapet och tillfört störningar i miljön.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- byggnadsbeståndet som bildar en intakt helhet
- ladugårdens dominerande position i landskapet
- den parkliknande gårdsmiljön med gamla träd och planteringar
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna i riktning mot gårdscentrum

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

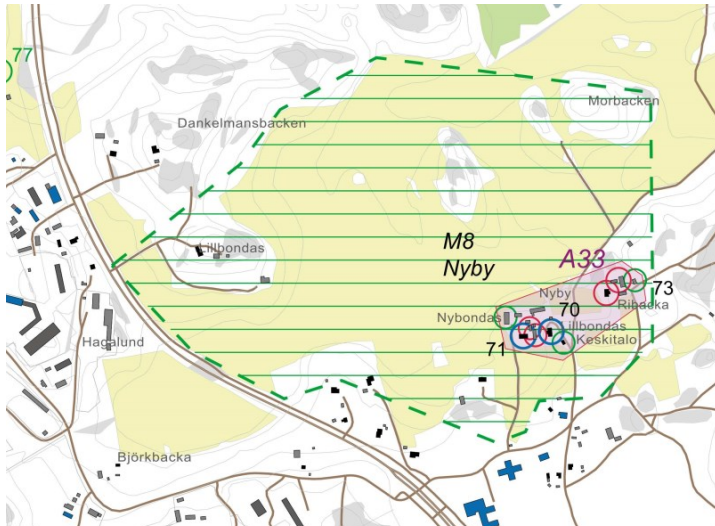
Klassificering av kulturhistoriska värden

Lokalt värdefulla byggnader

Tidigare skyddsbeslut

-

M8 Nyby

- 107 skyddsrekommendation sr suojelusosuitus sr
- 128 skyddsrekommendation s suojelusosuitus s
- 135 arvoluokka m värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område suojelusosuitus sr-alue
- områdeshelhet aluekokonaisuus
- landskapshelhet maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A33 Nyby by

BESKRIVNING

En tät helhet som bildas av byggnaderna på två jordbruk som ligger i kanten av en odlingslätt, med byggnader från tiden från 1700-talet till början av 1900-talet, en exceptionellt ståtlig grupp ekonomibyggnader samt ett gammalt trädbestånd. Till helheten hör den sällsynt väl bevarade gårdsmiljön på ett jordbruk, med gamla byggnader från 1700-1800-talet och planteringar.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

Klassificering av kulturhistoriska värden

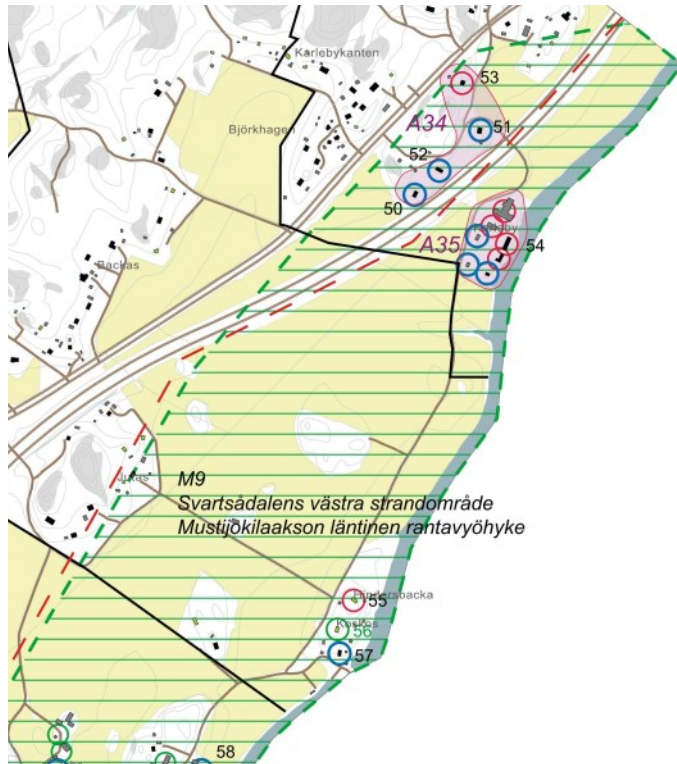
Landskapshelhet, i vilken det ingår en områdeshelhet och lokalt värdefulla objekt.

Tidigare skyddsbeslut

-

M9 Svartsådalens västra strandområde

Karleby gård, Svartsåns och Karleby åkerslätt

BESKRIVNING

En bred odlingsdal vid Svartsån, där den vid åstranden belägna Karleby gårds gårdscentrum bildar en enhetlig helhet. På skogsholmarna i kanten av åkern finns ett torp som har hört till herrgården och gårdens arbetarbostäder från början av 1900-talet.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- herrgårdsmiljön med byggnader och trädgård
- arbetarbostäderna och torpen
- vyerna över odlingarna mot herrgården och ån
- åns dominerande position i landskapet, det öppna landskapet kring ån

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

Klassificering av kulturhistoriska värden

Av intresse på landskapsnivå

Tidigare skyddsbeslut

En del av en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå 212 Svartsådalens kulturlandskap - Tjusterby, Drägsby, Brasas och Åminsby

I delgeneralplanen för Sköldvik 1982 är Svartsåns västra strand skyddad med beteckningen SR från och med Karleby gård fram till havsstranden.

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

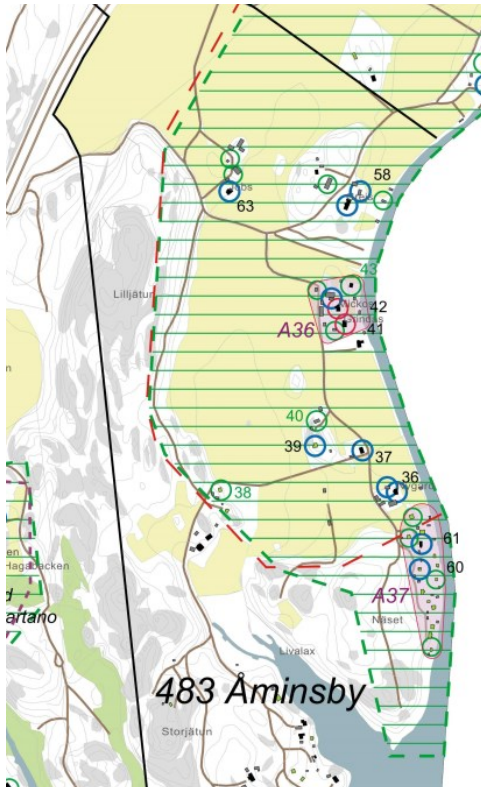
Områdeshelheter

A34 Karleby arbetarbostäders områdeshelhet

A35 Karleby herrgårdskulle

M9 Svartsådalens västra strandområde

Åminsby

- Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuistus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuistus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuistus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskaphelhet
maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A36 Mickos och Grindas områdeshelhet

A37 Åminsby Näsets fritidsbostadsområde

BESKRIVNING

En bred odlingsdal som sträcker sig längs Svartsån, där gamla jordbruk med bevarat traditionellt utseende ligger vid åns stränder eller på skogsholmar ute bland odlingarna. Av dessa bildar hemmanen Mickos och Grindas, som ligger bredvid varandra på bytomten, en tät bymässig helhet. I söder vid åns mynning har det i anslutning till en äldre bosättning av torpkaraktär uppstått ett ovanligt tätt bebyggt område med små fritidsbostäder från 1930-50-talet.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- åns dominerande position i landskapet och det gamla trädbeståndet längs ån
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

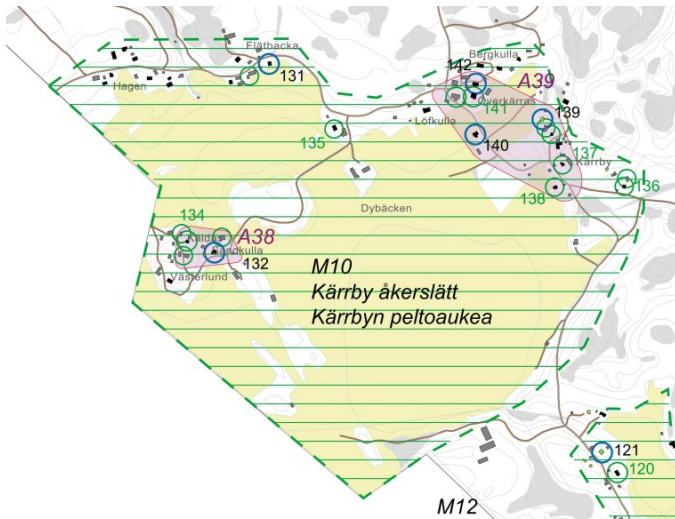
Klassificering av kulturhistoriska värden

En del ingår i en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå; landskaphelhet, i vilken det ingår områdeshelheter och lokalt värdefulla objekt

Tidigare skyddsbeslut

En del av en kulturmiljö av intresse på landskapsnivå 212 Svartsådalens kulturlandskap - Tjusterby, Drågsby, Brasas och Åminsby. Delgeneralplan för Sköldvik 1982, SR Område som skall skyddas med stöd av byggnadslagstiftningen.

M10 Kärby åkerslätt

- 107 skyddsrekommendation sr suojelusosuitus sr
- 128 skyddsrekommendation s suojelusosuitus s
- 135 arvoluokka m värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område suojelusosuitus sr-alue
- områdeshelhet aluekokonaisuus
- landskapshelhet maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A38 Kälidas och Sandkulla gårdskulle

A39 Kärby byhelhet

BESKRIVNING

Längs den gamla byvägen som går i ring runt en stor odlingslätt finns gamla jordbruk och bolägenheter som ligger skilt för sig eller bildar bymässiga byggnadsgrupper. Till helheten hör ett äldre boningshus som i början av 1900-talet har fungerat som folkskola.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar landskapet
- de öppna vyerna och landskapets silhuett

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

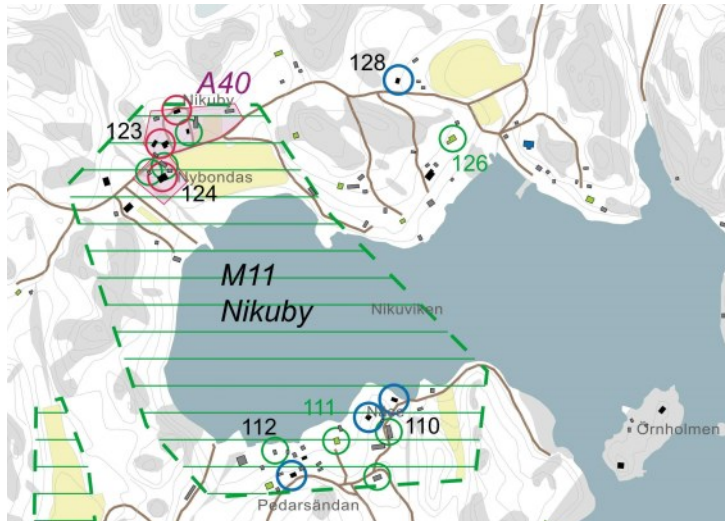
Klassificering av kulturhistoriska värden

Landskapshelhet, i vilken det ingår områdeshelheter och lokalt värdefulla objekt

Tidigare skyddsbeslut

-

M11 Nikuby

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A40 Nikuby och Nybondas gårdscentra

BESKRIVNING

En rätt smal havsvik vid vars stränder det finns en bevarad tät byggnadsgrupp som bildas av två gamla jord- brukshemman, en liten åkerglänta samt en grupp små lägenheter med anknäytning till kustnäringarna.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringprinciper
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar strandlandskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

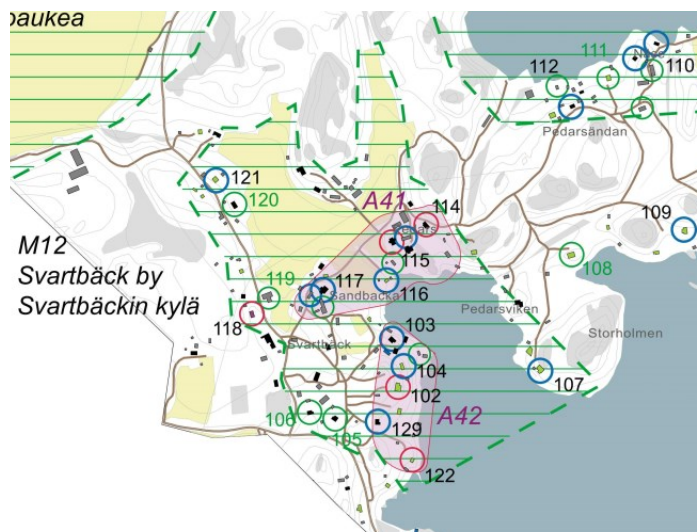
Klassificering av kulturhistoriska värden

Landskapshelhet, i vilken det ingår områdeshelheter och lokalt värdefulla objekt

Tidigare skyddsbeslut

-

M12 Svartbäck by

- 107 skyddsrekommendation sr suojelusosuitus sr
- 128 skyddsrekommendation s suojelusosuitus s
- 135 arvoluokka m värdeklass m
- ▭ skyddsrekommendation sr-område suojelusosuitus sr-alue
- ▭ områdeshelhet aluekokonaisuus
- ▭ landskapshelhet maisemakokonaisuus

Kulturmiljöutredningen 2020-21:

Områdeshelheter

A41 Pedars och Sandbacka bybosättning

A42 Svartbäck strandbebyggelse

BESKRIVNING

En bymässigt tät helhet som bildas av gamla jordbrukshemman och fiskehemman som ligger vid havsviken och odlingsdalen i anslutning till den, samt av villa- och fritidsbebyggelse med anknötning till ångbåtsfarleden. Till helheten hör ett bykapell i timmerkonstruktion som uppfördes vid byvägen i början av 1900-talet.

KARAKTÄRSDRAG SOM BÖR VÄRNAS

- kulturmiljöns traditionella bygnadsbestånd med ekonomibygnader och gårdsmiljöer
- byggnadernas placeringsprinciper
- den gamla väglinjen och vägens karaktär
- de sammanhängande skogsbrynen som avgränsar strandlandskapet
- de öppna vyerna

VÄRDEN OCH SKYDDSBESLUT

Klassificering av kulturhistoriska värden

En kulturmiljö- och landskapshelhet som bör bedömas som regionalt värdefull och i vilken det ingår områdeshelheter, samt objekt som möjligen bör bedömas som regionalt värdefulla och lokalt värdefulla objekt.

Tidigare skyddsbeslut

-

6. SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Planeringsområdet för revidering av delgeneralplanen för Sköldvik (Y2) och uppgörande av en delgeneralplan som styr bybebyggelsen i Kullo och Mickelsböle (Y6) omfattar byarna Sköldvik, Kullo och Mickelsböle, och dessutom delar av byarna Svartbäck, Åminsby, Svartså, Karleby och Söderveckoski. Syftet med kulturmiljöutredningen är att sammanställa en utredning av områdets kulturmiljövärden som är adekvat för delgeneralplanarbetet. På basen av utredningen skall det gå att bedöma hur nybyggnation och delgeneralpanelösningar påverkar den befintliga byggda miljön och landskapets historiska drag.

Uppdraget har varit att identifiera de kulturhistoriskt betydelsefulla miljöerna och objekten. I utredningen har också sökts svar på frågan om det i byggnadsskicket, byggnadernas gruppering och placering kan urskiljas sådana regionala och lokala drag som kunde beaktas i planering av markanvändning och styrning av nybyggnation, så att markanvändnings- och nybyggnadslösningar skulle grunda sig på områdets egen tradition.

I utredningsrapportens avsnitt 1 – 5 behandlas utredningsarbetets metoder, skeden och resultat, tidigare inventeringar och utredningar, utredningsområdets byggda kulturmiljös historia, centrala karaktärsdrag och värden samt värdefulla landskaps- och områdeshelheter i kulturmiljön. I avsnitten 7.1–7.5 behandlas områdets historia, byggnadsskick och byggnadstypologi byvis eller för en grupp av byar. Detta beror på att byarna i utredningsområdet har visat sig skilja sig från varandra i fråga om markanvändnings- och byggnadshistoria.

I utredningen har delområdenas och objektens

byggnadshistoriska, kulturhistoriska och landskapsvärden påvisats på basen av källmaterial, kartanalyser och inventering. Utöver värdefulla byggnader har strävan varit att identifiera sådana värdefulla landskapshelheter, samt områdeshelheter som bildas av bybebyggelse, byggnadsgrupper och gårdsmiljöer, vilkas värn och bevarande särskilt borde beaktas i planeringen av markanvändningen. Landskaps- och områdeshelheterna samt objekten och deras klassificering har presenterats på de kartor som kompletterar utredningen.

Det inventeringsdatamaterial som har överlåtits som ett resultat av utredningen och lagrats i lokaldatabasformat omfattar områden, byggnader och konstruktioner, som på basen av utredningsarbetet har påvisats vara kulturhistoriskt betydelsefulla eller beaktansvärda.

Faktaunderlag för att identifiera objekt har sammanställts ur tidigare inventeringar, referenslitteratur och uppgifter från historiska kartor. I fråga om objekt som sedan tidigare har klassificerats som riksintresse eller värdefulla på landskapsnivå har strävan varit att precisera data om dessa genom inventering. Områdets byggnadsbestånd har till stor del inventerats under fältundersökningarna, och också många tidigare oidentifierade objekt som bör anses ha kulturhistorisk betydelse har upptäckts.

För de objekt i kulturmiljön som bör beaktas i delgeneralplanen har inventeringskort utarbetats, där det på basen av en värdeklassificering framläggs antingen skyddsrekommendationer, eller rekommendationer för värn av karaktärsdrag i de fall där det inte finns särskilda grunder för skydd genom planläggning. I delgeneralplanen avgörs

slutligt hur de kulturmiljövärden som utredningen har lyft fram skall beaktas.

Grunderna för klassificeringen av samt skyddsrekommendationerna för områden och objekt har redovisats i del 4 av rapporten. De nuvarande avgränsningarna av områden och objekt av riksintresse och intresse på landskapsnivå (se del 2) har visats på utredningskartorna, i tillägg till dem har kulturmiljöutredningens mer preciserade områdesavgränsning ritats in, som baserar sig på fältobservationer och inventering.

Värdefulla landskapshelheter

Tidsdjupet i kulturmiljön och kulturlandskapet kan förnimmas starkt i utredningsområdet. En betydande, omfattande landskapshelhet som lyfts fram i kulturmiljöutredningen kan exempelvis vara en vidsträckt odlingslätt, vid vilken det i skogsbyn och på skogsholmar finns bymässigt tät äldre bosättning belägen vid en byväg och jordbrukslägenheter samt övrigt byggnadsbestånd som tillhör landsbygden, som skol- och föreningsbyggnader, bybutiker etc.; en herrgårdsmiljö med byggnader, trädgård och gårdsmiljö samt en gammal byväg, en odlingslätt, en ådal eller ett annat vattendrag som ingår i landskapshelheten; en bymässigt tät bebyggd gammal bykulle och en gammal byväg, en odlingslätt, en ådal eller ett annat vattendrag som ingår i landskapshelheten; en havsvik eller ett annat strandområde med byggnadsgrupper som representerar kustområdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, villabebyggelse vid ångbåtsfarlederna, strand- och bryggkonstruktioner, strandklippor, öppna ängar och odlingslätter samt trädbestånd av betydelse

för landskapsbilden.

I utredningen har sammanlagt tolv värdefulla landskapshelheter definierats och markerats med områdesgränser på kartorna. Kartorna visar också skogsbryn eller trädbevuxna zoner som bildar avgränsningar i det öppna odlingslandskapet och är väsentliga för hur landskapshelheterna gestaltas. Av landskapshelheterna ingår Kullo gård (M6), Mickelsböle åkerslätt (M1) och Svartsådalens västra strandområde (M9) redan, med något avvikande avgränsningar, i förteckningen över kulturlandskap och objekt i den byggda kulturmiljön som är av intresse på landskapsnivå.

I omedelbar anslutning till Mickelsböle åkerslätt ligger på Kullo bys sida Laversvägens bosättning och Backas (M2). I norra delen av Kullo by finns Lövsta gårds och Byängens åkerslätt (M3), på området mellan Helsingforsvägen och motorvägen E18 finns Kullo byacentrum (5) och Smedsbacka by (M4), sydost om motorvägen, förutom Kullo gård, Dalgård (M7) och Nyby (M8). I Svartbäck by finns tre landskapshelheter, där närheten till havet präglar Svartbäck by (M12) och Nikuby (M11) medan Kärrby åkerslätt (M10) representerar det traditionella odlingslandskapet.

Områdeshelheter

De områdeshelheter som har definierats i kulturmiljöutredningen utgörs av sådana byggnadsgrupper med gårdsmiljö och näromgivning som har ett särskilt landskaps- eller bymiljövärde. Till dessa hör bostads- och ekonomibyggnadsgrupper med gårdsmiljö på herrgårdar och jordbruk, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl och

som är belägna i ett agrart präglat kulturlandskap; synligt i ett öppet odlingslandskap eller landskapet vid en byväg belägna byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick och som bildar en bymässig helhet, landskapsträd, stengården och andra strukturer som hör till kulturmiljön; byggnadsgrupper med näromgivning, som representerar kustområdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, inbegripet representativa exempel på villabebyggelsen vid ångbåtsfarterna, strand- och bryggkonstruktioner och trädbestånd av betydelse för landskapsbilden.

De betydelsefulla områdeshelheterna i kulturmiljön har markerats med områdesgränser på kartorna. Områdeshelheterna är inalles (23+1) av vilka sju i Mickelsböle, åtta i Kullo by, medräknat Kullo gård som är ett riksintresse, inom Svartsådalens västra strandområde två i Åminsby och två i Karleby, i Svartbäck fem.

Klassificerade objekt

De objekt som har inventerats och klassificerats i samband med utredningen har förtecknats och märkts ut på kartan och objektkort har utarbetats för dem.

OBJEKTKORT

I objektkorten har antecknats platsdata, objektets användningsändamål, byggnadsår enligt kända uppgifter eller uppskattning och tidpunkter för väsentliga förändringar samt en beskrivning av byggnadernas exteriör. Objektens värden och skyddsgrunder har kort beskrivits och objekten har klassificerats i tre huvudkategorier. Till varje objekt har fogats minst 2-4 foton tagna vid fältinventerin-

gen och eventuella äldre foton som har varit tillgängliga.

I vilken mån byggnaderna har bibehållit sitt ursprungliga utseende, eller den gestalt de fått vid en senare renovering, har på ett allmänt plan bedömts genom att betrakta byggnadsdelar och för olika tidsperioder kännetecknande fasadmotiv, brädfodringstyper, grundläggningssätt och detaljer. Äldre byggnader från 1800-talet har inte kunnat dateras genomgående, däremot har de flesta bostadsbyggnaderna uppförda under 1900-talet kunnat dateras åtminstone med ett årtiondes noggrannhet. Med byggnadens användningsändamål (objekttyp) avses att beskriva dess antagna ursprungliga användning.

KLASSIFICERING OCH SKYDDSGRUNDER

De objekt som har identifierats genom inventeringen representerar sådana kulturmiljövärden vilkas fortbestånd borde tryggas på det sätt som objektets värde och särart förutsätter. I objektkorten har objektens särskilda skydds- och kategoriseringsgrunder redovisats. Skyddsrekommendationen baserar sig på en granskning av objektets värden och karaktärsdrag. Vid klassificeringen har en tredelning använts, som allmänt brukar tillämpas i motsvarande utredningar; kulturhistoriska, byggnadshistoriska och landskaps-(bymiljö-)värden. Redan ett enda uppfyllt värdekriterium kan vara en mycket stark motivering för skyddsrekommendationen för ett enskilt objekt.

Kulturhistoriskt värde är ett brett begrepp, som avser att det ur samhällsgemenskapens synvinkel är önskvärt att bevara objektet som ett uttryck för det materiella och immateriella kulturarvet. I fråga om delgeneralplaneområdet för Sköldvik, Kullo och Mickelsböle är det skäl att fästa

6. Sammanfattning och rekommendationer

särskild uppmärksamhet vid den kulturhistoriska betydelsen hos den äldre bevarade bybebyggelsen, jordbruken, storgodsens och herrgårdarna, de på 1900-talet anlagda nya jordbruken och villorna, kustbosättningen samt bykyrkorna och skolorna.

Byggnadshistoriskt värde kan hänföra sig till en byggnads arkitektoniska integritet eller egenart, en känd arkitekts livsverk, som Carl Frankenhaeuser i fråga om Kullo, en speciell byggnadsteknisk lösning eller ett visst utförande som t.ex. företräder den lokala byggnadstraditionen, att en byggnad är typisk eller av ett sällsynt slag. Att en byggnad har ett särskilt användningsändamål kan också vara grunden för dess byggnadshistoriska värde.

Landskaps-(bymiljö-)värde syftar på att ett objekt är en byggnad/byggnadsgrupp som är av betydelse i den byggda miljön och utgör ett verkningsfullt inslag i kulturlandskapet eller berikar miljön visuellt, och som det är önskvärt att bevara med tanke på landskapsvyerna eller bymiljön.

Objekten har enligt sina värden klassificerats i tre kategorier – sr, s eller m – på basen av vilka skyddsrekommendationer föreslås för delgeneralplanen. De klassificerade objekten omfattar både sådana som har granskats i tidigare inventeringar och nya objekt, vars värden har framträtt i samband med den aktuella inventeringen.

OBJEKTENS ANTAL

Objektkorten är inalles 140, varav 34 sr-klassificerade objekt, 61 s-klassificerade och 45 objekt i m-kategorin. I några fall har skyddsrekommendationerna för huvud-

byggnaden och en betydelsefull ekonomibygnad inom samma gårdscentrum definierats på olika nivåer, till exempel m och sr.

SKYDDSREKOMMENDATION sr

Till värdekategorin sr har på basen av inventeringen hänförs byggnads- och områdesobjekt som det är skäl att bevara eftersom de har särskilda identifierbara värden.

Särskilda landskaps- eller bymiljövärden har inom utredningsområdet exempelvis sådana bostads- och ekonomibygnadsgrupper med gårdsmiljö på herrgårdar och jordbruk, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl och som omges av ett agrart präglat kulturlandskap; synligt i ett öppet odlingslandskap eller landskapet vid en byväg belägna byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, samt synligt i strandmiljön belägna byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick, så som byggnader med anknytning till kustnäringarna, samt representativa exempel på villabebyggelsen vid ångbåtsfarlederna.

Särskilt kulturhistoriskt värde och narrativitet besitter inom utredningsområdet exempelvis byggnadsgrupper med gårdsmiljö, som representerar herrgårdskultur; bostads- och ekonomibygnader med gårdsmiljö på byarnas stomhemman, som representerar en månghundraårig odlingskultur och vilkas karaktärsdrag är väl bibehållna; övriga med lantbruksnäringen förknippade bostads- och ekonomibygnadsgrupper med gårdsmiljö, som representerar en långvarig odlingskultur och vilkas

karaktärsdrag är väl bibehållna, samt för området karakteristiska, äldre samfundsbyggnader, skolor, bönehus och föreningshus, vilkas utseende har bevarats väl.

Särskilt byggnadshistoriskt värde och betydelse har inom utredningsområdet exempelvis mangårdsbyggnader och ekonomibygnader uppförda på jordbrukshemman under 1700-1800-talet och början av 1900-talet, vilkas ursprungliga karaktär har bevarats väl; för området karakteristiska, från 1700-1800-talen härstammande loftbodar i två våningar; väl bevarade bostadsbyggnader jämte ekonomibygnader som har anknytning till lantbruket och representerar en för landsbygden typisk byggnadstradition, så som torp, backstugor o.dyl.; bevarade byggnader från perioden före andra världskriget, som representerar sin tids karakteristiska villa- och fritidsbostads- eller egna-hemsarkitektur och vilkas karaktärsdrag är väl bibehållna trots tillbyggnader och förändringar samt objekt som i fråga om sin arkitektur är särskilt värda att uppmärksammas, exempelvis byggnader som är representativa för en känd arkitekts produktion.

SKYDDSREKOMMENDATION s

Till värdekategorin s har på basen av inventeringen hänförs sådana byggnads- och områdesobjekt som det är önskvärt att bevara eftersom objekten har identifierbara värden, såsom landskaps- eller bymiljövärde, kulturhistoriskt värde och/eller byggnadshistoriskt värde.

Objekt som har landskaps- eller bymiljövärden är relativt väl bevarade bostads- och ekonomibygnadsgrupper på lantbruk, vilkas omgivning utgörs av ett agrart präglat kul-

6. Sammanfattning och rekommendationer

turlandskap; synligt i landskapet vid en byväg belägna, relativt väl bevarade byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick samt synligt i strandmiljön belägna, relativt väl bevarade byggnader och byggnadsgrupper som representerar områdets kulturhistoria och traditionella byggnadsskick.

Kulturhistoriska värden besitter inom utredningsområdet exempelvis objekt som representerar områdets bosättnings eller fritidsbebyggelses historia och vilkas ursprungliga karaktärsdrag ännu kan urskiljas samt objekt som är förknippade med lantbruksnäringarna och bykulturen och som det är önskvärt att bevara med tanke på områdeshelheten.

Byggnadshistoriska värden besitter inom utredningsområdet exempelvis mangårdsbyggnader och ekonomibyggnader uppförda på jordbruk under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet, vilkas karaktärsdrag ännu kan urskiljas efter senare reparationer och ombyggnader samt övriga objekt som är karakteristiska för sin byggnadsperiod eller värda att uppmärksamma i hänseende till sin arkitektur och vilkas ursprungliga karaktärsdrag kan urskiljas väl trots senare förändringar.

VÄRDEKATEGORI m

I värdekategorin m har klassificerats sådana objekt i kulturmiljön, som på basen av inventeringen är värda att uppmärksammas med tanke på undersökningsområdets kulturhistoria, byggnadshistoria eller landskapsbild, men för vilka det inte föreligger särskilda grunder för skydd

genom planläggning. Reparationer och förändringar bör ändå alltid utföras på ett sätt som anpassas till kulturmiljön och så att byggnadens ursprungliga karaktärsdrag beaktas. Till den här gruppen hör sådana byggnader och ekonomibyggnader i anslutning till kulturmiljön vars utseende tydligt har förändrats genom senare reparationer och ändringar, och vilka förefaller sakna förutsättningar att bevaras, till exempel på grund av deras dåliga skick.

ÖVRIGA OBJEKT

Objekt som har kommit till efter år 1980 har i praktiken utelämnats från inventeringen, likaså bevarade äldre objekt vilkas skyddsvärde genom förändringar har försvagats märkbart eller försvunnit helt. Ingen fältinventering har utförts på industriområdet i Sköldvik. Byggnadshistoriskt värdefulla, förändrade objekt har ändå inkluderats i inventeringen om det har bedömts som möjligt att återställa deras värde i samband med kommande renoveringar.

De icke klassificerade objekten inom utredningsområdet, dvs. övriga byggnader och byggnadsgrupper, för vilka objektkort eller förteckning inte har uppgjorts, representerar enligt författarnas bedömning inte för närvarande sådana kulturhistoriska, byggnadshistoriska eller landskapsvärden att deras fortbestånd behöver säkras t.ex. genom planläggningsåtgärder.

lakttagelser som gjorts under utredningen

BEVARANDEGRAD

I samband med utredningen kunde det observeras att det

efter den 1980 utförda kulturmiljöinventeringen inte, i synnerhet norr om de trafikleder som klyver området, har skett sådana förändringar som nämnvärt skulle ha försvagat värdena i den byggda kulturmiljön. I områdets södra del har kulturmiljön delvis fragmenterats på grund av de stora industrianläggningarna och de trafikleder de har krävt. Trots detta har traditionellt kulturlandskap och byggnadsbestånd bevarats i riklig utsträckning i utredningsområdet. På basen av fältarbetet konstaterades att nästan alla de byggnader som inventerades 1980 har bevarats och är i bruk. De äldsta av byggnaderna är från 1700-talet och på basen av det bevarade byggnadsbeståndet går det ännu att få en god bild av hur bostadsförhållanden och arbetsmiljö har sett sig i fråga om olika socialgrupper och representanter för olika näringar.

KULTURLANDSKAPET

I kulturlandskapet finns skikt från och med medeltiden och det odlingslandskap som har vuxit fram under århundradenas lopp kan ännu till största delen upplevas som ett öppet landskapsrum. Likaså går det ännu i nutid att skönja nätverket av traditionella färdleder. Från och med 1960-talet har kulturlandskapet förändrats starkt närmast av de stora industrianläggningarna i områdets södra del och av den nya motorvägen med sina linjedragningar som inte har beaktat terrängens karaktär .

Karaktärsdrag att värna i den byggda kulturmiljön

I utredningsrapporten presenteras en kort beskrivning av varje som värdefull betecknad landskapshelhet och en

sammanfattning av de karaktärsdrag i denna som bör värnas. I utredningsområdets kulturmiljö hör till landskapets oftats förekommande karaktärsdrag som bör värnas exempelvis gamla byvägar som går runt en odlingslätt, gamla väglinjer och vägarnas karaktär, enhetliga skogsbyn som avgränsar landskapsrummet, öppna vyer och landskapets silhuett samt gamla trädbestånd som växer på en bykulle och är av betydelse för landskapsbilden. Karaktärsdrag att värna i bymiljön och byggnadsskicket är exempelvis kulturmiljöns traditionella byggnadsbestånd med ekonomibyggnader och gårdsmiljöer, principer för placering av byggnader samt parkliknande gårdsmiljöer med gamla träd och planteringar, huvudbyggnadernas dominerande ställning i landskapet, herrgårdsmiljöer med byggnader och trädgårdar, ett byggnadsbestånd i en herrgårdsmiljö som bildar en harmonisk helhet, exempelvis arbetarbostäder och torp.

Byggnadsskick och gruppering av byggnader - iakttagelser beträffande regionala och lokala karaktärsdrag

I det följande diskuteras i anslutning till kulturmiljöutredningen om det i byggnadsskicket, byggnadernas gruppering och placering går att identifiera sådana regionala och lokala drag, som skulle kunna beaktas i styrningen av markanvändningsplanering och nybyggnation så att markanvändningslösningarna och nybyggnadsverksamheten skulle grunda sig på områdets egen tradition.

I fråga om byggnadsskick, gruppering och placering av byggnader inom utredningsområdets delområden förekommer både variation och likheter, som framför allt be-

ror på de olika byarnas läge, landskapsmässiga förutsättningar och markägandets samt markanvändningens historia. I utredningen har uppmärksamheten främst fästs vid objekt och områden som hör till den kulturhistoriskt värdefulla byggda kulturmiljön, och i utredningen behandlas inte andra områden, där det exempelvis finns nyare eller till sin karaktär heterogen egnahemsbebyggelse. Övervägandena grundar sig således på en granskning av den värdefulla kulturmiljöns sårbarhet och karaktärsdrag samt hur dessa drag möjligen kan tillämpas med tanke på kompletteringsbyggande. I de avsnitt av utredningen som behandlar byarna var för sig finns rikliga bildexempel som berör temat.

Temat behandlas genom några för utredningsområdet karakteristiska exempel på kulturmiljöer, vilkas landskapsförhållanden, byggnadsgruppering och kännetecknande byggnadsskick påverkar respektive områdes grad av sårbarhet.

Längs byvägen som går genom det öppna odlingslandskapet i Mickelsböle framstår de gamla gårdscentra sedan gammalt som självständiga, på kullar och i sluttningar belägna gårdsmiljöer med bostads- och ekonomibyggnader. I odlingslättens västra del och södra kant har det uppstått tätare bebyggelse, där det mellan jordbrukens huvudbyggnader förekommer mindre, nyare bostadsbyggnader. Av de forna mångsidiga ekonomibyggnadsgrupperna inom gårdscentra återstår ofta bara de karakteristiska timrade loftbodarna, ladugårdar och förrådsbyggnader. I den regionalt värdefulla landskapsbilden är den monumentala stenladugården norr om Snickars värdefulla gårdspark och den stenbyggda ladugården på

Hornhattas särskilt framträdande.

Mickelsböle åkerslätt med omgivning utgör inom området en särpräglad, av odlings- och byggnadskulturens långa historia präglad miljö, vars särskilda sårbarhet borde beaktas vid förändringar i dess markanvändning. I fråga om kompletteringsbyggande i den västra och södra delen är en naturlig lösning att gruppera byggnader i enlighet med det lokala byggnadsskicket och således sträva efter en gårdsmiljö av liknande slag som jordbrukens gårdscentra. Förändringar som påverkar de vida landskapsvyerna eller bryter upp det enhetliga skogsbrynet borde undvikas, då de blir synnerligen synliga på området och försvagar kulturmiljöns integritet.

I den västra och södra kanten av Lövsta och Byängens åkerslätt finns förutom Lövsta gårds gårdscentrum och herrgårdspark nyare småhusbebyggelse, som huvudsakligen ligger omgiven av gårdsvegetation och trädbestånd. Den stora ladugårdsbyggnaden på Lövsta utgör ett landmärke i landskapet. Kulturmiljöns landskapsbild är sårbar för förändringar, förändringar som påverkar de öppna vyerna eller bryter upp det enhetliga skogsbrynet blir synnerligen synliga på området och försvagar kulturmiljöns integritet.

Bosättningen vid Laversvägen i Kullo avtecknar sig i landskapsbilden som en relativt tätt byggd serie av gårdscentra och andra bostadsbyggnader utmed byvägen, där kyrkan i den södra delen har ett framträdande läge i Helsingforsvägens landskapsbild. I en sluttning på en skogsholme på odlingslättan utgör Backas enhetliga gårdscentrum med sina ståtliga bodar en höjdpunkt i by-

6. Sammanfattning och rekommendationer

miljön. Kulturmiljöns landskapsbild är sårbar för förändringar, förändringar som påverkar de öppna landskapsvyerna eller bryter upp det enhetliga skogsbrynet borde undvikas då de blir synnerligen synliga på området. Eventuellt kompletteringsbyggande förutsätter en lösning som respekterar det traditionella byggnadsbeståndets grupperingssätt, proportioner, takformer, fasadartikulering och traditionella färgsättning .

Smedsbacka by i Kullo framstår i odlingslandskapet som en på sluttningarna och krönet av en kulle belägen bosättning, vars byggnader på många ställen är omslutna av trädgårdar och bestånd av gårdsträd. På kullen finns både äldre och nyare bebyggelse, över kullen går en gammal byväg, på den nordöstra sidan framträder den till byagård ombyggda mangårdsbyggnaden på ett gammalt hemman. Den täta bybosättningen med bostads- och ekonomibyggnader har tidigare haft en omfattande utbredning. Den täta gruppering av bostads- och ekonomibyggnader som rådde ännu vid sekelskiftet 1900 syns tydligt på skiftesregleringskartan från år 1888 (se del 7.2, utredningen om Kullo by). Eventuellt kompletteringsbyggande förutsätter en lösning som respekterar det befintliga byggnadsbeståndets grupperingssätt, proportioner, takformer, fasadartikulering och traditionella färgsättning samt miljöns trädgårdskaraktär. Sårbarheten i bykullens kulturmiljö gäller i synnerhet bykullens silhuett och utseende ur de vidare landskapsvyernas perspektiv och i Helsingforsvägens landskap.

Landskaps- och bymiljöbilderna i det nuvarande Kullo byacentrum har kännbart påverkats av Oljevägen som går över den stora odlingslätten och av den färgrikt målade

gruppen av skolbyggnader av olika ålder uppe på backen som dominerar landskapet. Norr om kulturmiljöns avgränsning finns tät småhusbebyggelse. Att bevara och återställa det på utredningskartan markerade skogsbrynet som avgränsar landskapshelheten är en väsentlig målsättning för det sårbara området. Eventuellt kompletteringsbyggande förutsätter en lösning som respekterar det befintliga byggnadsbeståndets grupperingssätt, proportioner, takformer, fasadartikulering och traditionella färgsättning samt återställer det enhetliga skogsbrynet.

Till särdragen i bymiljön i den södra delen av Nyby åkerslätt hör den täta och i exceptionellt ståtlig form bevarade ekonomibyggnadsgruppen som bildas av två gårdscentra. En tänkbar lösningsmodell för kompletteringsbyggande i utredningsområdet kunde vara att tillämpa det sätt på vilket de rödmålade bodlängorna i Nyby har grupperats. Skogsbrynen som avgränsar landskapshelheten i Nyby är synnerligen sårbara för förändringar som förorsakas av byggande.

Söder om Svartsådalens regionalt värdefulla landskapsområde, vid åns mynning i söder har det uppstått en särpräglad bebyggelse, där det förutom traditionella bostadsbyggnader med karaktär av backstuga eller torp finns små fritidsbostäder från 1930-50-talen. Bebyggelsen på Åminsby Näsets område representerar i fråga om byggnadsgruppering och byggnadsskick en typ av tät, småskalig fritidsbosättning, där det kunde finnas utgångspunkter för motsvarande lösningar på annat håll.

Den fritt grupperade bybosättningen vid norra stranden av Nikuviken i Svartbäck bildar en balanserad och harmonisk

helhet i landskapsbilden; till dess karaktärsdrag hör bostads- och ekonomibyggnaderna som placerats med gaveln vänd mot stranden, sadeltakens enhetliga taklutning, de rätt små fönsteröppningarna och fasadernas färgsättning i rödmylla med vitmålade knutbräder. På andra håll i Svartbäck är strandbebyggelsen och den agrara bebyggelsen en mera mångfacetterad och tidsmässigt mera skiktad miljö, där landskapets visuella enhet skapas av de rikliga bestånden av gårdsträd och de luftiga, trädgårdsartade gårdsområdena.

BEGREPP

Kulturmiljö

Kulturmiljö är ett allmänt begrepp. Det avser en miljö vars karaktärsdrag är ett uttryck för olika kulturperioder samt för växelverkan mellan människa och natur. Med begreppet sammanhänger också människans förhållande till sin miljö förr och nu; vilka betydelse den har givits, hur den har tolkats och benämnts.

Kulturmiljö kan beskrivas närmare med begreppen kulturlandskap och byggd kulturmiljö. Denna utredning behandlar både drag i kulturlandskapet och den byggda kulturmiljön.

Inventering

Inventering innebär att samla och lagra kunskap om till exempel den byggda miljön. I inventering ingår att sammanställa information dels ur exempelvis referenslitteratur och arkivkällor, dels genom fältobservationer. Till inventeringen kan bifogas en utredning om värden hos områden och enskilda objekt.

Utredning

Att beskriva och undersöka ett områdes eller objekts historia, egenskaper, förändringar av funktioner eller fysiska drag bl.a. på basen av fältundersökningar och arkivkällor. En utredning innehåller vanligen slutsatser om och sammanfattningar av områdenas eller objektens värden.

Värde och betydelse

Då värden i byggd kulturmiljö och kulturlandskap definieras talar man bl.a. om historiska, byggnadshistoriska, arkitektoniska, byggnadstekniska, konstnärliga och landskapsvärden. Då objektets värde definieras tillämpas etablerade kriterier. Vård och skydd av områden och objekt baserar sig på värden som har identifierats och på deras betydelse på nationell nivå (riksintresse), landskapsnivå eller lokal nivå .

www.kulttuuriymparistomme.fi

Sårbarhet

Begreppet beskriver i vilken mån den byggda kulturmiljön antas "tåla" förändringar som inte harmonierar med dess identifierade värden och centrala, kännetecknande karaktärsdrag.

BYGGNADSHISTORISKA BEGREPP

De begrepp som presenteras nedan förekommer i de texter som behandlar byarna och berör i huvudsak olika slags gårdars ställning under olika perioder, deras besittning, beskattning eller skattefrihet. Nätpublikationen *Förvaltningshistorisk ordbok* har använts som huvudkälla .

Augmentshemman

Om rusthållens egen skattefrihet inte ansågs tillräcklig som kompensation för rusttjänsten, beviljades de augment, dvs. rätt att uppbära kronoskatten från bestämda hemman i grannskapet. Augmenten avskaffades år 1886, varefter augmentshemmanen blev vanliga skatte- eller kronohemman.

Hästhemman

Kronohemman vars ränta under indelningsverkets tid var anslagen till underhåll av kavalleriofficers hästar och rustning. Hästhemmanen utvaldes bland de bästa hemmanen.

Herrgård

Allmän beteckning på förnämligare manbyggnad och jordegendom, som beboddes av högre samhällsklass och uppfyllde de till klassen hörande kraven på nivå av uppehälle och bostadsstorlek. Beteckningen saknade kammal och juridisk giltighet.

Kronohemman

Ett rent kronohemman ägdes av kronan och dess årliga skatter gick till kronan.

Kronoskattehemman

Hemman där kronan hade avstått rätten att inneha kronohemmanet till en enskild man och hans efterkommande (bördsrätt) men behöll rätten att uppbära den årliga räntan och hade förköpsrätt ifall hemmanet kom till salu.

Backstuga

Stuga på någon annans mark eller på allmänning. Vanligen saknades odlingsmark fastän ett mindre potatisland eller dylikt kunde ingå. År 1762 fastslogs att bönderna skulle uppföra backstugor åt sina gifta anställda. År 1919 fick backstugans innehavare rätt att lösa ut backstugan till sin egendom.

Löningshemman, lönehemman

Ett löningshemmans skatter var anslagna till lön åt någon eller några av statens tjänstemän. Löningshemman förekom inom både ecklesiastik-, civil- (lands-) och militie-tjänstestaten. Den åbo som odlade hemmanet erlade den årliga räntan till hemmanets indelningshavare.

Boställe

Bostad, med eller utan tillhörande jord, som helt eller delvis utgjorde vissa statliga tjänstemäns löneförmån

Rusthåll

Hemman med skyldighet att hålla en utrustad ryttare för kavalleriet. Som ersättning beviljade kronan hemmanet helt eller delvis skattefrihet, samt ibland också rätt att uppbära räntan från ett eller flera bestämda hemman i grannskapet, s.k. augmentshemman.

Ett skatterusthåll var i enskild ägo och innehade full besittnings-, avyttrings- och arvsrätt (bördsrätt).

Ett kronorusthåll ägdes av kronan. Tidvis hade rusthållaren på ett sådant ensamrätt att köpa det till skatterusthåll.

Frälsesäteri

Frälsejord som genom privilegium av Erik XIV 1562 hade blivit befriat från rusttjänst och från de tillfälliga skatter och vissa pålagor (till exempel kronotionde från år 1600) som de vanliga frälsehemmanen måste stå för. Termen användes också i betydelsen adligt storgods fram till år 1864, då begränsningen att bara en adelsman fick äga ett gammalt frälsesäteri upphävdes. Frälsesäteriet skulle vara ett föredöme för traktens bönder, både genom sin storlek och genom ett gott underhåll och skötsel. Se även säteri.

Frälsehemman

Hemman som låg på frälsejord. Ett frälsehemman odlades av en åbo som hade arrendators ställning (utan bördsrätt) och erlade den årliga grundskatten till jordägaren, inte till kronan, samt utförde dagsverken och vissa skjutsningar åt säteriet. Till år 1723 var rätten att besitta frälsehemman förbehållen adeln, tills också präster och borgare fick rätt till frälsejord. Från år 1789 kunde även allmogen förvärva allmänna frälsehemman.

Frälsejord tillhörde adeln och var i princip befriad från skatter och avgifter. Skattefriheten för frälsejord förlorade sin betydelse 1925 när de gamla jordskatterna avskaffades.

Säteri, frälsesäteri, skattefri adelsgård

Gård (herrgård) som beboddes av adelsman och för vilken ägaren åtnjöt frihet från skatter och andra kronoutskylder. Säterifriheten erkändes 1562 vid regleringen av rusttjänsten.

Säteriet utgjorde vanligen huvudgården i ett komplex av spridda frälsegårdar. Den skulle vara ståndsmässigt byggd och jorden i brukat tillstånd. År 1686 förbjöds anläggandet av nya säterier. Säterifriheterna avskaffades slutgiltigt 1920 och 1924 .

Berustat säteri, säterirusthåll

Säteri, vars ägare fick behålla skattefrihet mot att rustningskyldigheten fullgjordes. De berustade säterierna var vanligen forna adelsgårdar som hade indragits till kronan vid reduktionen. De bildades då det yngre indelningsverket grundades efter år 1682. I Finland levde begreppet kvar till år 1864, fastän den indelta armén tills vidare hade avskaffats år 1810 .

Soldattorp, knekttorp

Inom indelningsverket hade en fotsoldat, båtsman eller ryttare förutom lön i kontanter, mundering och underhåll rätt att bebo ett hemkallshemman. Jordlägenheten skulle bestå av ett spannländ jord, äng till två lass hö, enkelstuga och uthus. År 1695 bestämdes att den ena gaveln skulle rödfärgas och förses med kompaniets namn och torpets nummer. I Finland upphörde allmogens skyldighet att upprätthålla soldattorpen i största delen av landet år 1810 .

Ett knekttorp för en indelt soldat i det ständiga knekt-

hållet skulle enligt stadgan ha planmått 8 x 4 meter och vara sju stockar högt samt ha ett fönster som var 1 aln i fyrkant.

Torp

Osjälvständig jordlägenhet, vars nyttjanderätt enligt avtal upplåtits åt en brukare, mot att han gjorde dagsverken eller betalade avrad åt markägaren. Torpen anlades i början av 1600-talet på säterier och efter början av 1700-talet också på bondgårdar. Från 1757 fick torp anläggas oberoende av hemmanets jordnatur. Torpen fick efter år 1918 inlösas av brukarna.

Skattehemman

Hemman i enskild persons ägo med full besittnings- och arvsrätt och vars innehavare betalade grundskatten till kronan. Skattehemman kunde fritt avyttras, i motsats till kronoskattehemman som först måste bjudas ut till kronan.

Ett helgårds skattehemman betalade skatt för helt mantal.

Källa: *Förvaltningshistorisk ordbok*, Svenska litteratursällskapet i Finland. <http://fho.sls.fi>

KÄLLOR

ARKIV

KA Riksarkivet

MVHK Museiverket Historiska bildsamlingen

MML/LMV Lantmäteriverket

PM Borgå museum
Fotografisamlingarna

Borgå stad
Kartmaterial
Byggnadstillsynens arkiv
Stadsplaneringens opublicerade inventering

SLS Svenska Litteratursällskapet i Finland

TRYCKTA KÄLLOR

Alanen, Timo & Kepsu, Sauli 1989, Kuninkaan kartasto Suomes-
ta 1776–1805. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
505. Tampere 1989.

Allardt, Anders 1898, Borgå Läns Sociala och Ekonomiska För-
hållanden Åren 1539-1571. Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets
Tryckeri, Helsingfors 1898. Reproduction: Scholar Select, Frank-
lin Classics Trade Press, USA.

Allardt, Anders 1925, Borgå sockens historia I, till freden i Nys-
tad. Söderström & Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1925.

Allardt, Anders 1928, Borgå sockens historia II. Söderström & Co
Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1928.

Allardt, Anders 1930, Borgå sockens historia III. Söderström &
Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1930.

Brander U, Groundstroem O, Mattsson S, Jonasson F, Kivialho A,
Kivialho K 1931, Suomen maatilat 1. osa. Uudenmaan lääni.
WSOY 1931.

Edgren, Torsten & Gardberg, Carl Jacob 1996, Porvoon kaupun-
gin historia I. Porvoon seudun esihistoria. Keskiaika ja 1500-
luku. Porvoon kaupunki, Porvoo 1996.

Fontell, Ingel 2002, Nyländsk trädgårdprakt och skaparkraft.
Nylands Svenska trädgårdssällskap. Boktryckeri FRAM, Vasa
2002.

Harju Erkki-Sakari ja Tiilikainen Heikki 2009, Kuninkaallinen
merikartasto 1791-1796. SKS, Atlasart 2009.

Itä-Uudenmaan maisematyypit, Itä-Uudenmaan liitto, 2007.

Härö, Mikko 1993, Läntisen Uudenmaan rakennusten ja maise-
man kulttuurihistoriallinen inventointi. Läntisen Uudenmaan
seutukaavaliitto 1993.

Jutikkala, Eino, Jokipii, Mauno, Luukko, Armas, Soininen, Arvo M.
1973, Suomen asutus 1560-luvulla, Kyläluettelot. Helsingin
yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 4, Helsinki 1973.

Korvenmaa, Pekka 1980, Porvoon maalaiskunnan kulttuurihis-
toriallinen ympäristö, Porvoon maalaiskunta 1980.

Laulumaa, Vesa 2015, Kulloo, Sköldvik ja Mickelsböle. Osayleis-
kaava-alueen arkeologinen inventointi. Museovirasto 2015.

Lilius, Henrik 1982, Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistori-
aa. Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan
alkuun. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 83,
Helsinki 1982.

Mattila, Markku, toim. 2009, Kivinavetat. Finn VERNADOC 2009
- kivinavetakinkerit. Ruoveden kunnan sivustostoimi, Suomen
ICOMOS Kansanrakentamisen komitea. [kirjapaino M-Print Oy,
Vilppula] 2009.

Missä maat on mainiommat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt,
Uudenmaan liiton julkaisuja E 176 - 2016.

Nikander, Gabriel 1928, Herrgårdar i Finland, del 1, Nyland.
Helsingfors: Söderström 1928.

Ockenström, Katariina 2007, Itä-Uudenmaan rakennetun kult-
tuuriympäristön selvitys, Itä-Uudenmaan liitto, Itä-Uudenmaan
maakuntamuseo, Museovirasto. Itä-Uudenmaan liitto 2007,
julkaisu 90.

Perttola, Wesa 2009, Porvoo Estlink 2—sähkösiirtoyhteyden
maaosuus, historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten
inventointi 21.-24.9. ja 20.10.2009. Museovirasto.

Rahkonen, Oula 2014, Tien päällä: Uudenmaan kulttuurihistori-
allisesti arvokkaat tiet ja reitit. Uudenmaan liiton julkaisuja E
132 – 2014. Uudenmaan liitto 2014.

Selén, Göran 1996, Borgå socken genom tiderna I. Borgå
landskommun. Borgå 1996.

Selén, Göran 1997, Borgå socken genom tiderna II. Borgå
landskommun. Borgå 1997.

Selén, Göran 1996, Porvoon pitäjä kautta aikojen I. Porvoon
maalaiskunta, Porvoo 1996.

Selén, Göran 1997, Porvoon pitäjä kautta aikojen II. Porvoon
maalaiskunta, Porvoo 1997.

Seppälä, Sirkka-Liisa 1995, Porvoon kaupungin ja Porvoon maa-
laiskunnan kiinteät muinaisjäännökset. Porvoo: Porvoon museo
1995.

Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä 1948. TFIF ja STS 1948.

Suuri maatilakirja, Lantgårdar i Finland, osa 3, Uudenmaan Lää-
ni. Helsinki: Kustannustuote Oy 1965.

Vetreämmät veet: selvitys Uudenmaan rannikon ja saariston
kulttuuriympäristöstä. Uudenmaan liiton julkaisuja E 160 –
2016. Uudenmaan liitto, 2016.

TIDNINGAR

19.11.1927 Borgåbladet nr 131?

INTERNETKÄLLOR

Gamla grundkartor, Lantmäteriverket (MML/LMV)
vanhatpainenutkartat.maanmittauslaitos.fi

Heikki Rantatupa, Historiska kartor
<http://vanhakartta.fi>

Lantmäteriverket (MML/LMV). Tjänst för öppna data.
<http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata>

Museiverket, Kulttuuriympäristön rekisteriportaali, Rakennuspe-
rintörekisteri, byggnadsarvsregistret
www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_default.aspx

Nationalbiblioteket, digitalt material, tidningar
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>

Paikkatietoikkuna (Lantmäteriverkets geoportal)
<http://www.paikkatietoikkuna.fi>

Riksarkivets Digitalarkiv
<http://digi.narc.fi>

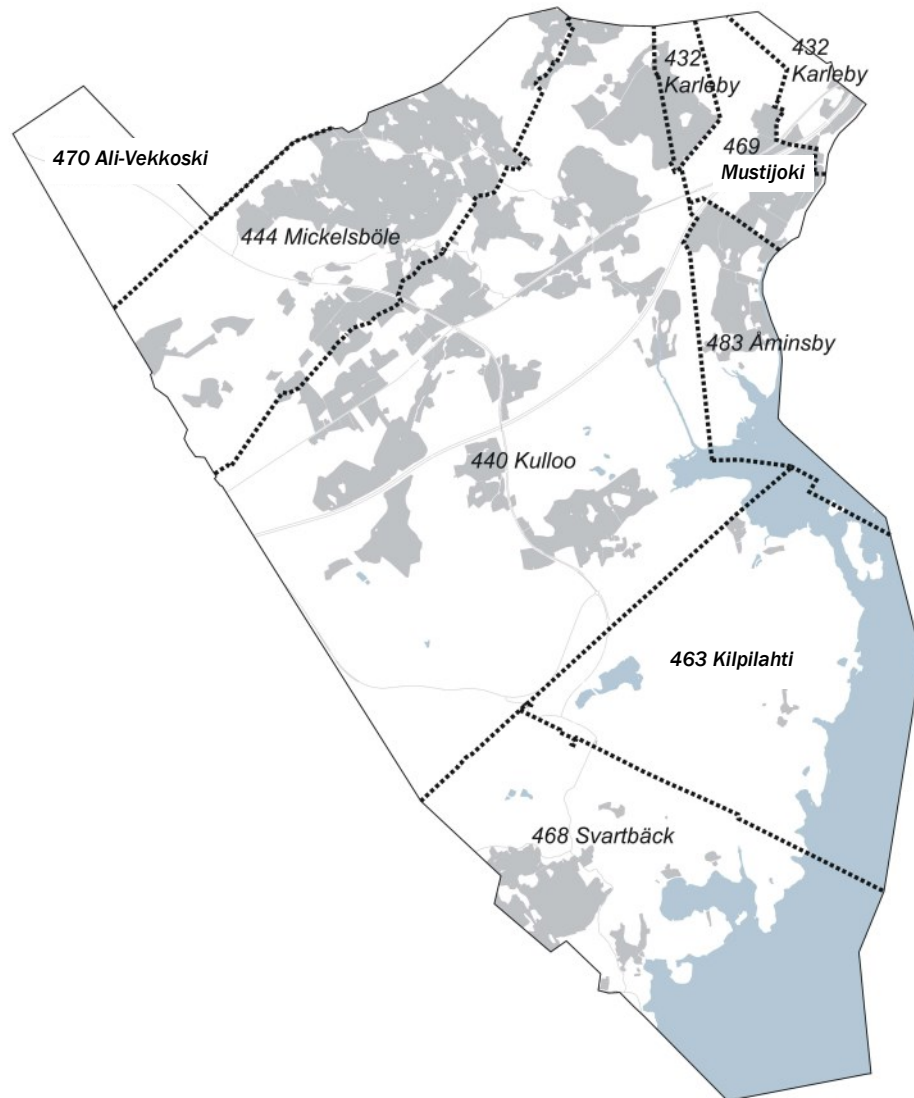
Statsrådets beslut om ersättande av 1993 års inventering av
byggda kulturmiljöer av riksintresse med dess revidering 2009
som en inventering som avses i de riksomfattande målen för
områdesanvändningen. [https://www.museovirasto.fi/uploads/
Statsradets_beslut_22-12-2009.pdf](https://www.museovirasto.fi/uploads/Statsradets_beslut_22-12-2009.pdf)

Svenska Litteratursällskapet, Förvaltningshistorisk ordbok 2016,
<http://fho.sls.fi>

OPUBLICERADE KÄLLOR

Kyliens ja haja-asutusalueiden osayleiskaava, Porvoon maalais-
kunta, 1996, Kaavaselostuksen liite 1. (Delgeneralplan för by-
arna och glesbygden, Borgå landskommun 1996, Planbesk-
rivningens bilaga 1.)

7. UTREDNINGAR OM DE ENSKILDA BYARNA; DELOMRÅDEN OCH BYGGNADER

7. Utredningar om de enskilda byarna

7.1 MICKELSBÖLE

En vy som är karakteristisk för bymiljön i Mickelsböle: byggnaderna i odlingslandskapet och byvägen som härstammar åtminstone från 1600-talet. Vy i riktning från Malmgård mot nordväst. I bakgrunden syns mitt i bilden Stens f.d. frälsehemman, dit en björkallé leder från byvägen. Längre till vänster syns det skogbevuxna Knutsberget.

MICKELSBÖLE BY

DEN BYGGDA MILJÖNS FRAMVÄXT

De äldsta källorna som berör byns historia är skattelängderna från 1500-talet, men arkeologerna antar att de äldsta för bosättning lämpade platserna har tagits i bruk redan på medeltiden.

Enligt bykatalogen i förteckningen över bebyggelsen i Finland på 1560-talet har det funnits åtta hus i Mickelsböle. De tidigaste jordebokskartorna, som har upprättats av Samuel Broterus, visar att det på området har funnits vidsträckta odlingar och tio hus i slutet av 1600-talet. De sedan hundratals år etablerade boplatserna, de nuvarande gårdscentra, har legat i utkanterna av den stora odlingslätten, på ställen där det har funnits goda grundläggningsförhållanden men inte odlingsbar jord. Tegskiftesbruket fortgick fram till storskiftet, men avvikande från det vanliga hade husen i Mickelsböle redan från förr placerats utspridda i byklungor om högst två eller tre hus, som inte behövde omplaceras i samband med storskiftet.

På Broterus karta från 1691 har byns namn märkts ut där byvägen som leder till Söderveckoski korsar bäcken som rinner mot Svartsån. Öster om hustomterna har det på 1800-talet funnits ett torp vid bäcken. På ömse sidor om vägen ligger numera gårdscentra på Piltas och Ellmattas.

Snickars gårdscentrum ligger ett stycke öster om byn, genom det går en väg som leder till Smedsbacka i Kullo. Hustomterna på Knutsbacka och Hornhattas har redan på 1600-talet funnits på Knutsbergets klippiga västra respektive östra sluttning, nära byvägen. På en flack odlingskulle söder om byn ligger tomten på Stens hemman, som härstammar åtminstone från 1600-talet. Vägen som går i en båge mot den södra kanten av den stora odlingslätten i

Mickelsböle leder till en bybosättning nära den sydligare bron över bäcken, där hemmanen Yrjas, Knutas och Kilas har legat. Kilas har vid storskiftesregleringen flyttats längre åt sydväst.

Hemmanens gamla namn Piltars, Elmattas, Bellas, Snickars, Knutars, Hornhattas, Knutsbacka, Yrjas, Steins och Kilas har nästan alla bevarats trots de många skiften som har förrättats. Enligt 1905 års jordregister var (1) Piltars ett skattehemman, f.d. rusthåll under indelningsverket. (2) Ellmattas var ett skattehemman, f.d. hästhemman, dvs. ett kronohemman som skulle bekosta underhåll av en kavalleriofficers hästar och rustning. (3) Bellas var ett skattehemman, f.d. augmentshemman för Snickars rusthåll. Byns största hemman (4) Snickars var ett säteri, f.d. rusthåll under indelningsverket. (5) Knutars eller Knuters var ett skattehemman, f.d. augmentshemman för Piltars rusthåll, dvs. underställt indelningsverket. (6) Hornhattas, (7) Knutsbacka och (8) Yrjas var skattehemman och f.d. hästhemman. (9) Stens var ett frälsehemman och (10) Kilas var ett skattehemman och f.d. augmentshemman under indelningsverket, vars kronoskatter var anslagna till hjälp åt Ingas rusthåll i Karleby. Med det tionde som erlades av alla hemman i byn bekostades enligt registret nattvardsvinet till Borgå domkyrka.

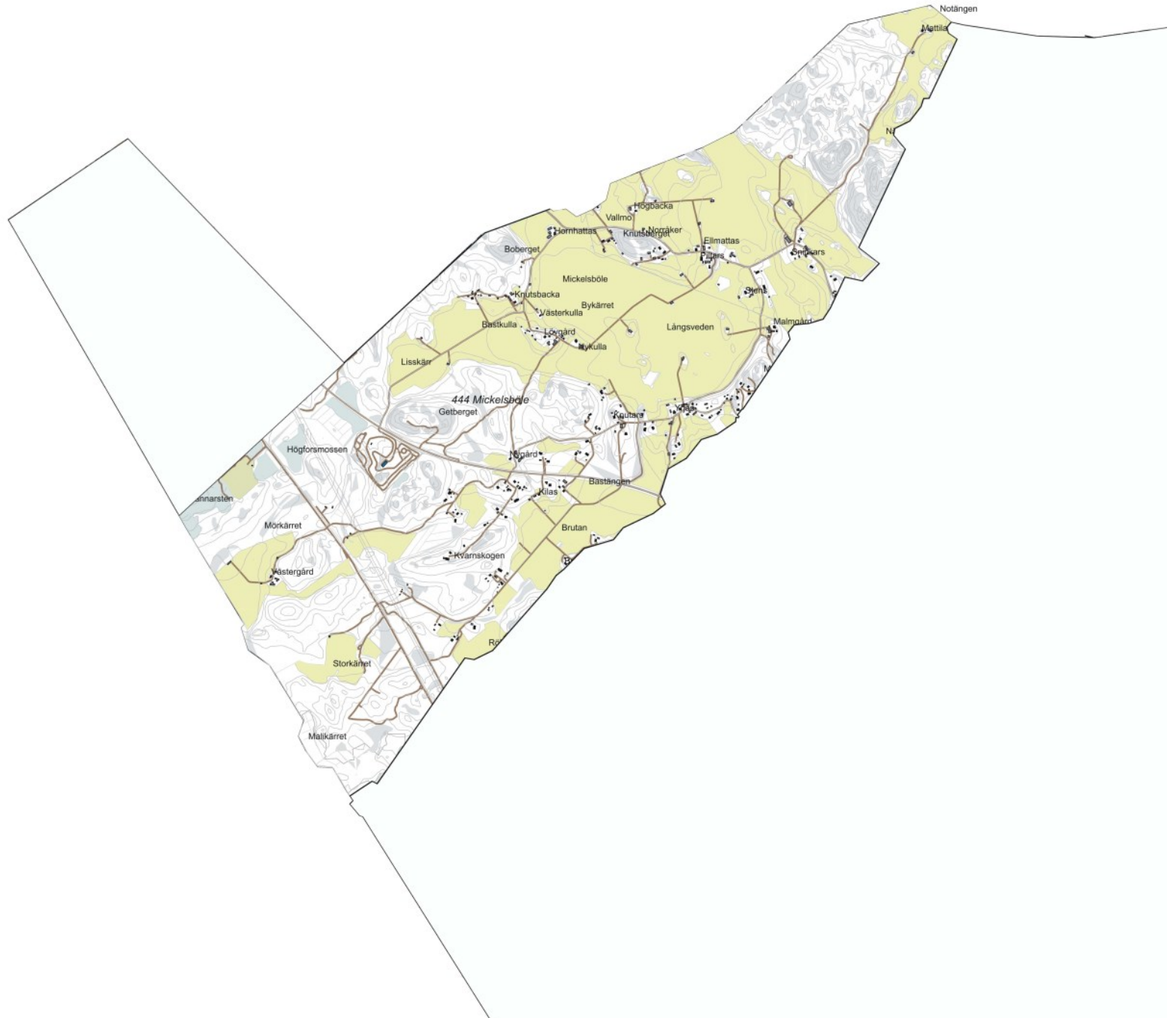
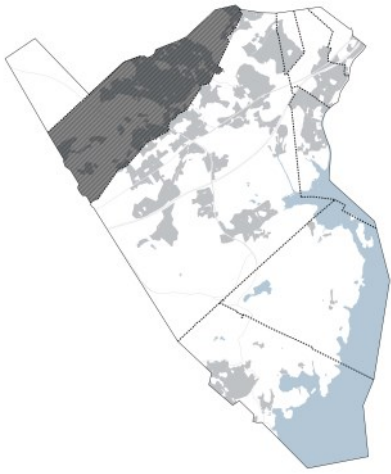
Herrgården i Mickelsböle har en historia som härleder sig från mitten av 1500-talet, då Hans Larsson Björnram innehade frälse på fyra hemman. Hemmanen, som hade beviljats säterifrihet 1636, indrogs till kronan vid den stora reduktionen, men återbördades, varefter ett säterirusthåll bildades av dem. Mot slutet av av 1700-talet tillhörde gården magister Petter Bondsdorph. Gården som

Kartvinjetten i anslutning till Samuel Broterus' geometriska karta från år 1691 visar byns 10 hus och den för bosättningen viktiga bäckfåran över odlingslätten. KA

hade fått namnet Snickars inlöstes till skattehemman. Ägare till den under 1800-talet var bl.a. kyrkoherde Niklander, fröknarna Malmborg och sjökaptan Antman. År 1951 såldes gården till en jordbrukare och på 1970-talet revs den gamla karaktärsbyggnaden för att ge plats åt ett nybygge, men ett betydande bestånd av gårdsträd bevarades som ett minne av herrgårdsskedet. På Snickars gamla gårdscentrums område finns ännu en exceptionellt mångsidig grupp av bevarade ekonomibygnader, bl.a. en gammal loftbod, en lång timrad byggnad vars fönster har förstorats och en stor, ståtlig stenladugård med lanternintak.

7.1 Mickelsböle

HEMMAN OCH BOSÄTTNING

Enligt en arkeologisk utredning är det sannolikt att de för bosättning bäst lämpade platserna har tagits i bruk redan på medeltiden, men det finns inte kända fynd från järnåldern eller lämningar av boplatser till stöd för detta antagande. Däremot omges bykullen i Söderveckoski, grannbyn i norr, av en stor odlingslätt i vars utkanter flera forn-lämningar från sten- och bronsåldern har hittats. I byn finns en knutpunkt där Stora Strandvägen och Svartsån möts. Innan Borgåvägen byggdes på 1930-talet var Strandvägen den enda egentliga vägförbindelsen till Borgå stad.

De äldsta källorna som berör Mickelsböle bys historia är skattelängderna från 1500-talet och de äldsta kartorna är jordebokskartorna från 1600-talet.

En del av en jordebokskarta, Samuel Broterus 1691. KA

Namnet på byn, Mickelsböle, och tre hus har märkts ut på den plats där byvägen som leder till Söderveckoski korsar bäcken som rinner i riktning mot Svartsån. På ömse sidor om vägen ligger numera gårdscentra på Piltas och Ellmattas. Söder om byn finns Stens hus. Snickars, byns största hus, ligger ett stycke öster om byn. Hustomterna på Knutsbacka och Hornhattas har redan på 1600-talet funnits på Knutsbergets klippiga västra respektive östra sluttning, nära byvägen. Vägen som går i en båge mot den södra kanten av den stora odlingslätten i Mickelsböle leder till bosättningen nära den sydligare bron över bäckfåran, där det finns tre hus, Yrjas, Knutas och Kilas.

Hemmanens namn har inte märkts ut på kartan.

7.1 Mickelsböle

Vy i riktning från Kullo norrut mot kulturlandskapet i Mickelsböle. Längs den slingrande byvägen ligger såväl gamla bytomter som nyare bebyggelse.

7.1 Mickelsböle

De centrala delarna av Mickelsböle by
Geometrisk karta 1749 (del), KA
Lantmätare Nils Westermark

Kartan har satts samman av arkivkartans enskilda kartblad och vänts så att norr är uppåt.

Hemman

- 1 Piltars
- 2 Bellas
- 3 Snickars
- 4 Steins
- 5 Knutars
- 6 Hornhattas
- 7 Knutsbacka
- 8 Yrjas
- 9 Elmattas
- 10 Kihlas

7.1 Mickelsböle

Mickelsböle, storskiftet 1786, karta (sammanställning av kartdelarna 2020), KA. Vinjetten till höger har orienterats i nord-sydlig riktning .

7.1 Mickelsböle

Mickelsböle, reglering av storskiftet 1892, karta (sammanställning av kartdelarna 2020), KA. Vinjetten till höger har orienterats i nord-sydlig riktning.

7.1 Mickelsböle

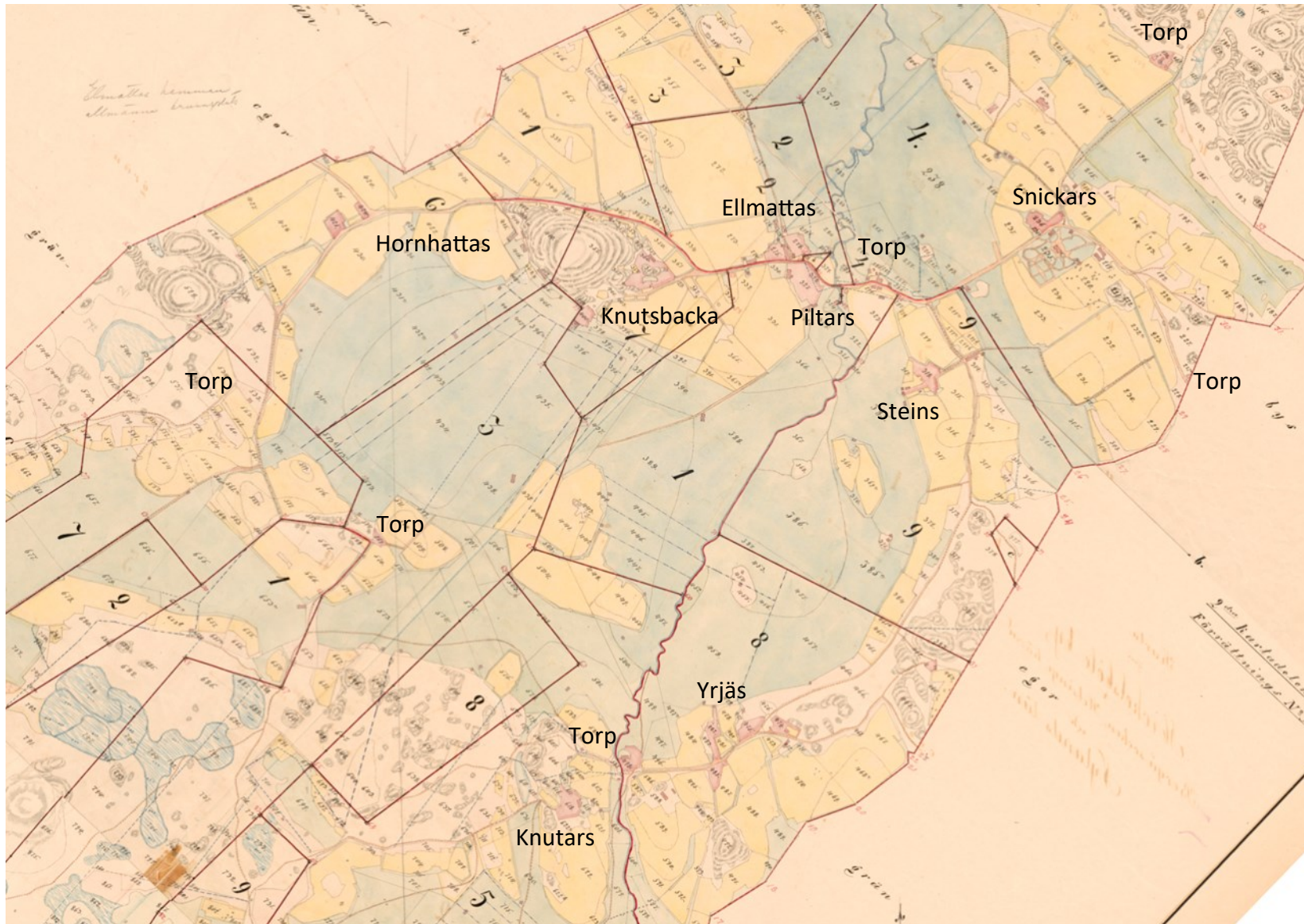

Mickelsböle by
Storskifteskarta 1786 (utsnitt)

1. Piltars
2. Bellas
3. Snickars
4. Steins
5. Knutars
6. Hornhattas
7. Knutsbacka
8. Yrjas
9. Elmattas
10. Kihlas

Storskifteskarta 1786, delområde med den centrala odlingslätten. Kartdelen har orienterats i nord-sydlig riktning.

Karta upprättad för reglering av storskiftet 1892, delområde med den centrala odlingslätten. Kartdelen har orienterats i nord-sydlig riktning. Kilas (10) har flyttats ut från den gamla byhelheten med hemmanen Knutars och Yrjäs, till ett nytt område i sydväst. Knutsbacka har flera tomtområden på Knutsbergets sydöstra sluttning.

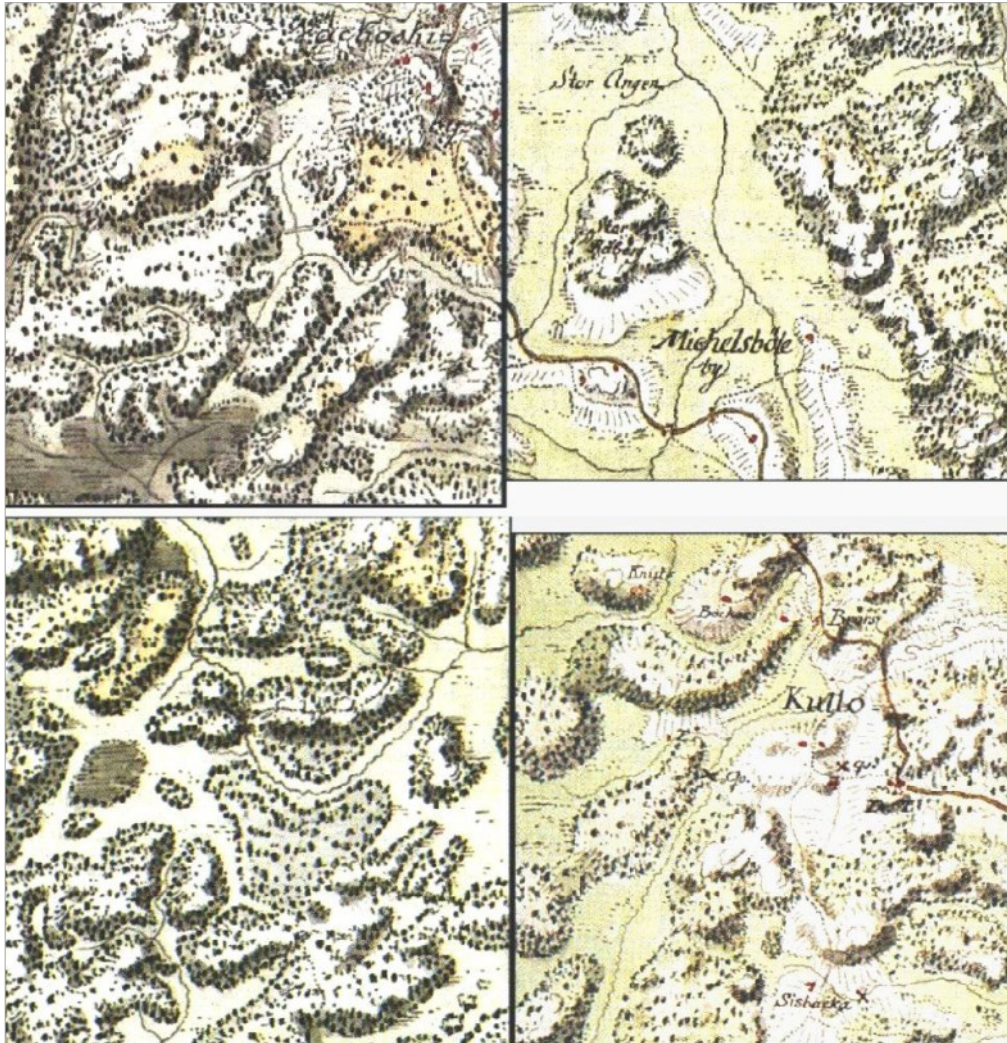

Mickelsböle by, jordeboks- och skifteskartor 1691-1892

	1691 Broterus	1749 Geometrisk karta	1766 skifte	1786 Storskifte, T.Winter	1892 Storskiftesreglering	1905 Jordregistret
1. Piltars		1. Börderusthåll	A Skatterusthåll Majoren och riddaren Gustav Friedrich Ehrenstolpe	A Rusthåll - innehaves av råd- och handels- mannen Gustaf Borgström	1. Skatterusthåll - rusthållare Gustaf Adolf Michelsson	1. Skattehemman
3. Bellas		2. Kronoaugment	B Skatteaugmensthemman Lektor, magister Petter Bonds- dorph	B Skattehemman - innehaves av probsten magister Pehr Bonsdorff	3. Skattehemman - sjökaptan G.A. Antman	3. Skattehemman
4. Snickars		3. Berustat säteri	C Berustat kronosäteri Lektor, magister Petter Bonds- dorph	C Säterirusthåll - äges av probsten magister Pehr Bonsdorff	4. Skattesäteri (skatteköpt) - sjökaptan G.A. Antman	Skattehemman, säterifrihet
9. Stens		4. Frälsehemman	D Frälsehemman kapten, H.Casp.J. Boije	D Frälsehemman -fru Chatarina Charlotta Ehrenstolpe; brukas av landbönder	9. Frälsehemman - bonden Gustaf Boström	Frälsehemman
5. Knuters		5. Kronoaugment	E Skatteaugmentshemman Bonden Johan Simonsson.	E Skattehemman - brukas av bönderna Erik och Gus- taf Johansson	5. Knutars Skattehemman - bönderna Andersson och Malmström	Skattehemman
6. Hornhattas		6. Kronoindelt hemman, löningshemman	F Skattehemman besittes av Mats Eriksson	F Skattehemman - nyttjas och äges till hälften vardera av bönderna Eric och Matts Eric- son.	6. Skattehemman -bönderna Lönnros och Frej- borg	Skattehemman
7. Knutsbacka		7. Kronoindelt hemman, löningshemman	G Skattehemman Eric Johansson	G Skattehemman - äges av bönderna Eric och Johan Johansson	7. Skattehemman - bonden Bärlund och bon- deänkan A.Mattsdotter	Skattehemman
8. Yrjas		8. Kronoindelt hemman, löningshemman	H Skattehemman besittes av Hindrich Jöransson	H Skattehemman - besittes och brukas av bonden Henric Jöransson	8. Skattehemman - bonden Grundsten och bon- deänkan A. Bergman	Skattehemman
2. Elmattas		9. Kronoindelt hemman, löningshemman	J Skattehemman Mats Hindrichson	J Skattehemman - innehaves och brukas av bondeän- kan Chatarina Ersdotter	2. Skattehemman - bonden Adolf Gustafsson	Skattehemman
10. Kilas		10. Kronoaugment	K Skatteaugmentshemman Rådman Petter Schröder	K Skattehemman innehaves av bonden (...)	10. Skattehemman utflyttat - possessionaten O. Lillström	Skattehemman
Torp		Soldattorp nära Snickars	Soldattorp Dragontorp nära Snickars			
Torp		På Knuters sida vid stran- den av bäcken	På Knuters sida vid stranden av bäcken			
Torp		Torptomter, 2 st. markerade väster om Snickars	"Nupåbyggt ett torp" markerat väster om Snickars			

7.1 Mickelsböle

Kartserie ca 1800 - 2020

Mickelsböle by med omgivning i slutet av 1700-talet, Kungens kartverk 1775-1806, kapsi.fi. Från Kullo gård går en byväg norrut mot Söderveckoski via Kullo by, följer bergsryggen och leder ner till odlingslättan i Mickelsböle på det ställe där det nuvarande Malmgård ligger.

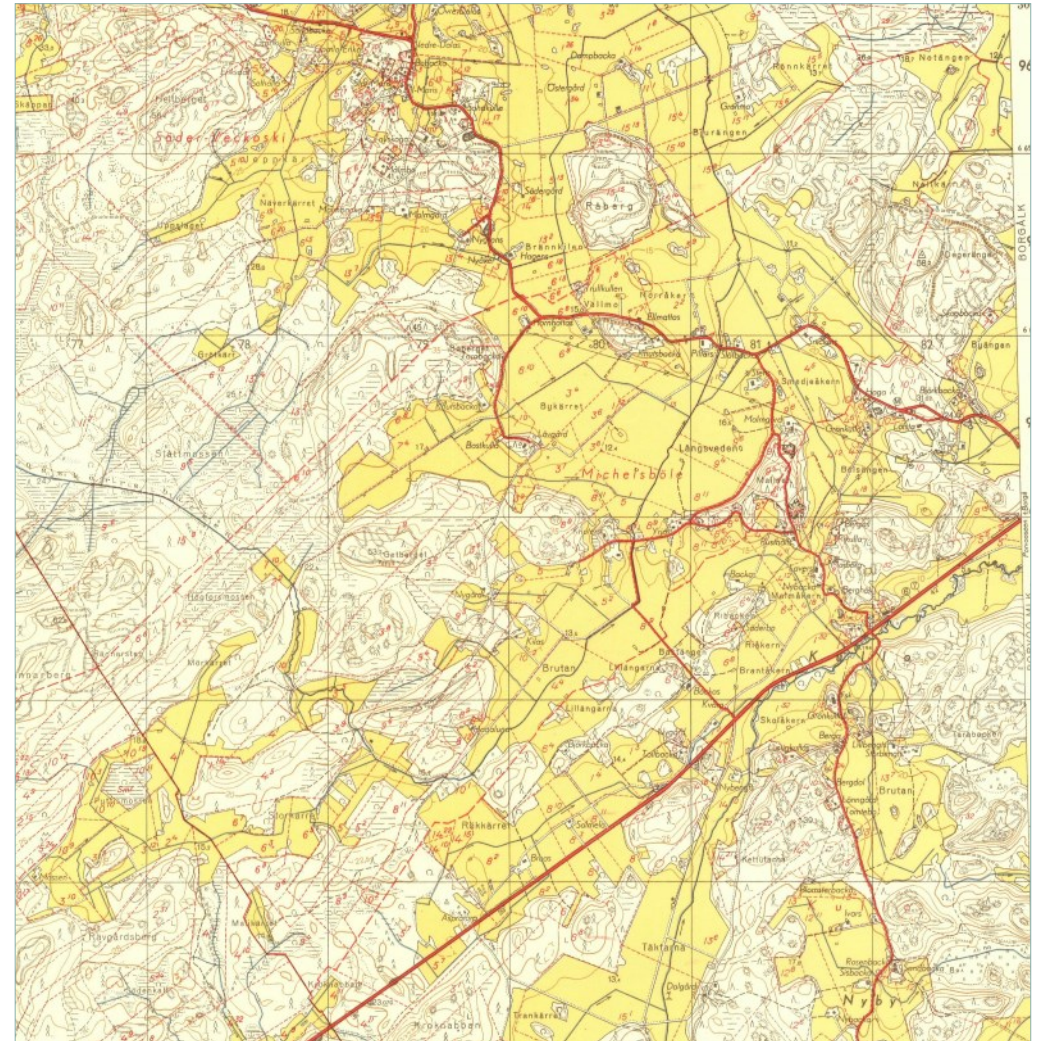

Mickelsböle by med omgivning 1873, Senatens kartverk. KA. Tyngdpunkten i vägförbindelsen till Kullo har förflyttats österut, den markerade väglinjen går nu förbi Lövsta och Snickars gårdscentra och längs den norra sidan av odlingslättan i Mickelsböle mot Söderveckoski by.

7.1 Mickelsböle

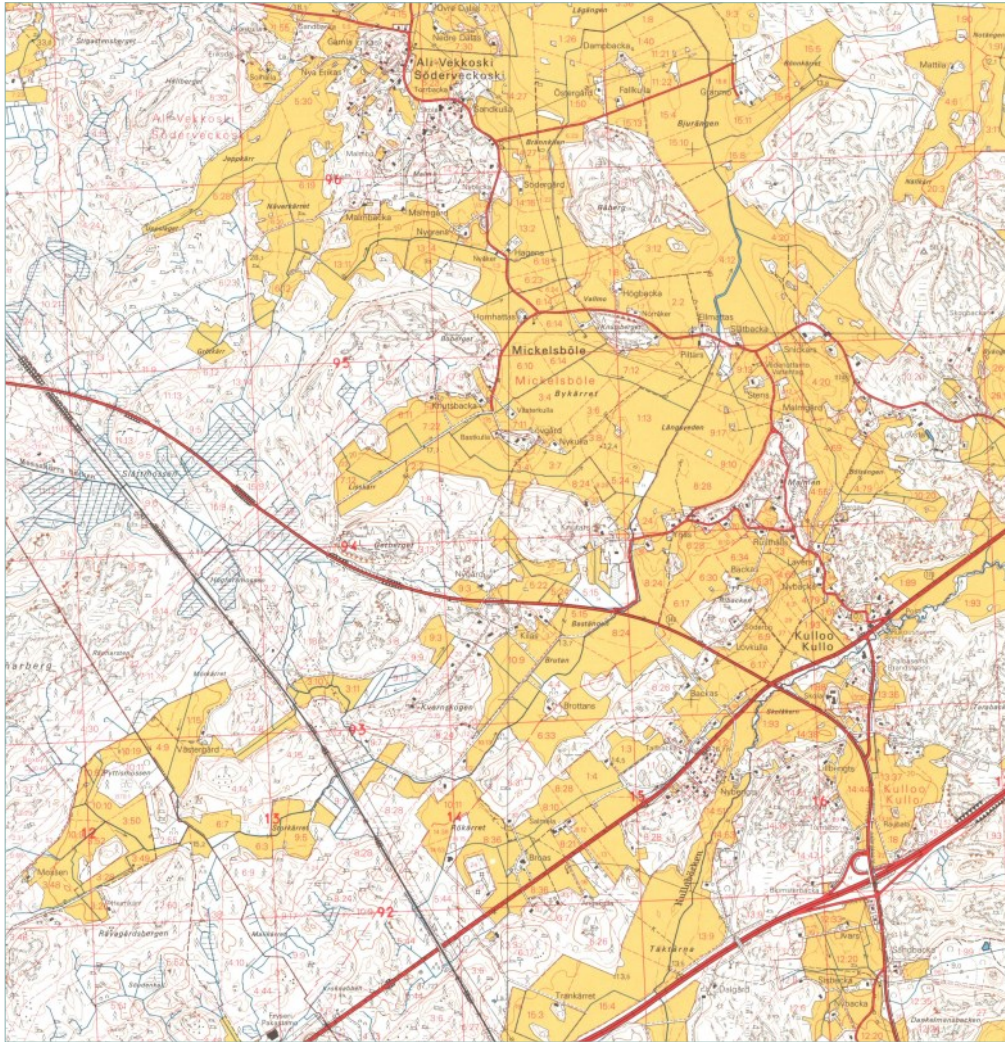

Mickelsböle by med omgivning 1938, utsnitt av sockenkartan, Nationalbiblioteket. Genom Kullo har den nya Helsingforsvägen byggts.

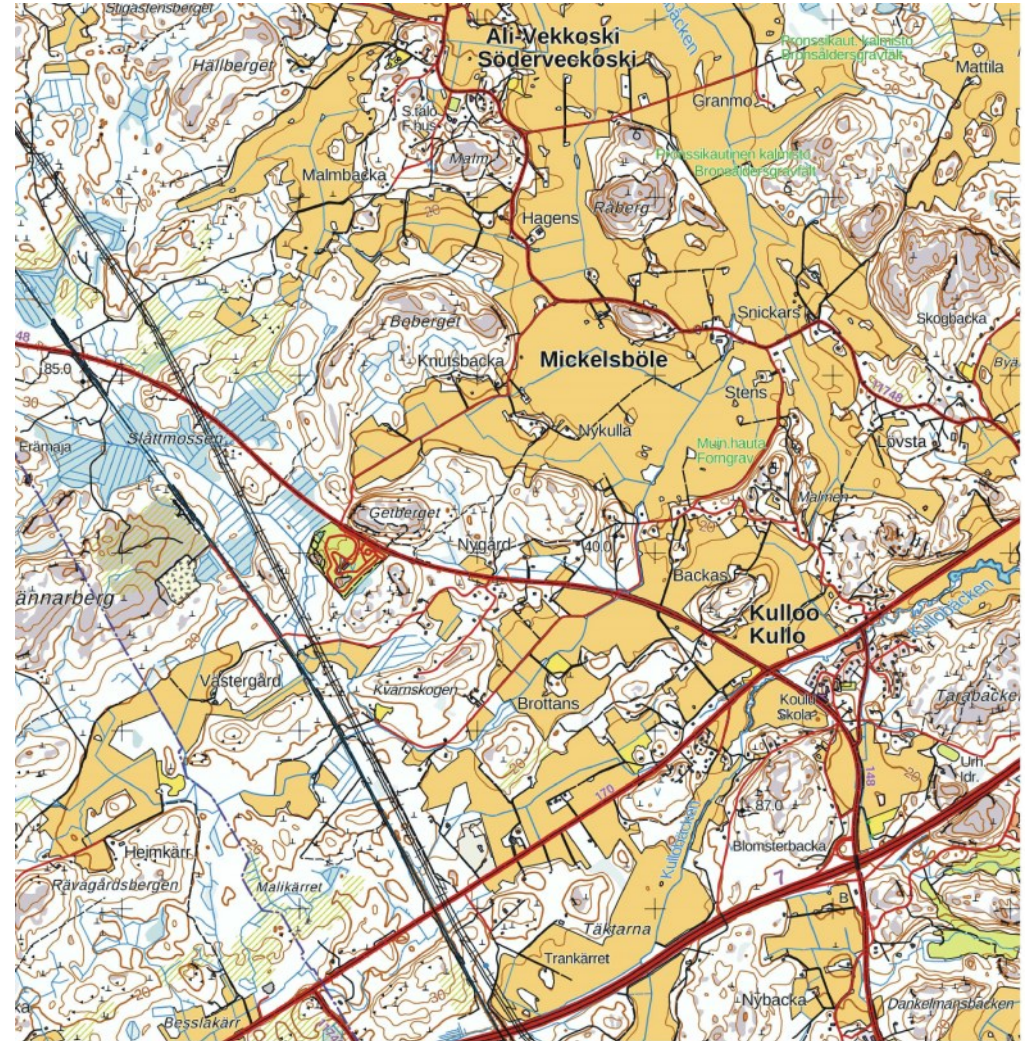

Mickelsböle by med omgivning på 1950-talet, utsnitt av grundkartan, Lantmäteriverket. De gamla byvägarna är alltså viktiga trafikleder.

7.1 Mickelsböle

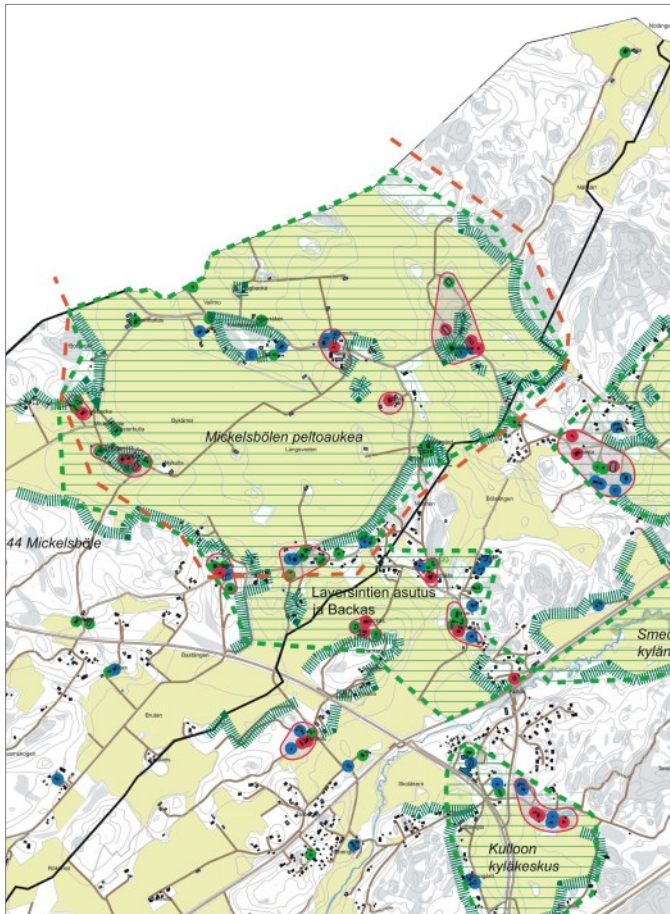

Mickelsböle by med omgivning 1991, utsnitt av grundkartan, Lantmäteriverket. Parallellt med Helsingforsvägen har en motorväg byggts, Borgåleden. De nya trafiklederna som betjänar oljeraffineriet och den petrokemiska industrin i Sköldvik, Oljevägen och järnvägsbanan, går genom den sydvästra delen av Mickelsböle. MML/LMV

Mickelsböle by med omgivningar, utsnitt av den aktuella grundkartan, Lantmäteriverket.

KULTURLANDSKAP OCH BYGGNADSKULTUR

De stora centrala odlingslätterna i Mickelsböle ingår i Svartsådalen regionalt värdefulla kulturlandskap. Byn gränsar till Söderveckoski by, som hör till de första områdena i Borgå där svenska nybyggare bosatte sig. Svartsådalen kulturlandskap har beskrivits också i *Inventering av byggd kulturmiljö i Östra Nyland, Östra Nylands förbund, 2007*

Kulturlandskapets karaktärsdrag

I kulturlandskapet i Mickelsböle by kan, jämfört med de andra delområdena inom delgeneralplaneområdet, bäst skönjas en obruten kontinuitet från medeltidens kolonisation till nutid. Förändringarna i landskapet har skett långsamt och på terrängformernas, jordmånens och vattendragens villkor. De av människorna formade elementen i kulturlandskapet, som väglinjer, byggnadsgrupper och odlingar har inte till sina grunddrag förändrats i avgörande grad från slutet av 1700-talet till 2000-talet.

Topografin och naturförhållandena inom det långt utdragna byområdet som sträcker sig från sydväst till nordväst varierar från de skogbevuxna och småskaliga forna svedjemarkerna, ås- och myrområdena i den västra delen till odlingarna kring bäckdalarna i byns mellersta del och den nordöstra delens kargare, skogiga bergs- och moränområde, där det finns färre odlingar och mycket få byggnader, byns gamla "utmark".

Kännetecknande drag i topografin är de smala, av skogssluttningar avgränsade dalarna som står i förbindelse med varandra och de bredare, flacka slätterna, genomflutna av bäckar som i norr förenar sig till en bäck som rinner i riktning mot Svartsån.

Gränsen mellan byarna Mickelsböle och Kulloo följer riktningen hos de kullar som ligger mellan de bäckar som rinner mot norr och den i havet mynnande Kullobäcken. I södra delen av den odlingsdal som öppnar sig norrut mot Svartsådalen finns kärnområdet i kulturlandskapet i Mickelsböle, en stor odlingslätt, i vars södra kant det

finns en bebyggelse som har spritt sig till det byområde som bildats av tre gamla hemman. På den östra och norra sidan ligger de gamla husen och bytomterna som ett glest pärlband längs vägen som går runt odlingarna. Vyerna över odlingslätterna struktureras av de ömsom flacka och branta skogbevuxna bergen, kullarna och åkerholmarna. Landskapsvyn domineras av det på långt håll synliga Knutsberget, västerom vilket den gamla byvägen vänder mot Söderveckoski by och Stora Strandvägens vägskaal.

Efter 1800-talet har många karakteristiska drag i kulturlandskapet, så som inhägnader, lövängar, dikesrensväxtlighet, odlingslätternas solitärträd, boskapshushållningens betesmarker och gårdsgruppernas talrika ekonomibyggnader för olika ändamål gått in i det förflutna. Det nutida odlingslandskapet är mer enhetligt och storskaligt, och trädbeståndet har tagit över kullar som förr varit bebodda. Åsarnas hyggesytter med glest stående skogsträd ritar om landskapets konturer.

Kulturlandskapet i Mickelsböle har det oaktat behållit många av sina värdefulla drag och exempelvis vägnätet följer fortfarande i huvudsak de väglinjer som har anlagts från 1600-talet till 1800-talet. Nybyggandet har genomförts behärskat och koncentrerats till byns södra och västra delar och det har haft liten inverkan med tanke på det värdefulla kulturlandskapet. I bymiljön har nybyggandet ändå inte till alla delar integrerats på ett lyckat sätt i relation till det traditionella byggnadsskicket, som grundar sig på att centrala karaktärsdrag bibehålls.

7.1 Mickelsböle

Gamla byvägar

Historiska vägar

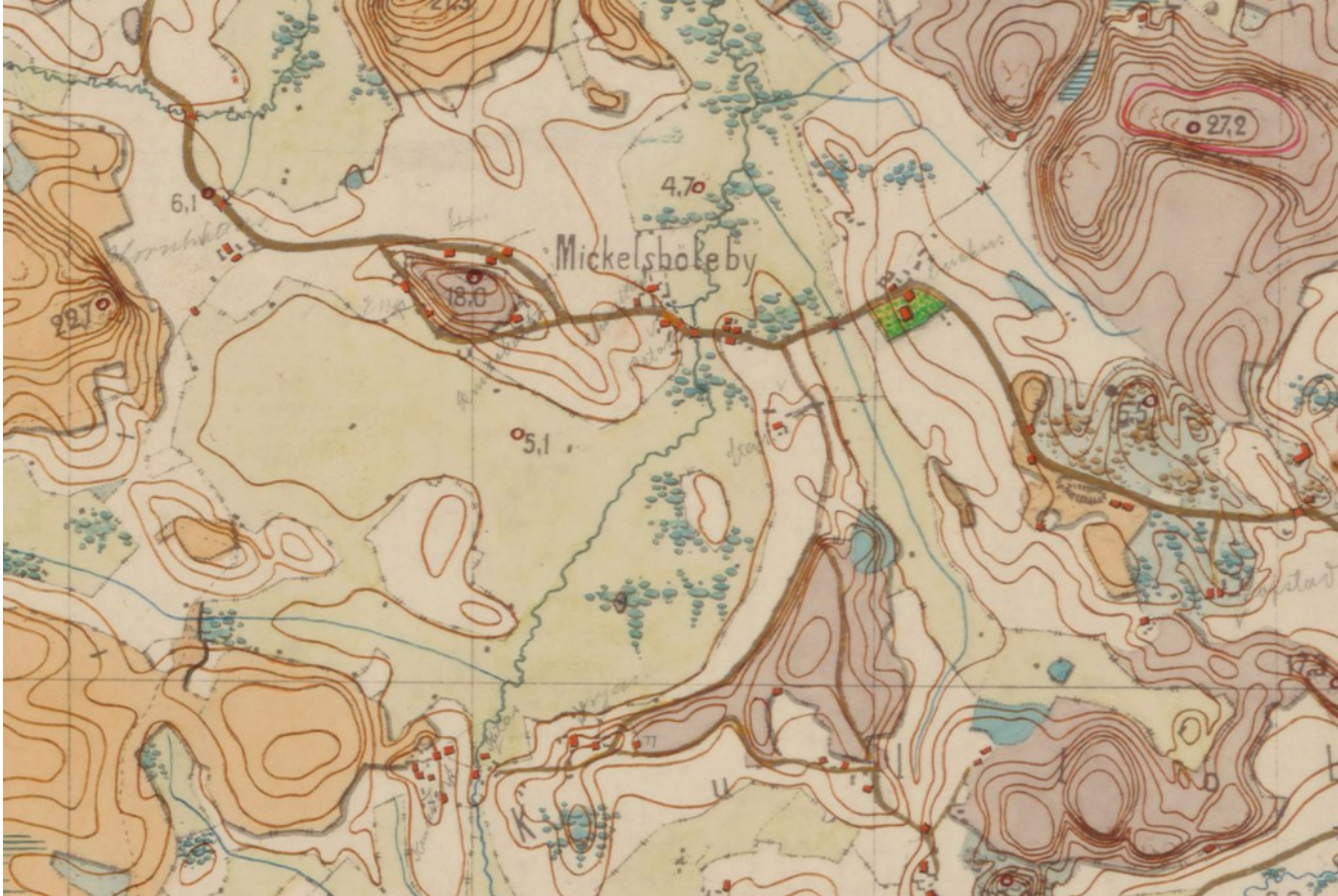
- gammal byväg, inritad i Kungens kartverk vid sekelskiftet 1700-1800
- gammal byväg, utmärkt på kartan från år 1874, bevarad sträckning
- gammal byväg, utmärkt på kartan från år 1874, försvunnen sträckning

Den senast på 1600-talet tillkomna byvägen, som finns inritad i Kungens kartverk, slingrar sig genom terrängen från en kulle till den följande. Längs den gamla vägsträckningen och dess avtagsvägar grupperar sig hemmanens gamla tomter. Den forna bytomten med tre hemman, Piltars, Ellmattas och Bellas ligger nära bron över bäcken som rinner mot norr. Snedflygbild 2014.

7.1 Mickelsböle

Landskapsbilden

Den centrala odlingslätten och byggnaderna 1873, Senatens kartverk. KA.

De kartor som har ritats av lantmätare, Kungens kartverk från sekelskiftet 1800 och Senatens karta från år 1873 ger åskådliga framställningar av terrängformer, kärr och bäckar, åkrar, ängar och betesmarker, bäckdalarnas trädbestånd, vägnät, broar, kvarnar och byggnader. Byvägarna har anlagts ändamålsenligt så att de följer terrängformerna, byarnas och husens byggnadsplatser ligger i sluttningarna i odlingarnas randområde och bosättningen har ofta grupperat sig i grannskapet av en viktig bro.

Vy från söder över odlingslätten mot Knutsberget

Byggnader i odlingslandskapet, Mickelsböle. Vy mot Malmgård från Piltars' håll.

7.1 Mickelsböle

Den många hundra år gamla byvägen följer terrängen i en mjuk båge där den passerar björkallén som leder till huset på Stens.

Vy från Knutsberget mot nordväst i riktning mot Söderveckoski. I fjärran kantar skogsåsar den vidsträckta odlingslätten, låga kullar med byggnader och trädbestånd strukturerar landskapsbilden.

Mickelsböle by gränsar till den gamla Bölsången som hör till Kullo by. Ängens landskapsrum fortsätter och vidgas på Mickelsbölesidan till en odlingslätt som företräder ett värdefullt kulturlandskap

Vy från hemmanet Gamla Yrjäs' gård över odlingslätten mot Knutsberget. Det vackra gårdsträdet med rundad krona representerar trädgårdskulturen i jordbrukens gårdsmiljöer.

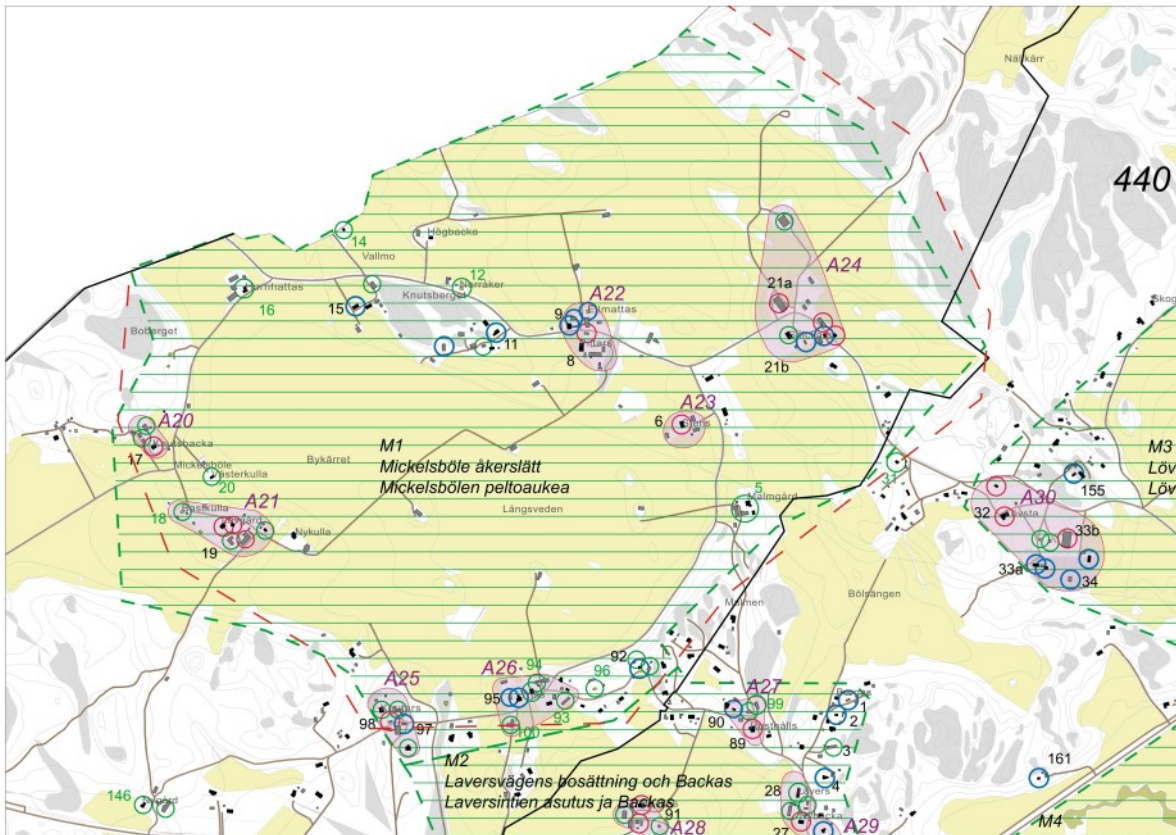

Från gårdstunet på Stens sträcker sig utsikten långt norrut längs den vida odlingsdalen i riktning mot Svartsån .

Det soldattorp som låg norr om Snickars gårdscentrum har inte lämnat många spår i landskapet. På bilden trädbeståndet på åkerholmen, som nu har vuxit sig frodigt.

OMRÅDESELHETER I KULTURMILJÖN

De värdefulla landskapshelheter i kulturmiljön och områdeshelheter med byggnadskultur som har definierats på basen av utredningen har markerats som avgränsade områden på kartan.

Värdefull landskapshelhet

M1 Mickelsböle åkerslätt

Områdeshelheter

- A20 Knutsbacka byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A21 Lövgård byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A22 Ellmattas och Piltars områdeshelhet
- A23 Stens byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A24 Snickars byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A25 Knutars byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A26 Yrjäs byggnadsgrupp och gårdsmiljö

Gårdscentra i landskapsbilden

Snickars herrgård i Mickelsböle (21). Fastän den gamla karaktärsbyggnaden har rivits, skiljer sig det forna säteriets herrgårdsmiljö från sin omgivning genom sin bevarade gårdspark och de talrika ekonomibygnaderna, av vilka särskilt ladugården är exceptionell i sin ståtlighet. (A24)

Hornhattas gårdscentrum ligger på ett öppet åkerområde som en tät byggnadsgrupp som är tydligt avgränsad mot åkrarna.

Gårdscentra i landskapsbilden

Stens f.d. fräsehemmans gårdscentrum (6) har åtminstone sedan 1600-talet haft ett framträdande läge i kanten av den stora odlingsslätten. Byggnaderna kantar gårdskullen och solitärträdens kronor framträder tydligt i landskapet. (A23)

Byggnader i odlingslandskapet, Mickelsböle. Vy mot ladugården på Snickars från Norråkers håll .

Boningshuset på Grönbacka (14) är från 1927. Kullen, byggnaderna, de skyddande gårdsträden och planteringarna bildar en harmonisk helhet.

Malmgårds gårdscentrum (5) från början av 1900-talet infogar sig naturligt i sluttningen. I bakgrunden skogen på Malmberget och bredvid byggnadsgruppen en trädunge .

Gårdsträden och trädgårdsplanteringarna inramar vackert huvudbyggnaden på Knutsbacka (17), som framstår som ett landmärke i landskapet. (A20)

Byggnadsgruppen på småbruket Norråker (12) har placerats nere i sluttningen på Knutsbergets norra sida, intill byvägen. Byggnadshelheten som omges av skog och gårdsplanteringar utgör ett okonstlat och harmoniskt inslag i landskapsbilden.

Bostads- och ekonomibyggnader, typologi och byggnadsskick

Gårdsmiljön på Stens (6) ligger på en kulle och inramas av mangårdsbyggnaden från slutet av 1800-talet och ekonomibyggnader, bl.a. en loftbod och en av cementmursten byggd ladugård.

Det ena gårdscentrum på det uppdelade hemmanet Hornhattas (15), med den med sadeltak försedd mangårdsbyggnaden från slutet av 1800-talet.

Nedan: Ellmattas (9) gårdsmiljö inramas av den i slutet av 1800-talet uppförda mangårdsbyggnaden med sadeltak och en loftbod, i förgrunden ett traditionellt spjälstaket. (A22)

Nedan: Inom det delade hemmanet Hornhattas andra gårdscentrum (16), som ligger synligt i åkerlandskapet, representerar mangårdsbyggnaden med sadeltak det äldsta tidsskiktet. Byggnadens yttre har förändrats något jämfört med det ursprungliga.

7.1 Mickelsböle

Malmgård (5), ett i början av 1900-talet anlagt gårdscentrum på ett jordbruk, med byggnader vilkas enhetligt flacka sadeltak, typiska färgsättning och gavelmotiv representerar ett traditionellt byggnadsskick

Nedan: Norråker (12), ett på 1920-talet byggt småbruk, där huvudbyggnaden har en för byggnadstiden typisk taklutning. Ladugården och ekonomibyggnaden har byggts ihop under samma tak.

På Stens (6) f.d. frälsehemman har mangårdsbyggnaden med sadeltak i stort sett bibehållit sin karaktär och färgsättning, även om detaljerna har förändrats något i samband med reparationer.

Nedan: På Stens (6) har den gamla loftboden i kanten av gårdstunet bevarats i gott skick. (A23)

Ellmattas (9) mangårdsbyggnad från slutet av 1800-talet är en för området karakteristisk långsträckt envåningsbyggnad med sadeltak, vars fasadpanel har målats i en ljus nyans av gulockra.

Nedan: Ellmattas (9) ståtliga knuttimrade loftbod med valmtak är från början av 1800-talet. (A22)

7.1 Mickelsböle

Huvudbyggnaden på Gamla Yrjäs (95) företräder ett för 1910-1920-talet karakteristiskt byggnadsskick. Den gamla delens fasader har förnyats och på gårdssidan finns en stor tillbyggnad. (A26)

En knuttimrad loftbod med sadeltak och en ekonomibyggning vid gårdstunet på Gamla Yrjäs (95). (A26)

Knutsbackas (11) med sadeltak försedda huvudbyggnad från början av 1900-talet är byggd i slutningen på Knutsberget. Byggnaden har förändrats något.

På området för Knutsbackas (11) historiska byplats har både en äldre knuttimrad loftbod och en lada med stockstomme bevarats. Loftbodens fasader har senare brädfodrats. Loftgången saknas.

Den andra huvudbyggnaden på det delade hemmanet Knutsbacka (17) är byggd i början av 1900-talet, gårdscentrums huvudbyggnad med ett för byggnadstiden karakteristiskt, rätt brant sadeltak, tvärgavel och traditionell färgsättning. (A20)

Nedan Knutsbacka gårdscentrums ladugård (17), vars ytterväggar är murade av robusta granitblock. (A20)

7.1 Mickelsböle

Lövgårds (19) huvudbyggnad har en exteriör med för 1910-1920-talet karakteristiska drag, som det branta sadeltaket, traditionella 6-rutade fönster, större smårutade fönster och brädfodring med lockläkt. Fasadernas ockragula färg är ett traditionellt val för huvudbyggnader. (A21)

Lövgårds ekonomibyggnad och ladugård (19) som ligger synligt i en sluttning har byggts ihop till en L-formad helhet. (A21)

Sytningsstugan på Ellmattas (9) representerar ett byggnadsskick som är karakteristiskt för 1910-1920-talet. (A22)

I Lövgårds gårdsmiljö (19) finns ett mindre boningshus med traditionellt, flackt sadeltak, rödmålad brädfodring med lockläkt och en utskjutande förstuga. (A21)

Bysmedens anspråkslösa boningshus Stenbacka (92) från början av 1900-talet har bibehållit sitt traditionella yttre .

I gårdsmiljön på Stenbacka har smedjans byggnad bevarats (92).

7.1 Mickelsböle

Den monumentala ladugården på Snickars (21) är byggd av robusta granitblock. Taket är indelat i en lanternindel och nedre takfall. I den södra gaveln leder en körbro upp till vinden. (A24)

Rian på Snickars har flyttats från sin tidigare plats till en åkerholme. (A24)

Ladugårdens (21) gavel är ett landmärke i vägkröken. (A24)

Snickars forna gårdscentrums område breder ut sig på båda sidor om byvägen. Till gårdens mångsidiga näringsfång har bl.a. hört en såg. Vid vägen finns en bevarad långsträckt, knuttimrad ekonomibyggnad med ovanligt stora fönster. De korsvis sammanfogade foderbräderna var populära i lantbruksbyggnader under den senare delen av 1800-talet. (A24)

Snickars (21) gamla knuttimrade loftbod, vars utskjutande tak bärs upp av en präktig fackverkskonstruktion. (A24)

Loftbod på Piltars (8). Loftgångens pelare har dekorativt utsnidade detaljer. (A22)

7.1 Mickelsböle

Hornhattas (15) stora stenladugård från 1890-talet ligger i slutningen på Knutsberget.

Norråkers (12) i början av 1900-talet uppförda ekonomibyggnad på ett småbruk, med en ladugårdsflygel och ekonomibyggnadsflygel som byggts ihop under samma tak.

Piltars (8) sannolikt under perioden 1930-1950-talet uppförda ladugård, vars ytterväggar delvis består av cementmursten. (A22)

Loftboden på Piltars (8) har haft en portöppning i mitten. (A22)

Lövgårds (19) ladugård är byggd av stock och cementmursten. I gaveln leder en körbro upp till vinden. (A21)

I Malmgårds (5) ladugård och ekonomibyggnad har olika material, cementmursten och träkonstruktioner, kombinerats på ett sätt som är typiskt för 1930-1950-talet.

7.1 Mickelsböle

7.2 KULLO

KULLO BY

DEN BYGGDA MILJÖNS FRAMVÄXT

Byn omnämns för första gången år 1332. Kullo har till sin natur varit en jordbrukarby, som hade 15 hemmansnummer efter att Kullo gård hade bildats. Genom byn rinner Kullobäcken, som ännu på 1700-talet betecknades som en å. Kullobäcken blir fortfarande rätt bred nedanför Smedsbacka, där bäckfåran vänder i riktning mot havet.

Skatterusthåll, augmentshemman, indelt hemman
De hemman som odlades av bönderna i Kullo har på sin tid utgjort en speciell grupp, de har i huvudsak varit skatterusthåll. En del av dem har varit s.k. augmentshemman till stöd för de andra. Rusthåll var från och med 1600-talet Nyby, Grejus, Lavers, Backas, Jontas, Broas, Storbondas, Sisbacka, Stor-Bengts och Lill- Jontas. Augmentshemman var Smeds, Andersas och Lillbengts. Nygrans var ett indelt hemman. Senare ombildades alla hemmanen till skattehemman.

Kullo gård

Kullo gård bildades i början av 1600-talet av fem hemman i Kullo by. Också ett sjätte hemman införlivades med gårdshelheten, för vilken den adlade Lydik Mattsson erhöll säterifrihet 1615. På 1660-talet tillhörde Kullo gård amiralen och riksrådet Lorentz Creutz, som ägde flera andra gårdar i Finland, bl.a. Sarvlax, Summa och Liuksiala. Vid den stora reduktionen indrogs Kullo till kronan men överläts därefter till Fredrik Stenbock som frälse för evärdelig tid. Efter Stenbocks död omvandlades gården till ett säterirusthåll.

Kullo gårds ägare sålde 1796 rusthålls rättigheterna till Sveaborgs kommandants sekreterare. Under början av 1800-talet innehades herrgården av borgåbon Jakob Othman. Han inlöste Kullo till ett skattehemman och förstörde herrgården, som han gav namnet Jakobsberg, genom att köpa upp flera av byns hemman. År 1910 köpte arkitekt Carl Frankenhaeuser gården av Othmans efterkommande. Han ritade och lät bygga en ny karaktärsbyggnad av sten med säteritak som byggdes 1912-14 och reparetrade, förnyade och byggde också nya lantbruksbyggnader och arbetarbostäder. Han var också aktiv inom kommunalpolitiken och var länge ordförande för kommunalfullmäktige i Borgå landskommun.

Lövsta gård

Edvard af Björksten, vars svärfar vicekonsul Othman var ägare till Kullo gård, köpte år 1864 hemmanen Grejus, Andersas, Smeds, Stor-Jontas och Nygrannas i Kullo by. Hemmanen sammanslogs till en ny herrgårdshelhet, Lövsta. Gårdscentrum förlades till den gamla bytomten nära byvägen från Kullo till Söderveckoski. I slutet av 1800-talet uppfördes en ny karaktärsbyggnad. Arkitekt Carl Frankenhaeuser, dåvarande ägare till Kullo gård, köpte Lövsta gård år 1916 och började modernisera den till en mönstergård med tekniskt avancerade lösningar. Den var efter Kullos förhållanden ett storgods med en areal om 500 ha varav 165 ha var åkermark. På 1920-talet fanns det 210 Ayrshire-kor och 45 hästar på gården.

De viktigaste lantmåteri- och skiftesförrättningarna
Den första kartan över Kullo är upprättad av Samuel Broterus år 1691. På den har åkrarna och de bebyggda gårdscentra märkts ut endast antydningssvis. Noggrannare kartor över Kulloområdet föreligger från 1760-talet, uppgjorda av Johan Bonej 1762 och Timoth Winter 1767-68.

Storskifte förrättades i Kullo by 1786 och skiftesreglering (nyskifte) 1887. Därefter har det från sekelskiftet 1900 framåt bildats ett ställvis rikligt antal nya parceller och fastigheter .

Förändringar i den byggda miljön från och med 1930-talet

Byggandet av Helsingforsvägen på 1930-talet och av motorvägen till Borgå har påverkat landskapsbilden avsevärt. Industrialiseringen av Sköldvik och den norra delen av Svartbäck har från 1960-talet framåt satt sin prägel särskilt på den södra delen av Kullo by, som sedan gammalt har namnet Nyby. I byns södra del finns ett växande område med företagsverksamhet.

Golfbanan som har anlagts på Kullo gårds område präglar starkt det forna odlingslandskapet söder och öster om herrgården.

Kullobäcken rinner genom byn i en vid båge som då den når bybosättningen i Smedsbacka vänder i sydostlig riktning mot Kullo gård. Bebyggelsen har vanligen grupperat sig längs färdlederna och i den skogbevuxna sluttande terrängen kring odlingslätternas utkanter.

7.2 Kullo

Karta över storskiftet i Kullo by 1786

(1) A Kullo gård består av två kronorusthåll

Byns övriga hemman är nästan utan undantag rusthåll, som indelats till Nylands dragonregemente och Borgå kompani, eller augmentshemman vars kronoskatter anslagits till hjälp åt dessa

- (2) B Nyby, kronorusthåll nr 20
- (3) C Greijus, skatterusthåll nr 16
- (4) D Laßfers, skatterusthåll nr 17
- (5) E Smeds, skattehemman, augment för rusthåll nr 19
- (6) F Backas, rusthåll nr 22
- (7) G Jontas, skatterusthåll nr 23
- (8) H Bros, skatterusthåll nr 19
- (9) J Nygrans, skattehemman (skattemilitiehemman)
- (10) K Andersas, skattehemman , augment för rusthåll nr 23
- (11) L Storbondas, skatterusthåll nr 18
- (12) M Sisbacka, skatterusthåll nr 24
- (13) N Storbengts, skatterusthåll nr 21
- (14) O Lillbengts , skattehemman, augment för rusthåll nr 3 och 5
- (15) P Lill Jontas, kronorusthåll nr 15

Ägare till eller innehavare av hemmanen är förutom bönder löjtnant Silvius (Backas), löjtnant Forsskåhl (Bros), kvartersmästareänkan Storvigge (Nygrans), auditör Holm (Storbengts) och kapten Stjernschantz (Lill Jontas).

Uppmätning och skiftesförrättning 1786. Timothy Winter, KA. Kartsammansställningen är gjord 2020. (Charta öfver Kullo Bys Ägor afmätt år 1786)

7.2 Kullo

Storskiftesregleringen 1887/1888

Storskiftesregleringen förrättades i Kullo by 1887-1888.

A Jakobsberg, säteri

B Nyby, rusthåll
Erhåller sina gamla hemägor

C Grejus, rusthåll
Erhåller sina ägor vid (...)

D Lavers, rusthåll
Behåller sitt gamla hemskifte

E Smeds, skattehemman
Erhåller ett hemskogsskifte (...)

F Backas, rusthåll
Erhåller sina ägor vid Mickelsböle rån

G Storjontas, rusthåll
Begränsas på norra och östra sidan (...)

H Broas, rusthåll
Bortflyttas till det s.k. Rödkärret

I Nygrans, hemman
Begränsas på östra och södra sidan av Smeds ...

K Andersas, hemman
Begränsas på norra sidan av Storjontas rusthåll
och på södra sidan av Lavers, Jakobsberg och
Nygrans hemman.

L Storbonds, rusthåll
Erhåller sitt gamla hemskifte

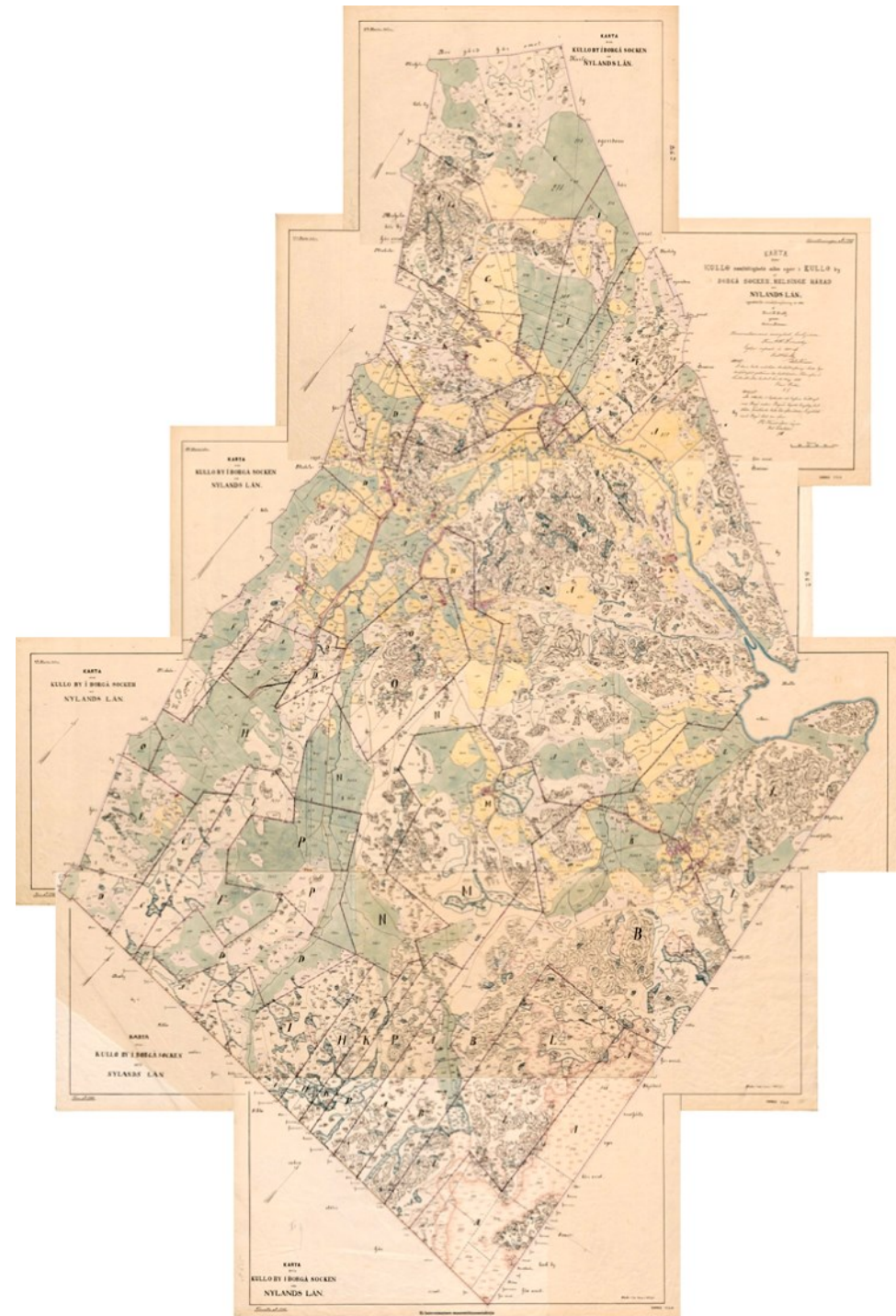
M Sisbacka, rusthåll
Behåller sitt gamla skifte

N Storbengts, rusthåll
Behåller sitt hemskifte
(På hemmanets avsides belägna plats grundas
senare Dalgård, vars namn registreras i sam-
band med en styckning 1945)

O Lillbengts, hemman
Erhåller sitt gamla hemskifte

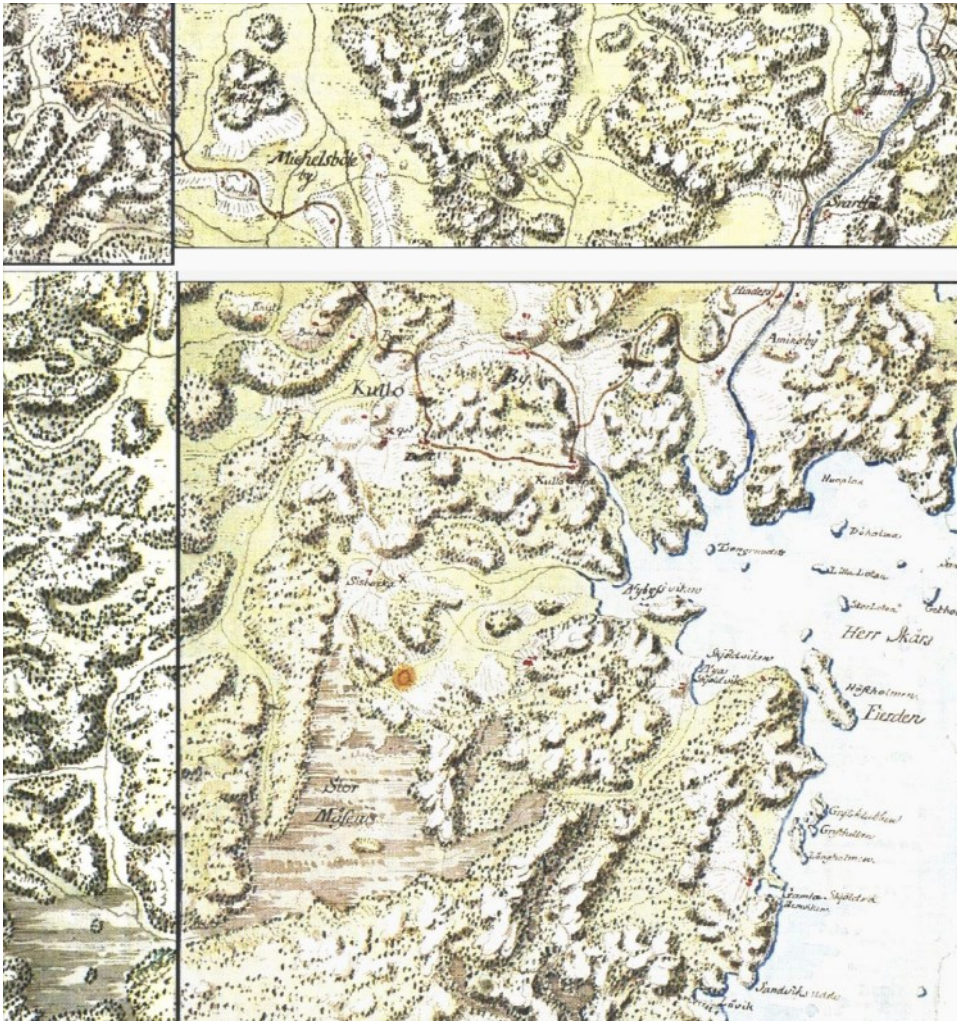
P Lilljontas, rusthåll
Bortflyttas till det s.k. Trankärret

Karta över storskiftesregleringen i Kullo by 1888 (sammanställning av kartdelarna 2020), KA

7.2 Kullo

Kartserie ca 1800 - 2020

Kullo med omgivningar enligt Kungens kartverk 1775-1806. kapsi.fi

Kullo med omgivningar enligt Senatens karta 1873. KA

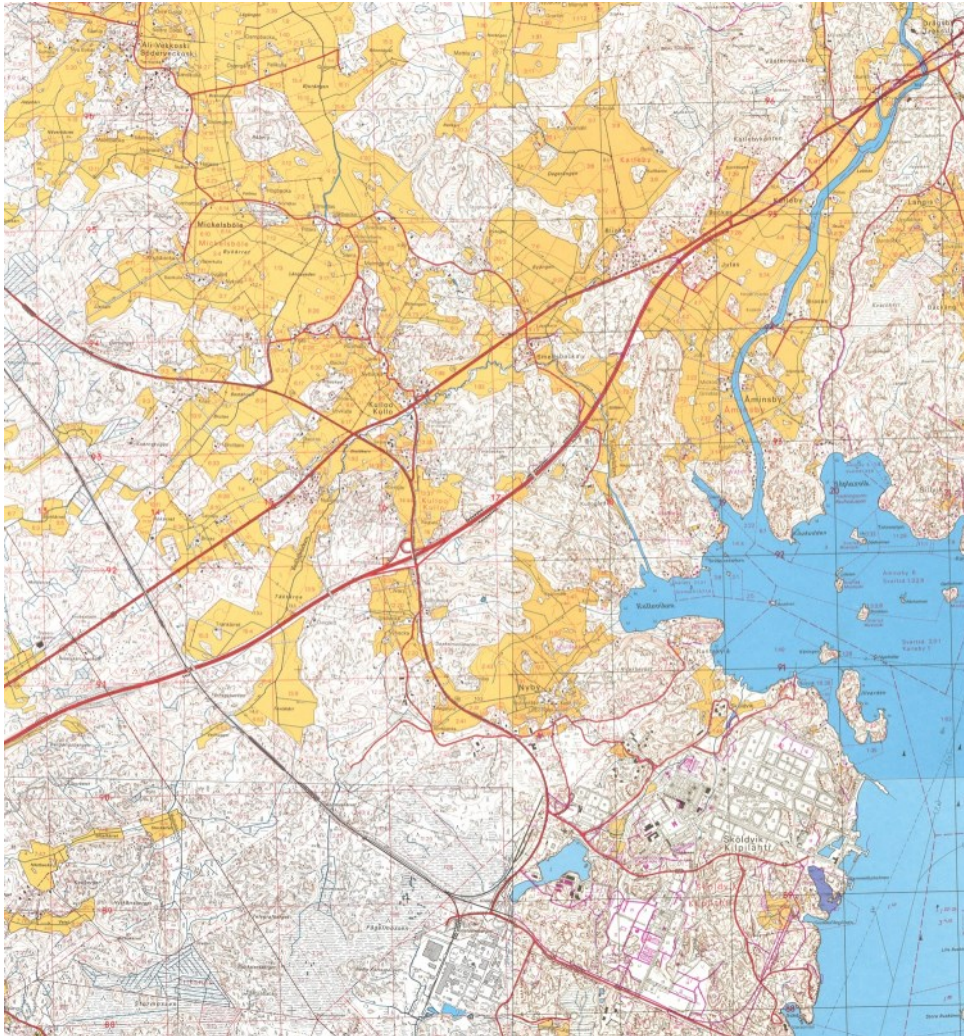
7.2 Kullo

Kullo by med omgivningar 1938, utsnitt av sockenkartan. Nationalbiblioteket
Byggandet av Helsingforsvägen på 1930-talet innebar en avgörande förändring i förhållande till det tidigare nätet av byvägar .

Kullo by med omgivningar på 1950-talet, utsnitt av grundkartan. MML/LMV
De gamla byvägarna är alltjämt viktiga trafikleder.

Kullo by med omgivningar 1988-1991, utsnitt av grundkartan. MML/LMV
 De största förändringarna är motorvägen, Oljevägen, järnvägsförbindelsen och industriområdet.

Kullo by med omgivningar 2020. Grundkarta MML/LMV

KULTURLANDSKAP OCH BYGGNADSKULTUR

Odlingsslätten som utbreder sig från byacentrum mot väster på 1940-talet. Puutalo Oys personal deltar i talkoarbete i Kullo by. Krigsmuseet, fotograf P.E. Janson. SA-kuva. I bakgrunden Lönngård, långt borta till höger syns mangårdsbyggnaden på Backas hemman.

Den enhetliga, sällsynt väl bevarade gårdsmiljön med boningshus och ekonomibyggnader på Backas hemman har ett vackert läge i en flack sluttning i skogsbrynet.

Kulturlandskapets karaktärsdrag

Byns nuvarande odlingslandskap breder ut sig längs med Kullobäcken, i landskapet kring byns centrum och Kullo gård, i norr västerut från Laversvägen och österut mot Byängen. I söder ligger Nyby åkerslätt.

Landskapsrummet kring Kullobäckens dalgång, Kullo gård och dess park, parkskogen samt ekonomigårdarna och arbetarbostäderna med sina gårdsmiljöer bildar en värdefull kulturlandskapshelhet. Kullo gårds parkmässigt vårdade landskapsrum avbryts av motorvägen med dess höga vägbankar. Vägen klyver med sina landskapsskär-

ningar den forna parken i Kullos herrgårdsmiljö och de anställdas bostadsområde. På de små åkrarna, som har legat i åsens sänkor, och på skogskullarna har Kullo Golfbana anlagts. Trädbeståndet avgränsar och indelar golfbanans landskapsrum till en omväxlande helhet.

Byacentrum som är uppbyggt runt Kullo skola omges av ett smalt, öppet landskapsrum som avgränsas av skogarna på åsryggarna och som buktar och formar sig efter den böljande terrängen. Stora förändringar har skett i landskapsrummet, tvärs igenom det har byggts flera vägar, vars vägbankar och randområden fördunklar dal-

gångens rumskänsla och delar upp den i flera löst sammanhållna delar. Till största delen avgränsas landskapsrummet ännu traditionellt av sluttningarna, som till stor del är skogbevuxna. Infogade bland skogspartierna skönjs de gamla gårdsmiljöernas trädgårdar och gårdsträdens rundade kronor. Huvuddelen av det nya byggnadsbeståndet finns inne i själva Kullo by eller i närheten av den i gränzonen mellan åker och skog. I den södra delen av odlingslättan framträder motorvägens höga vägbank och anslutningens körramper. Nestevägen och Helsingforsvägen går över åkrarna vid sidan om byn. Vägarnas terrängskärningar och trädvegetationen på vägbankarna

7.2 Kullo

fördunklar dalens form och Kullo bys position i landskapet.

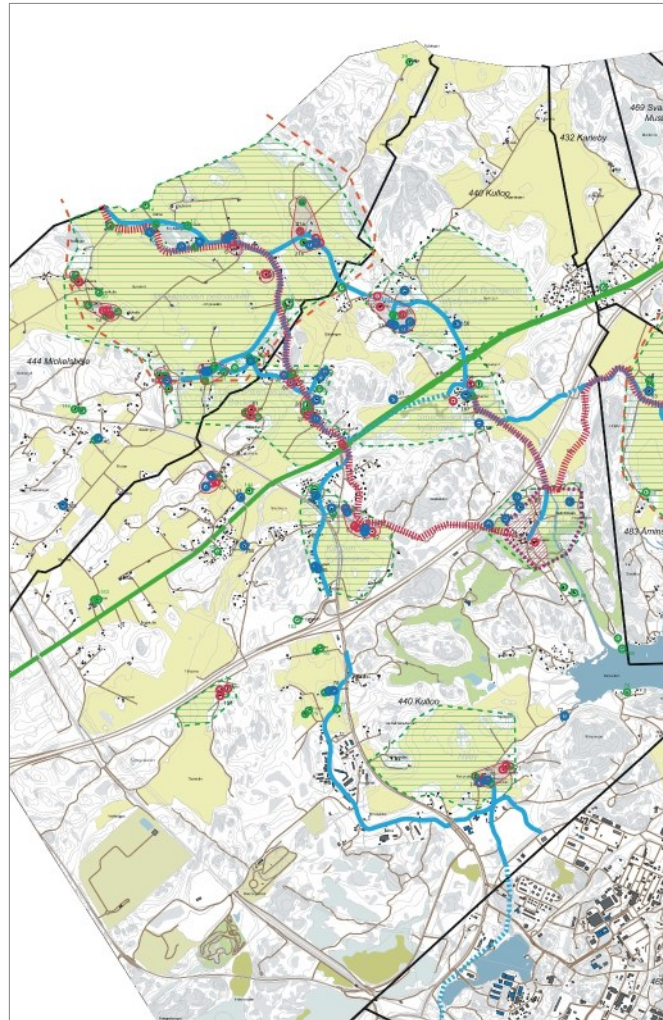
Kullobäcken rinner genom åkerområdet i dalen. Dess slingrande sträckning är sällsynt väl bevarad och längs den har träd planterats med naturenlighet som princip.

De gårdsgrupper som ligger i kanten av odlingsslätten norr om Nyby framstår som en intakt helhet tack vare det gamla gårdsträdbeståndets runda trädkronor och de sammanhängande buskhäckarna. Nestevägen går genom en sänka i den västra änden av dalgången.

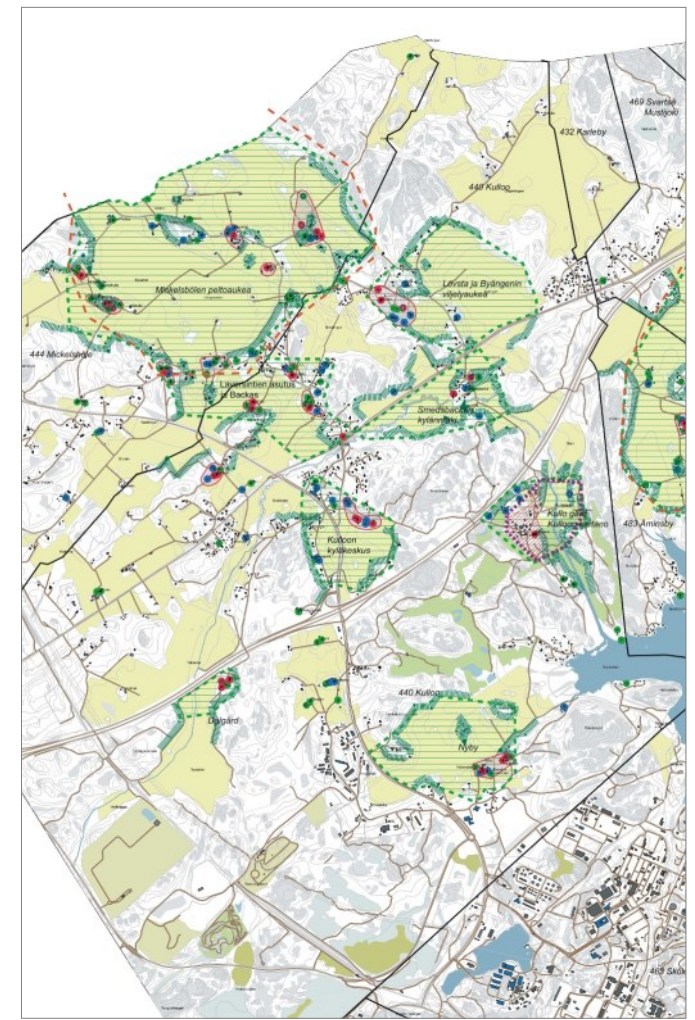
(Kulttuurimaisemaselvitys 2008)

Kulturmiljöns värdefulla landskapshelheter

M 2	Laversvägens bosättning och Backas	444 Mickelsböle 440 Kullo
M 3	Lövsta och Byängens åkerslätt	440 Kullo
M 4	Smedsbacka by	440 Kullo
M 5	Kullo byacentrum	440 Kullo
M 6	Kullo gård	440 Kullo
M 7	Dalgård	440 Kullo
M 8	Nyby	440 Kullo

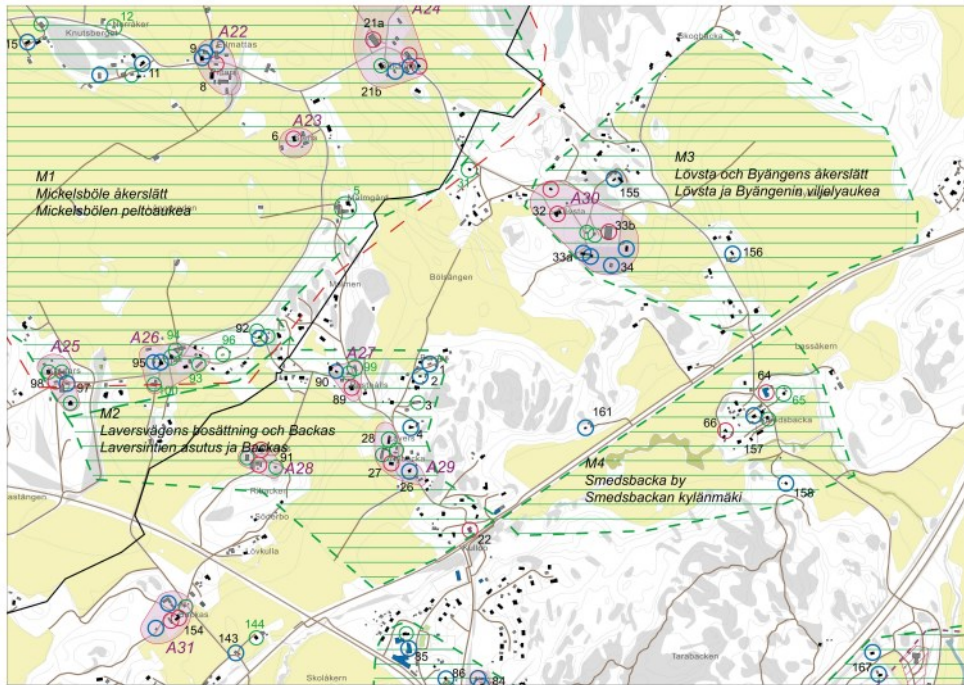

De historiska byvägarna förbinder de gamla bytomterna, där det finns talrika bevarade exempel på områdets byggnadskultur.

Enhetliga skogsbryn och byggnader som ligger i kanten av odlingsslätterna, infogade mellan trädbestånden i slutningarna är kännetecknande drag för ett kulturlandskap som har behållit sina karaktärsdrag

7.2 Kullo

Till vänster på flygbilden Kullo byacentrum, i bakgrunden till höger Lövsta gård

Vy mot Backas (91) från norr (M2)

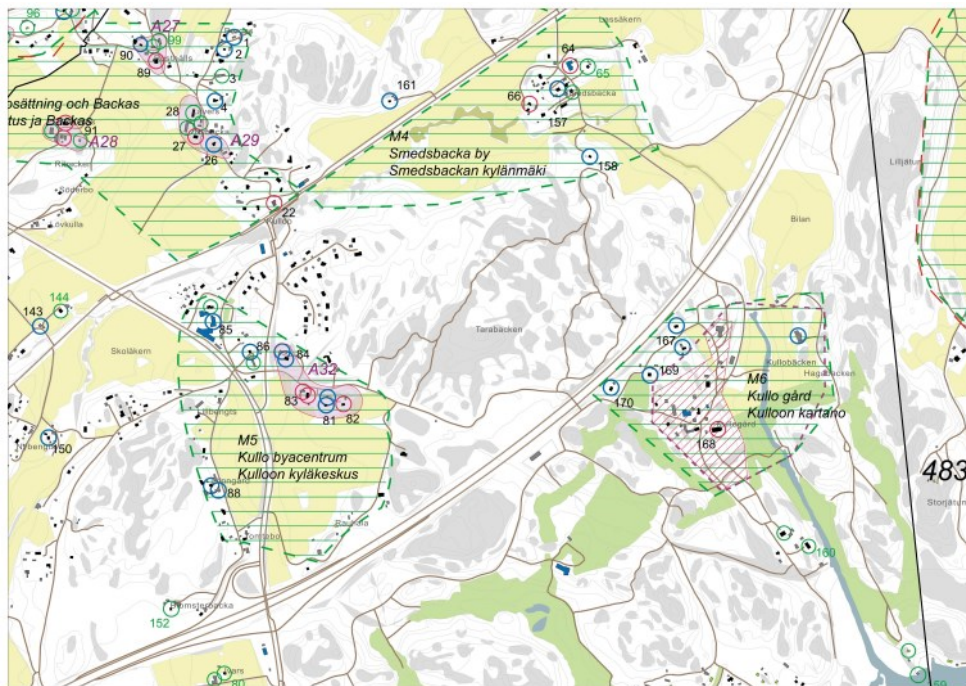

Vy mot bosättningen längs Laversvägen (M2)

Vy mot Lövsta gårds ekonomisentrum (33b) (M3)

7.2 Kullo

På flygbilderna syns Kullobäckens vindlande fåra, Smedsbacka by och Kullo gård

Kullo byacentrums gamla bytomt (86), (M6.)

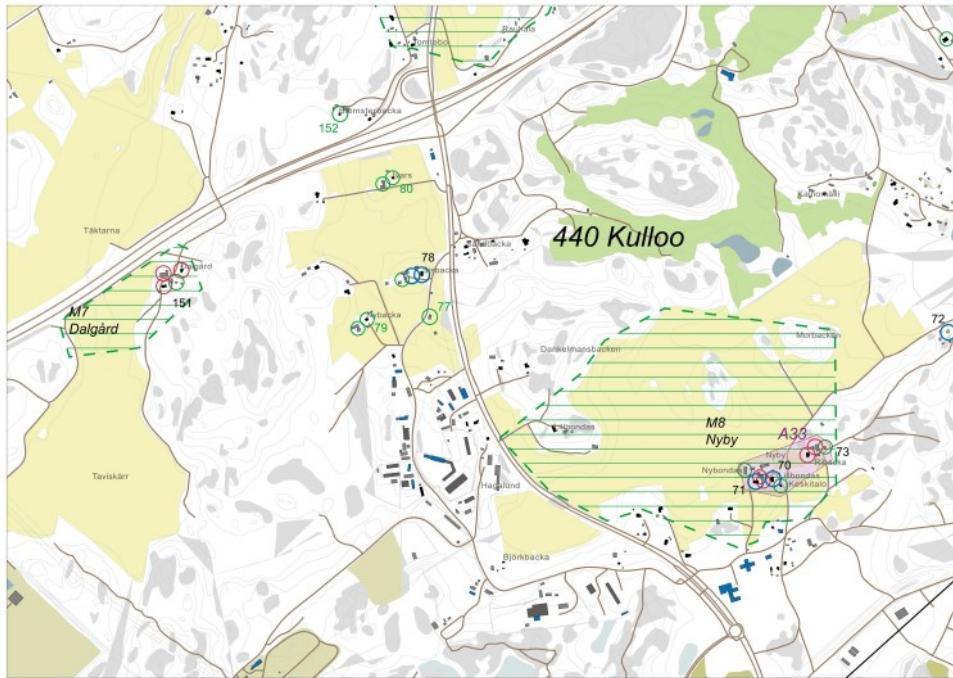

Bygården (64) dominerar vyn vid vägen i Smedsbacka (M4)

Kullo gård (168) med park och ekonomibyggnader (M6)

7.2 Kulloo

Nyby gamla bytomt i en miljö i förändring. Till höger en flygbild av Dalgård.

Dalgårds gårdscentrum (151) och odlingsdalen Täckerna (M7)

Nyby gamla bytomt, Hembondas (71) och Hemåkra I (70)

Vy över Nyby åkerslätt från söder (M8)

KULTURMILJÖNS OMRÅDESELHETER

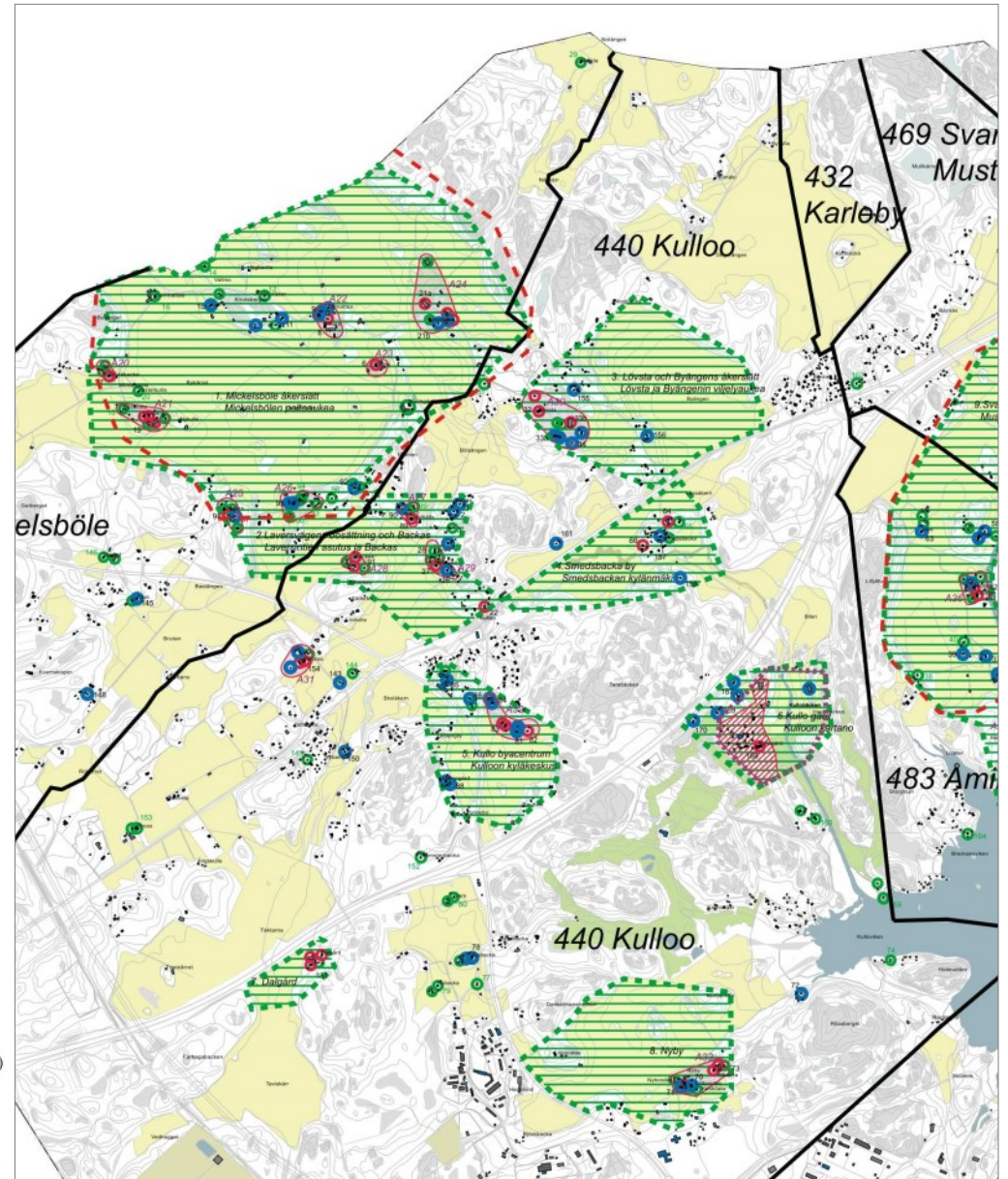
Kulturmiljöns värdefulla landskapshelheter och områdeshelheter med byggnadskultur, som har påvisats genom utredningen, visas på kartan med områdesgränser.

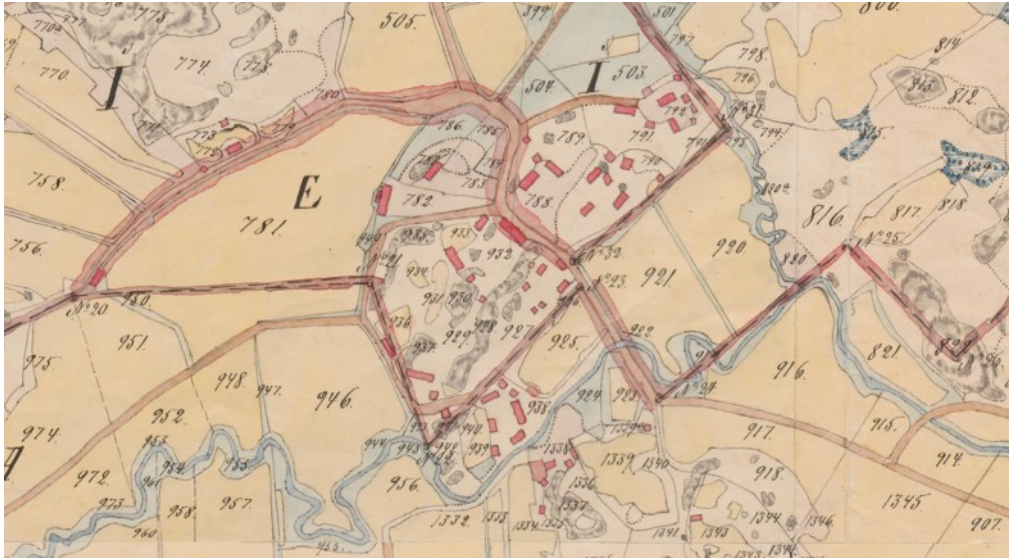
Områdeshelheter

- A27 Rusthålls byggnader och byvägen
- A28 Backas byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A29 Lavers och Nybacka byggnadsgrupper och byvägen
- A30 Lövsta herrgårdsområde
- A31 Gamla Backas byggnadsgrupp och gårdsmiljö
- A32 Storbengtsvägens områdeshelhet
- A33 Nyby bykulle

Kulturmiljöns objekt och områden
Kulttuuriympäristön kohteet ja alueet

- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus
- Byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009)
Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu
kulttuuriympäristö (RKY 2009)
- Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

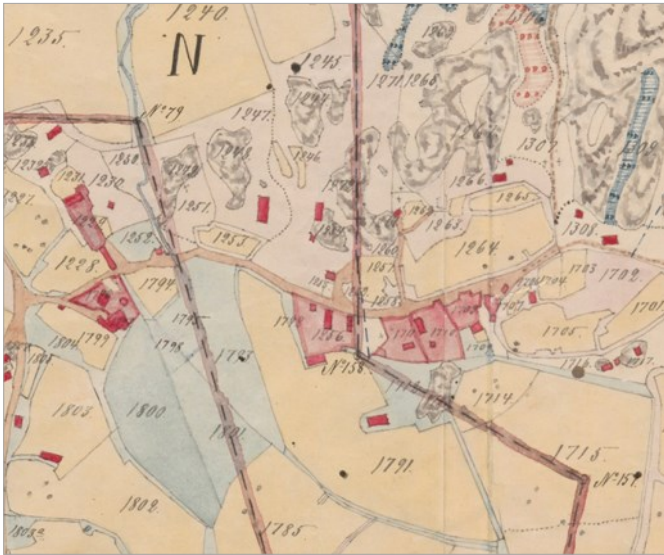

Smedsbacka by enligt storskiftesregleringskartan 1888 (utsnitt), KA. Byns byggnadsbestånd omfattade bostads- och ekonomibyggnader som tillhörde tre stomhemman. Till det med bokstaven E markerade hemmanet hörde den västra delens byggnader; öster om detta på andra sidan byvägen låg Smeds hemmans (I) bytomt, på södra sidan det område som tillhörde Jakobsberg dvs. Kullo gård (A).

M4 Smedsbacka by

En av öppna odlingsområden omgiven bykulle, intill vilken ån slingrar sig. Över kullen går den gamla byvägen. Till helheten hör äldre och nyare bosättning på kullen, en mangårdsbyggnad på ett gammalt hemman som har om- och tillbyggt till bygård, ett i början av 1900-talet byggt metodistkapell som senare har ändrats för bostadsbruk samt ett gammalt boningshus av torpkaraktär som har bevarats på kullen söder om ån.

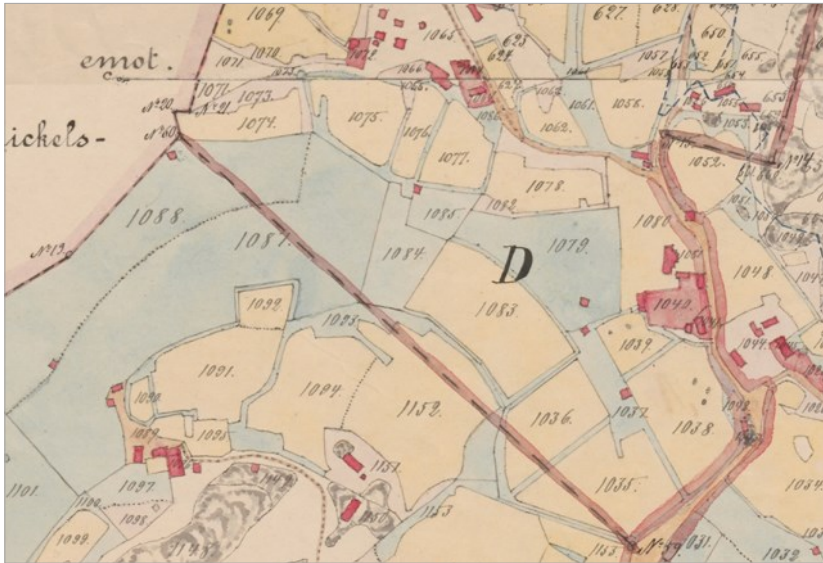
Kullo byacentrum enligt storskiftesregleringskartan 1888 (utsnitt), KA. Byns byggnadsbestånd omfattade bostads- och ekonomibyggnader som tillhörde tre stomhemman. Till Lillbengts hemman (O) hörde den västra delens byggnader och Lillbengts gamla bytomt; öster om denna vid byvägen låg Storbengts hemmans (N) bytomt och Vävars som tillhörde Jakobsberg dvs. Kullo gård.

M5 Kullo byacentrum

Kullo nuvarande byacentrums miljö, med Storbengts rusthålls och Kullo gårds bostads- och ekonomibyggnader från 1800-talet som har bevarats vid odlingslätterns kanter, en folkskola som är byggd på 1890-talet och senare har byggts till, samt bebyggelse från början av 1900-talet. Oljevägen som går över odlingslätten har i viss mån förändrat landskapet.

M7 Dalgård

Ett mönsterjordbruk från början av 1900-talet som har ett framträdande läge i landskapet och bildar en helgjutten och till sin arkitektur högklassig helhet. Till helheten hör en huvudbyggnad, en stor timrad ladugård, ett mindre boningshus och en loftbod samt gårdsmiljön. Den alldeles intill gårdscentrum byggda motorvägen har förändrat landskapet och infört en störning i miljön.

Byggnadsbeståndet på de f.d. rusthållen Backas (F) och Lavers (D) och bosättningen som har grupperat sig kring byvägen syns på utsnittet av kartan över storskiftesregleringen år 1888. KA.

Backas är ett gammalt stomhemman som ligger avsidet från den bebyggelse som har grupperat sig vid byvägen, och vars hus finns markerat åtminstone på en karta från 1760. Byggnaderna ligger på den nordöstra sidan av en skogsholme intill den stora odlingslätten i Mickelsböle (91).

Tallmo, f.d. Nybacka. Gårdsmiljö på ett jordbruk från sekelskiftet 1800-1900, med ett synligt läge i bymiljön (27).

Päivärinne, f.d. Rusthålls, är en för bymiljön karakteristisk del av ett av byns gamla stomhemman (89).

M2 Laversvägens bosättning och Backas

Utmed kanten av den stora odlingslätten går en ringformigt svängd byväg, längs vilken det i skogsbrynet och på skogsholmarna finns bymässigt tät äldre bosättning och jordbruk, samt bl.a. en bykyrka och den f.d. bybutikens byggnad.

Utsnitt av storskiftesregleringskartan år 1887. KA. På det längre västerut belägna Backas hemman (F) bildar dess ena huvudbyggnad, nuvarande Huvikumpu, med sina ekonomibyggnader en kompakt, rätvinklig gårdskomposition, där den L-formade huvudbyggnaden ligger i det östra hörnet och ekonomibyggnaderna längs gårdsplanens kanter (154).

7.2 Kullo

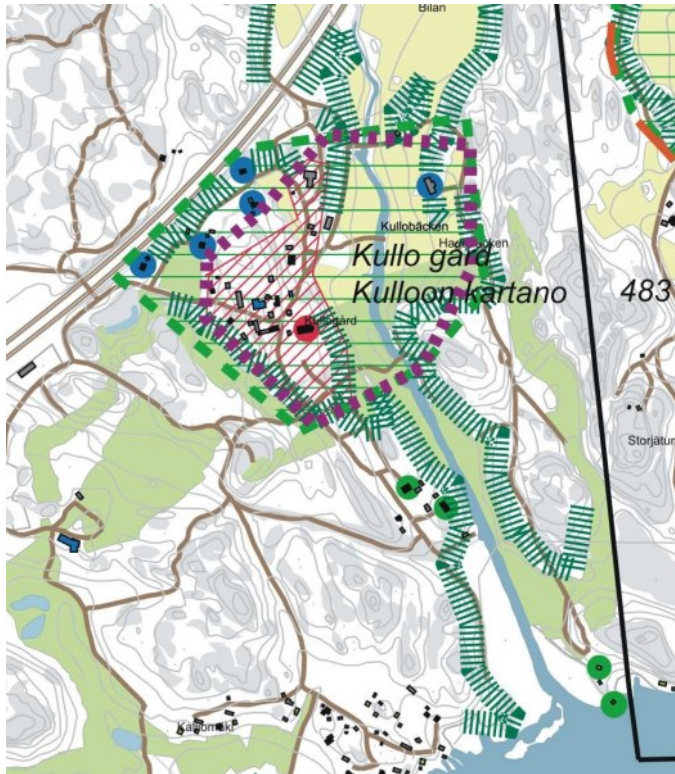

Den täta bybebyggelsen i Nyby enligt storskiftesregleringskartan 1888 (utsnitt), KA. Byns byggnadsbestånd omfattade bostads- och ekonomibyggnader som tillhörde stomhemmanen.

M8 Nyby

En tät helhet som bildas av byggnaderna på två jordbruk som ligger i kanten av odlingslättan, med byggnader från tiden från 1700-talet till början av 1900-talet, en exceptionellt ståtlig grupp ekonomibyggnader samt ett gammalt trädbestånd. Till helheten hör den sällsynt väl bevarade gårdsmiljön på ett jordbruk med gamla byggnader från 1700- och 1800-talet samt planteringar.

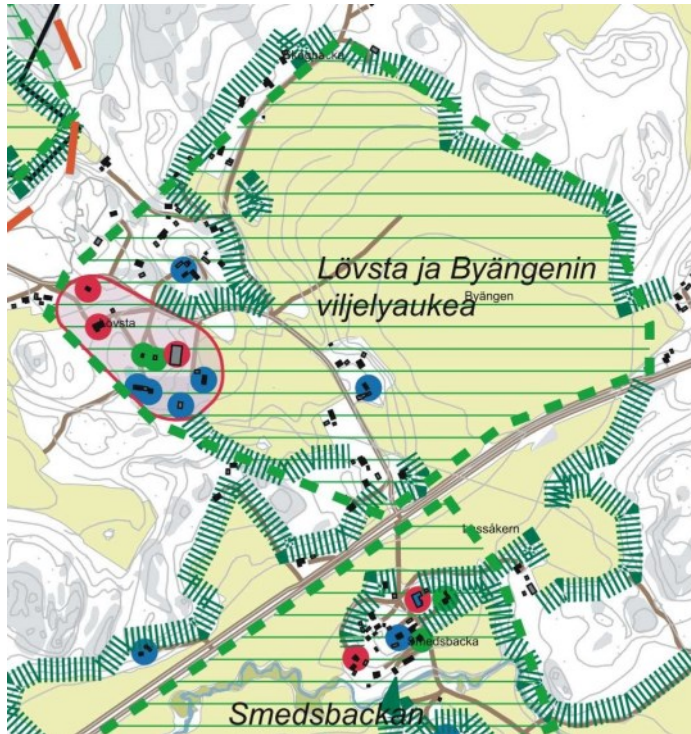

M6 Kullo gård

Kullo gårds, gården Jakobsbergs ägor är vitt utbredda och själva gårdscentrum med dess talrika bostads- och ekonomibyggnader bildar en byliknande byggnadsgrupp, som glesnar ut mot norr och nordväst sett från karaktärsbyggnaden. Gårdens nuvarande byggnadsbestånd torde i huvudsak ha kommit till under gårdsägaren arkitekt Carl Frankenhausers tid. Herrgårdsområdet är en byggd kulturmiljö av riksintresse.

Kullo gårds karaktärsbyggnad, ekonomibyggnader och parkområde, runt dem Kullo Golfbana. Trädbestånden avgränsar och delar upp golfbaneområdets landskapsrum till en omväxlande helhet.

M 3 Lövsta och Byängens åkerslätt

En herrgårdsmässig helhet belägen vid den gamla byvägen och intill odlingslätten, anlagd som mönstergård i början av 1900-talet, samt gammal bosättning längs vägen.

Herrgårdarnas byggnadskultur

Kullo gårds karaktärsbyggnad (168) är en av de få herrgårdar i Nyland som har uppförts i början av 1900-talet på en gårdsplats från 1600-talet enligt ritningar av en arkitekt. Den år 1912–1914 uppförda vitrappade karaktärsbyggnaden i två våningar är ritad av arkitekt Carl Frankenhäuser.

Kullo gårds karaktärsbyggnad och ekonomibyggnader. Museiverket.

Karaktärsbyggnaden och den av trädgårdsarkitekt Bengt Schalin planerade trädgården, postkort från 1930-talet. Museiverket, Historiska bildsamlingen.

Till herrgårdens economicentrum hör ett mångsidigt, väl bevarat byggnadsbestånd från 1700-1900-talen. Största delen av byggnadsbeståndet är från 1910-20-talet. De karakteristiska, rödmyllade arbetarbostadshusen har tagit intryck av de stilriktningar som rådde under 1900-talets första årtionde. Med sina smårutade fönster, öppna förstukvistar och klara grundformer följer de stilen i samtida svenska bruks- och arbetarbostäder. En del av de äldre, små böningshusen i herrgårdsmiljön har fått nya, tydligt igenkännliga tillägg, som halvöppna förstukvistar och valmade tak. Av allt att döma är arkitekt Frankenhäuser upphovsman till ändringarna.

Ovan en ekonomibyggnad med mansardtak. Nedan en av herrgårdens arbetarbostäder (169), som har uppförts eller moderniserats i början av 1900-talet.

Fotografier Borgå stadsplanering 2008

Lövsta gårds huvudbyggnad (32). Till gårdscentrums gårdsmiljö hör bl.a. den stora, till sina karaktärsdrag rätt väl bevarade huvudbyggnaden från 1890-talet och ett mindre boningshus från 1920-talet samt en stor park. (A30)

I den norra delen av det parkartade gårdsområdet på Lövsta finns en timrad byggnad med långa knutar och låg stengrund, vars fasaddetaljer har drag av 1920-talsklassicism, som gavelkvistens bågformade dörr- och fönsteröppningar, knutbrädernas kapitälmotiv samt fönsterluckorna. (A30)

Ovan: Greijus I, stenladugård (32b). Greijus rusthåll hörde till de stomhemman i Kullo by, av vilka Lövsta gård bildades på 1800-talet. Lövsta gårds ekonomicentrum har senare delats upp,

Nedan: Den gamla smedjan (34) har hört till Lövsta gårds ekonomicentrum.

Offentliga och affärsbyggnader

85

Kullo skolan, skolbyggnad (85). En för landskapsbilden karakteristisk folkskolebyggnad, som till sina äldsta delar härstammar från 1890-talet, med ett utseende som har förändrats genom senare renoveringar och tillbyggnader. Tomten donerades av Aline Åkerman på Kullo gård. Kullo högre folkskola inledde sin verksamhet i den nya byggnaden 1892. För byggandet svarade rusthållaren Gustav Storbondas. En tillbyggnad till skolbyggnaden uppfördes 1924 för att inrymma en slöjd- och gymnastiksal.

I skolans gårdsmiljö har det senare byggts flera nya byggnader. Kompletteringsbyggandet på skolområdet har förändrat miljön och den äldsta skolbyggnadens position i landskapet.

Oven: Berghäll, en f.d. butik (27). En i bymiljön karakteristisk och till sitt yttre väl bevarad bostadsbyggnad från 1920-talet, där det har funnits en butik. (A29). Nedan: Det f.d. metodistkapellet Tabor, nu bostadsbyggnad (66). Det tidigare kapellet från 1920-talet har ett framträdande läge i landskapet och dess ursprungliga drag är väl bevarade trots en tillbyggnad.

Byagården, byaföreningens hus (64)

Den forna mangårdsbyggnaden på ett jordbrukshemman, som ändrades till föreningshus och utvidgades på 1920-talet enligt ritningar av Carl Frankenhaeuser, är ett karakteristiskt inslag i bymiljön i Smedsbacka. Byggnadens äldsta del torde härstamma från 1700-talet. (M 4)

Betel. Den nuvarande bykyrkan (22), som har ett framträdande läge i landskapet, är en på 1910-talet uppförd bönehusbyggnad vars ursprungliga utseende har bevarats. Till byggnaden hör en grönskande gård som är ingärdad med ett staket av trä. Kullo kristliga förening grundades 1908 som en underavdelning till Finska Missionssällskapet. Tomten för bönehuset Betel donerades av Kullo gårds ägare 1909. Det av byggmästaren Johannes Kullman ritade bönehuset invigdes 1916. Byggnaden som har timmerstomme och står på en sockel av kvadersten med yta i råkopp är brädfodrad med gammal rödmyllad, möjligen ursprunglig lockläktpanel. Fönstren har små rutor i sin övre del. Som speciella detaljer framstår den år 1934 tillkomna takryttaren som reser sig över gaveln mot Helsingforsvägen samt gaveltriangelnans runda fönster .

Bostads- och ekonomibyggnader, typologi och byggnadsskick

Huvudbyggnaden på Nybengts (86) har väl bevarade och på många sätt typiska karaktärsdrag. Den rektangulära timrade byggnaden med sadeltak står på en sockel av kvadersten, karakteristisk för perioden från slutet av 1800-talet till 1930-talet. Långsidans förstukvist har sadeltak och smårutade fönster. Fasadernas lockläktpanel och de 6-rutade fönstren med kittade glas har bevarats. Taket är lagt med cementtegelpannor.

Färgsättningen på de byggnader vars karaktärsdrag är väl bevarade följer det mönster som blev allmänt på 1800-talet, med fasader strukna med rödmylla och knutbräder som framhävdades med vit färg. Lockläktspanel förekommer allmänt som brädfodring på de äldre byggnaderna i området.

Bilderna till vänster: Backas (91)

De bevarade loftbodarna, stockladorna och riorna från 1700- och 1800-talet är förnämliga exempel på knuttimringsteknik. (A31)

Traditionellt har jordbruken bebyggts så att ekonomi- och bostadsbyggnader bildar en tät grupp, ibland med en övertäckt gårdspport som flankeras av två timrade bodar.

Att framhäva huvudbyggnadens ställning genom målning med ljus ockragul oljefärg, som här på bykullen i Nyby, är ett lån från herrgårds- och prästgårdsarkitekturen.

Bilden ovan till höger: Brädfodringen på huvudbyggnadernas fasader består ofta av bred, hyvlad, vågrät hålkälsspontpanel.

Träarkitekturens nya strömningar och maskinhyvlade fasadpaneler är bakgrunden till de fasadkompositionsmonster som är kännetecknande för det sena 1800-talet och början av 1900-talet. På fasaderna omväxlar vågrät hålkälsspontpanel med en smalare stående, ofta profilhyvlad panel.

Från 1930-talet blev vågrät s.k. fjällpanel efter modell från Nordamerika och Norge vanligare, särskilt som ett populärt fasadmateriäl på återuppbyggnadstidens egnahemshus och vid fasadrenoveringar.

Jämsides med det traditionella byggnadsskicket tillkom genom sågindustrins utveckling och andra innovationer en del tekniska nyheter, som regelstommen och en speciell konstruktion av tegelpelare kombinerade med stockväggar. Till vänster en bild från Dalgård (151).

Bevarade exempel på byggnadstypologin i jordbrukens gårdsggrupper förekommer ännu relativt rikligt, även om deras användning vanligen har förändrats. I stället för ladugårdar byggda av stock eller med regelstomme blev väggkonstruktioner murade av kalksandsten mer allmänna under den förra delen av 1900-talet. Till höger ladugården på Ny-Backa (79).

7.2 Kullo

Backas huvudbyggnad från början av 1900-talet; en timrad ladugård, ett lider, loftbodar från början av 1800-talet och ett sädesmagasin (91). Tomten på det gamla stomhemmanet utgör en för landskapet karakteristisk och exceptionellt helgjuten helhet. (A28)

Ribacka, gårdscentrum, bykullen i Nyby (73). Gårdsmiljön inramas vackert av en grupp lantbruksbyggnader från 1800-talet med väl bevarade traditionella drag. Till dem hör bl.a. en huvudbyggnad med markanta stildrag, som till sina äldsta delar enligt uppgift härstammar från 1700-talet, en gammal loftbod och en timrad ladugård. (A33)

Dalgård, bostads- och ekonomibyggning (151). Dalgårds anslående gårdscentrum vid kanten av dallandskapet kring odlings-slätten Täkterna, representerar en för Carl Frankenhaeuser karakteristisk, originell arkitektur. Byggnaderna och det från skogsträden avvikande, planterade gårdsträdbeståndet med ädla lövträd med breda kronor skiljer sig klart från omgivningen.

Storbengts (83). Ett av byns stomhemman och ett f.d. skatterusthåll, ett i flera delar timrat boningshus med långa knutar, som har bibehållit sitt traditionella utseende, och en stor gammal knuttimrad ekonomibyggnad som har haft en port i mitten. (A32)

Bergas (1). En bevarad loftbod på en gammal byggnadsplats och ett litet boningshus som härstammar från 1800-talet men har förnyats genom renoveringar. Helheten kompletteras av en gammal, medfaren stockladugård som står vid väggkanten. (M2)

Bilden ovan: Sommarbo I (2). Ett vid en avtagsväg beläget mindre boningshus, vars drag från det tidiga 1900-talet är väl bevarade. (M2)

Nedan: En tätt byggd, exceptionellt väl bevarad grupp av ekonomibyggnader på bytomten i Nyby. (A33)

7.3 ÅMINSBY, KARLEBY OCH SVARTSÅ

Åminsby, vy mot Svartsåns västra strand, där odlingar som når fram till vattnet omväxlar med träddungar och de gamla bytomternas trädbevuxna kullar.

DEN BYGGDA MILJÖNS FRAMVÄXT

Svartsådalens västra strand

Svartsådalens västra sida bildar den ena hälften av Svartsådalens värdefulla landskapsområde. Längs Svartsån finns gamla bytomter som hör till tre olika byar samt gårdscentra, av vilka det mest betydande är Karleby gård som ligger i den norra delen av undersökningsområdet.

Svartså

Byn omnämns för första gången 1423. Svartså är en jordbruksby, där det har funnits 16 hus. I de äldsta jordeböckerna förekommer jämsides med Svartså byarna Björkbacka, Brasbacka och Sillvik, vilkas hemman senare införlivades med Svartså by. Också Karleby och Åminsby har tidigare räknats till Svartså by.

Den största delen av byns område ligger på Svartsåns östra strand. På den västra sidan finns ett avsnitt av den odlingsdal som följer åns sträckning och sträcker sig norrut över Karleby bys område och söderut över Svartså bys område .

Landskapsrummet gränsar i nordväst till skogsbrynet på en ås. Över odlingslättan i byns västra del går Borgå motorväg och Helsingforsvägen. Nordväst och norr om dessa, delvis också på den sydöstra sidan, finns rätt tät småhusbebyggelse, som följer odlingslättans böljande kant från sydväst mot nordost. Strandbältets bebyggelse med gårdsmiljöer och ekonomibyggnader är delvis mycket gammal och byggnadshistoriskt värdefull. På den gamla bytomten, som syns på jordebokskartan från 1700-talet, finns det kvar två gamla boningshus och deras ekonomibyggnader, Rosenbacka och Koskos.

Karleby

Byn ligger väster om Svartsån. Det första kända omnämmandet av namnet Karleby är från år 1436. De gamla hemmanen har i tiden räknats till Svartså by. På grund av ägoarrangemang har det förr funnits marker som hört till byn också på Tolkislandet.

Jordbruksbyns tre hemmansnummer har förenats till Karleby gård. I slutet av 1500-talet skaffade sig slottsfogden Hans Larsson Skalm frälse på de tre hemmanen i Karleby. Senare fick gården namnet Kaspersbacka. Ryttmästaren Olof Dufva erhöll säterifrihet för gården i början av 1600-talet. Köpmannen Gabriel Nymalm köpte i slutet av 1700-talet Kaspersbacka och några andra hemman, bl.a. Ingas hemman. Så bildades det en storgård som hade ägor också i byarna Svartså och Kullo. År 1826 köptes Kaspersbacka av apotekare K. F. Krook, som genomförde stora nybyggnadsarbeten och lät flytta på landsvägens sträckning för att få plats för dem. Efter många ägarbyten köptes gården 1927 av aktiebolaget Karleby Gård, vars huvudintressent var vicehäradshövdingen och direktören för Stockmanns varuhus Arthur Söderholm.

Huvudbyggnaden på Karleby ligger på en låg kulle väster om Svartsån. I herrgårdens parkliknande gårdsmiljö finns en annan, äldre bostadsbyggnad, möjligen gårdens tidigare huvudbyggnad. Till den i landskapet framträdande herrgårdshelheten med gårdsmiljö och ekonomigård hör flera gamla ekonomibyggnader.

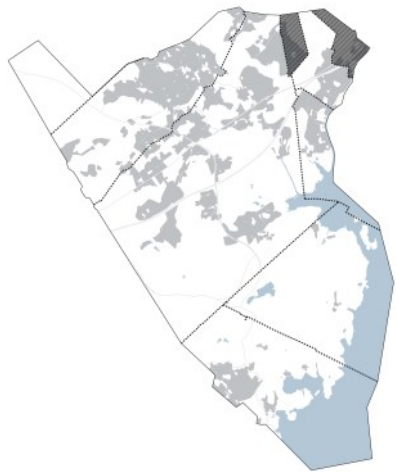
Åminsby

Den största delen av byns område ligger på Svartsåns östra strand. På den västra sidan finns en odlad ådal, som i väster gränsar till Lilljätuns och Storzjätuns bergås. Det odlade området smalnar mot söder till ett låglänt bälte som följer strandlinjen. I odlingsdalen som sträcker sig längs ån finns det i strandzonen och på skogsholmar ute i odlingsmarken gamla jordbruk med bevarad traditionell karaktär. Byns fastlandsområde slutar i söder vid en klippudde och vid Svartbäcksfjärden. I byns sydvästra del finns en smal havsvik, Livalax, som tidigare har nått långt in och där en bäck mynnar ut som rinner från norr längs odlingsdalen. I vikbotten har det uppstått bebyggelse i slutet av 1800-talet och på 1900-talet.

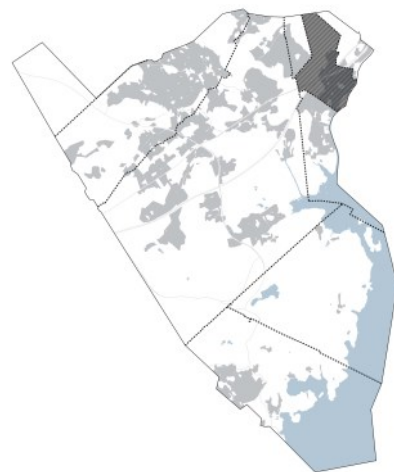
Åminsby, som omnämns första gången 1536, är en jordbruksby. Husen på byns västra strand låg före storskiftet bredvid varandra på den gamla bytomten. Till byn hörde enligt 1905 års jordregister fyra hemman på åns västra strand. Två gårdscentra har flyttas från bytomten i samband med skiftesförrättningar.

Vid Svartsåns nedre lopp finns en tät, bandformad rad av små, delvis också mycket gamla fritidsbostäder, av vilka en del torde vara gamla fiskarboplatser från sekelskiftet 1800-1900. Enligt 1760 års karta fanns här ängar, en soldatsåker och på stranden en lastageplats. Uppgifter om äldre boplatser har inte hittats. Vid regleringen av storskiftet har området delats upp mellan hemmanen Nygård, Mickos och Grindas. Semesterbyns namn Kesälä har märkts ut på sockenkartan 1938.

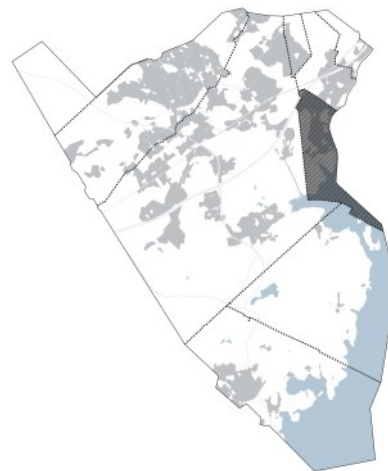
7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

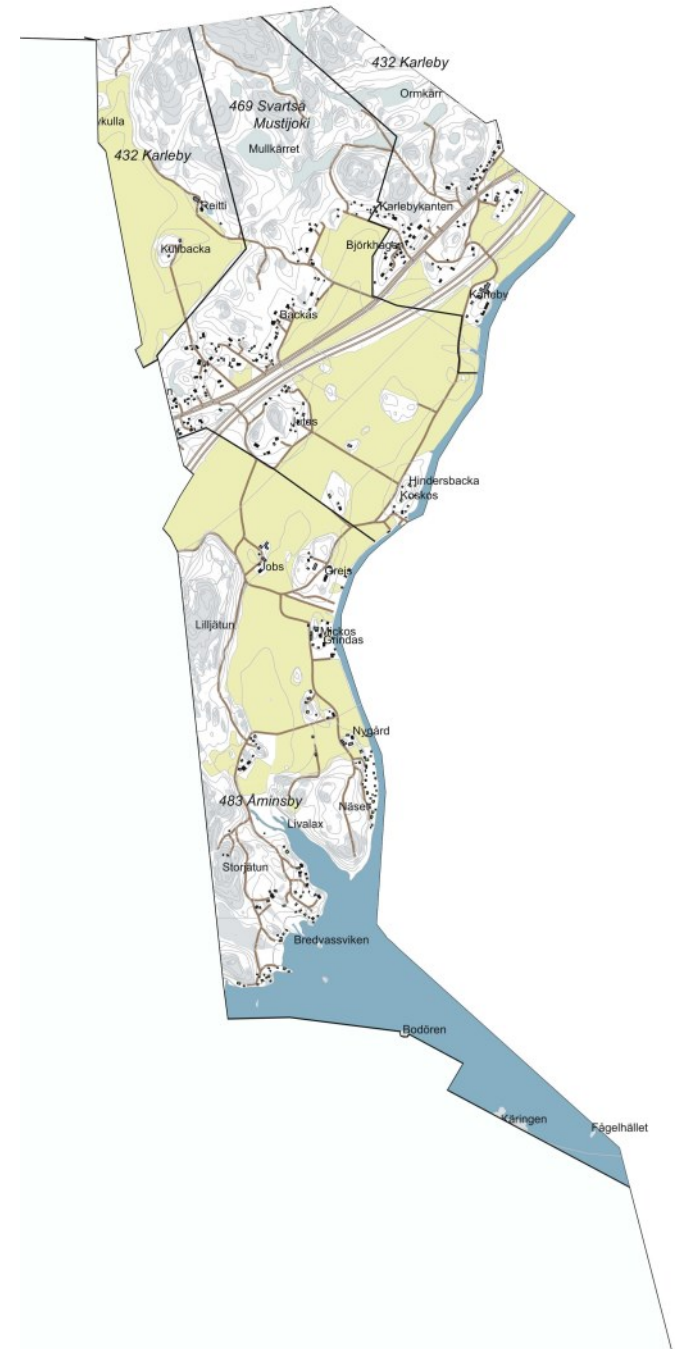
Karleby

Svartså

Åminsby

BYAR, HEMMAN OCH BOSÄTTNING

Svartså

Av de i jordregistret (1905) införda stomhemmanen i Svartså by låg (4) Uppgrindas, (5) Hinders, (7) Keupas och (8) Koskos på den västra stranden. Alla hemman i byn hade varit frälsehemman, för vilka tionde erlades till militiestaten. På storskiftets renovationskarta (1906) ligger Uppgrindas, Hinders, Keupas och Koskos västerom åstranden, av dem ligger Hinders och Koskos på den gamla bytomten.

Karleby

Till Karleby by hörde enligt jordregistret (1905) Langis skattehemman, f.d. rusthåll; Kaspersbacka frälseäteri och Ingas f.d. rusthåll som åtnjöt säterifrihet och som hade inlösts till skattehemman 1758.

De tre hemmansnumren i Karleby har förenats till Karleby gård.

Åminsby

På den gamla bytomten, där det enligt Broterus' jordbokskarta från år 1707 låg fyra gårdsgrupper bredvid varandra, återstod efter det av Westermarck förrättade storskiftet 1760 kronohemmanen Mickos, Grindas och Jofs. Greis kronohemmans nya gårdscentrum hade flyttats till en ny plats norr om klungbyn.

De hemman i Åminsby som låg på åns västra strand var enligt 1905 års jordregister: Jobs, Mickos, Grindas och Greis. Jobs och Grindas var skattehemman, f.d. lönehemman under indelningsverket; Mickos och Greis var skattehemman, f.d. kronohemman. Alla hemman var 1/3 mantals hemman.

Grindas och Mickos förblev på sina platser vid skiftesregleringen 1906, men Jobs flyttades till byns västra del. Grindas hade delats upp i två fastigheter, av vilka den nya lägenheten Nygård förlades till den södra delen av byns odlingslätt nära åstranden.

Byar och hemman på den västra stranden enligt renovationskartan år 1906. KA

Karleby

K 2:1 Kaspersbacka

K 3:1 Ingas

Svartså

S 4:1 Uppgrindas

S 5 Hinders

S 7:1 Keupas

S 8 Koskos

Åminsby

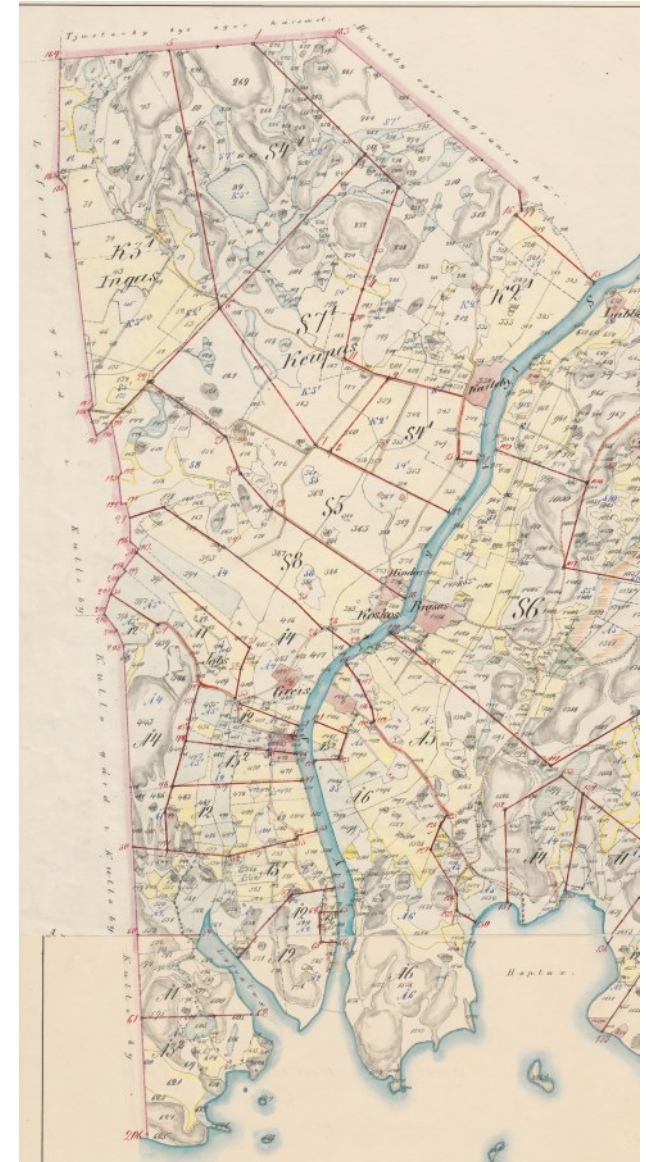
Å 1 Jobs

Å 2 Mickos

Å 3:1 Nygård

Å 3:2 Grindas

Å 4 Greis

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Bebyggelsen vid Svartsåns västra strand på området mellan motorvägen och ån.

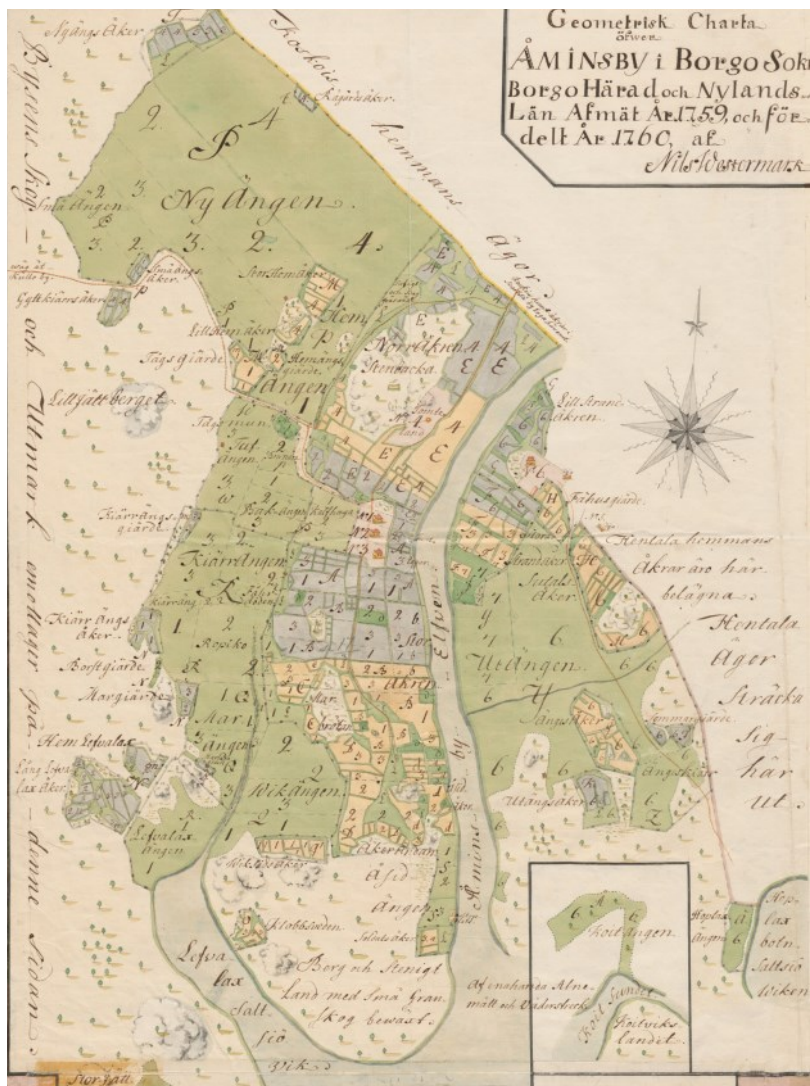
7.3 Åminnsby, Karleby och Svartså

I Åminnsby fanns det enligt 1540-talets skattelängd fyra hemman.

Lantmäterikarta över Åminnsby 1707, Broterus (del av kartan), KA

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Uppmätningsskarta över Åminsby 1760 (utsnitt som visar Svartsådalens västra strandområde), KA

Storskifteskarta 1791 (utsnitt) (Jonas Bonej, Timoth Winter), KA

Enligt den år 1791 upprättade storskifteskartan (Nils Westermark 1759-1760, Timoth Winter 1784-1791) låg tre hemmans bytomter (M Grindas, N Mickos ja O Jofs) tätt intill varandra, P Greis låg ett stycke längre norrut.

Hemmansnummer eller beteckningar 1760

- 1 Jofs kronohemman, indelt till Nylands infanteriregemente
- 2 Mickos kronohemman, indelt till Landsstaten
- 3 Grindas, kronohemman, indelt till Nylands infanteriregemente
- 4 Greis, kronohemman, indelt till Landsstaten, innehades av lektor Paul Krogjus
- 9 Nybacka, kronosäteriboställe under Nylands dragonregemente
- 7 Hinders, frälsehemman

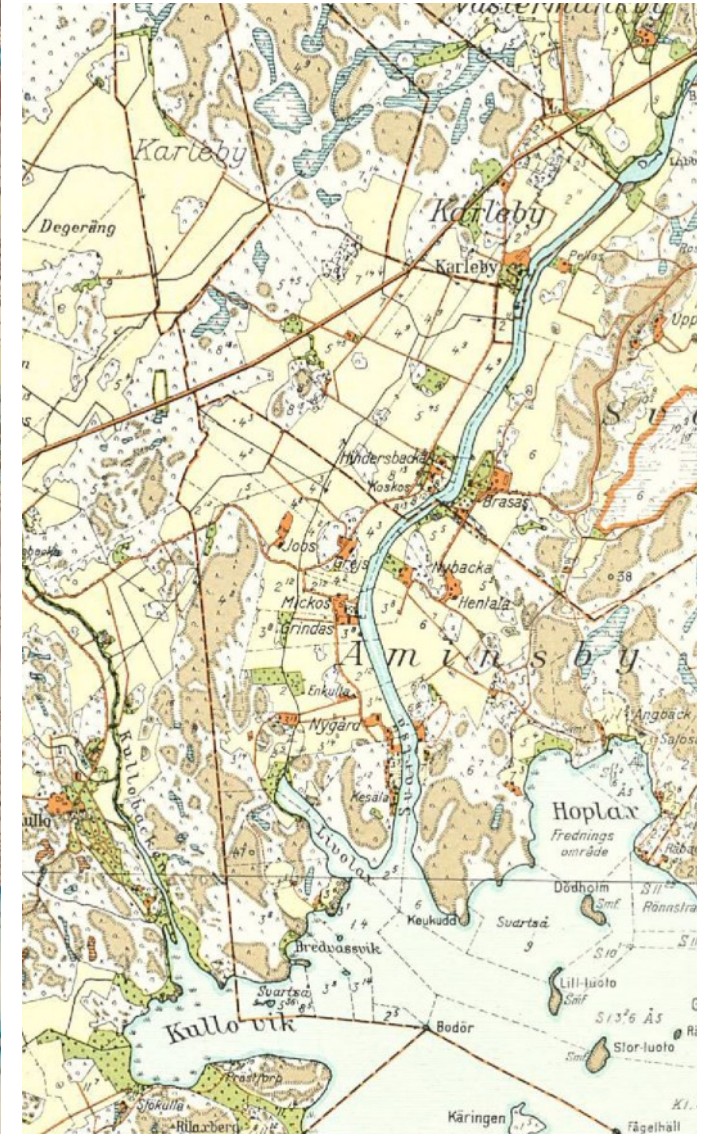
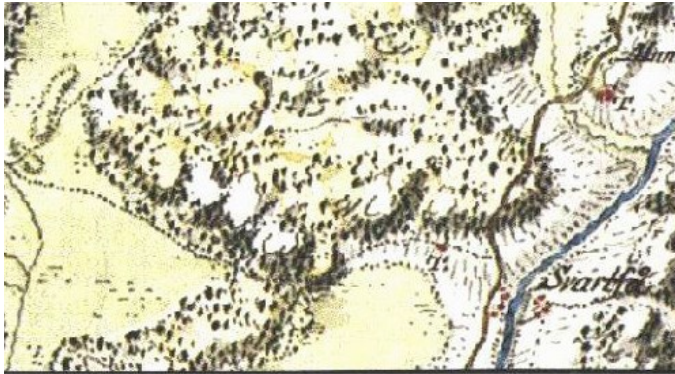
Hemmansnummer eller beteckningar 1791

- M Grindas skattehemman
 - N Mickos skattehemman
 - O Jofs skattehemman
 - P Greis skattehemman
- Dessutom ägde Påvals frälsehemman (E) mark på den västra stranden.

- I Svartså förrättades storskiftet av lantmätare J. Bonej.
- I Åminsby förrättades storskiftet av lantmätare Nils Westermark 1759-1760.
- Uppmätningsskarta 1784/1791 Timoth Winter

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Kartserie ca 1800 - 2020

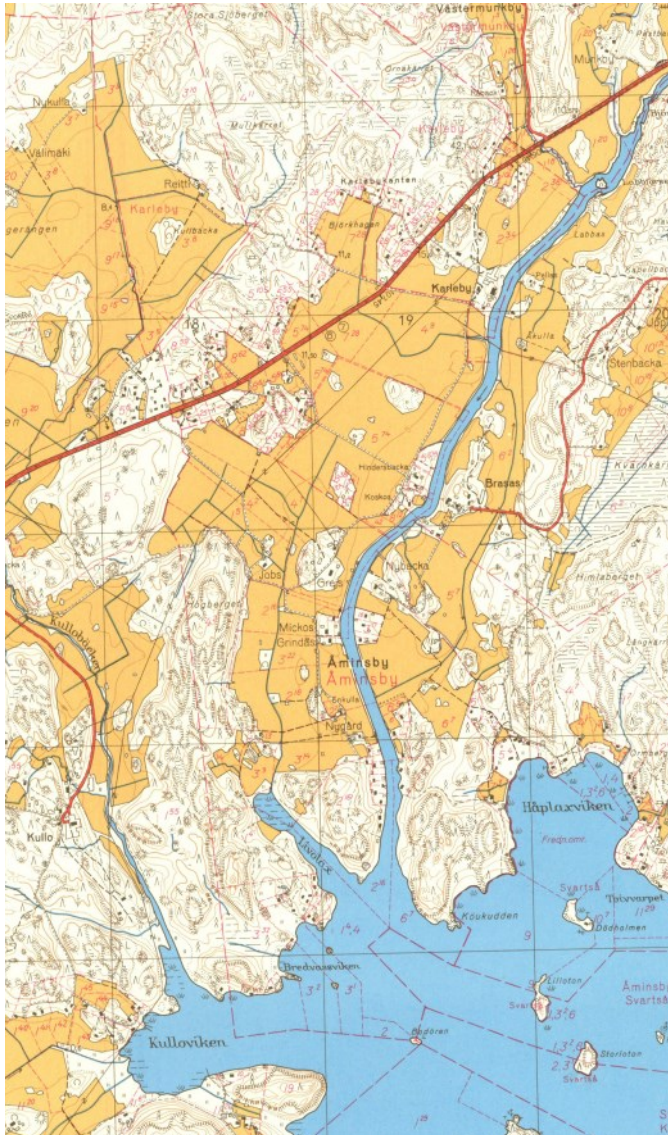

Området enligt Kungens kartverk 1776-1805. kapsi.fi

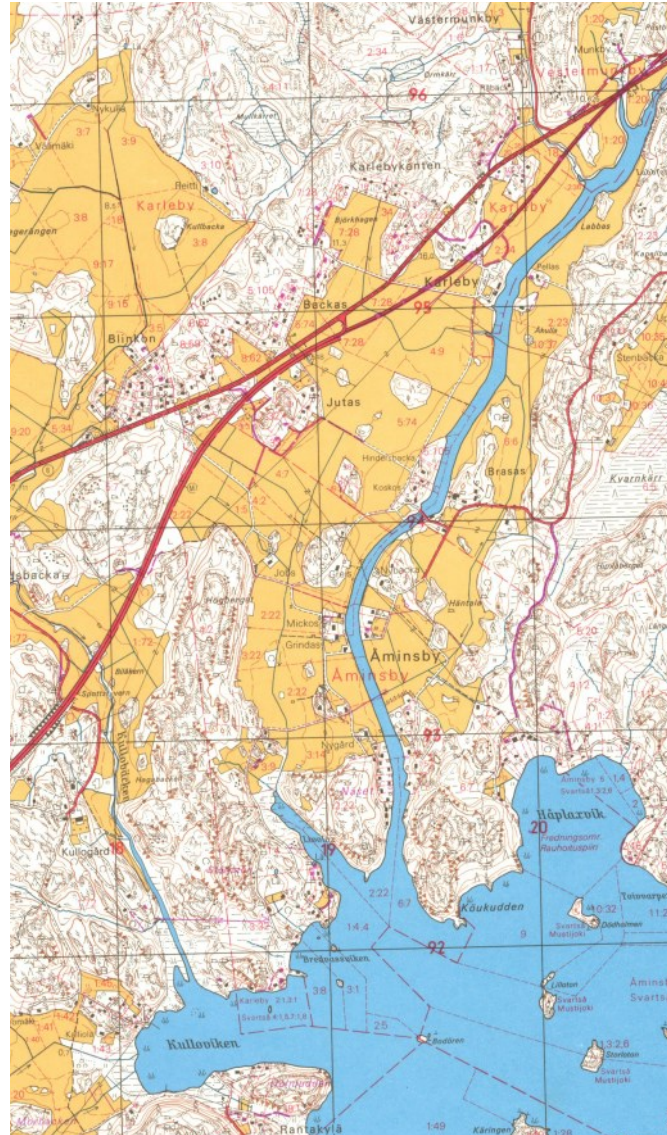
Området enligt Senatens karta 1873. KA

Området 1938, utsnitt av sockenkartan. KA

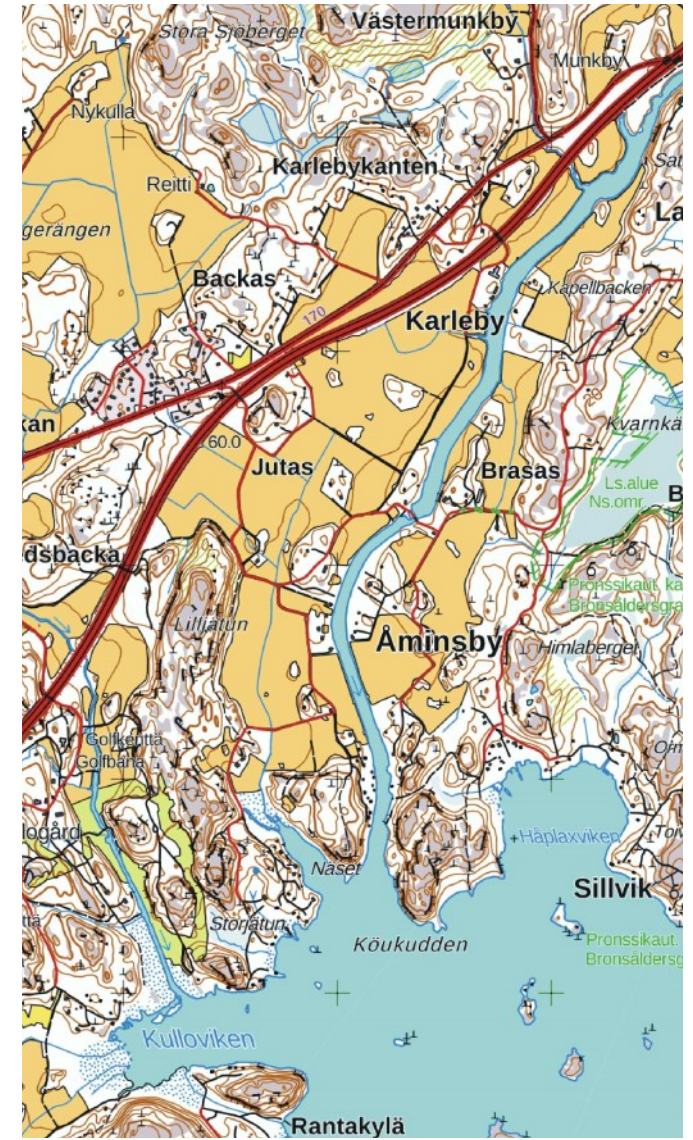
7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Området på 1950-talet, utsnitt av grundkartor . MML/LMV

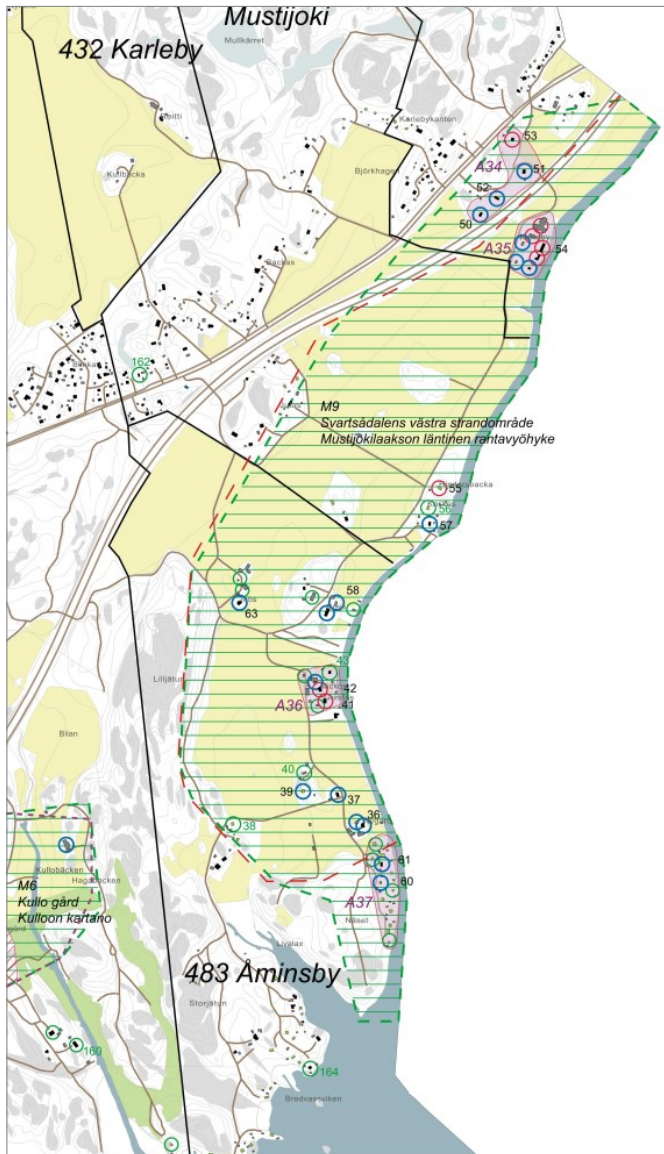

Området ca 1990, utsnitt av grundkartor. MML/LMV

Grundkartan, nuläge. MML/LMV

KULTURLANDSKAP OCH BYGGNADSKULTUR

Vy över odlingsslätten från Karleby gård mot söder

Kulturlandskapets karaktärsdrag

Det storlandskap som bildas av byarna Karleby och Åminsby ingår i det regionalt värdefulla Svartsådalens kulturlandskapsområde. Odlingsslätten på åns västra strand gränsar i väster, nordväst och norr till skogen på bergsryggen och den nya bebyggelsen på sluttningarna.

Själva dalens terräng är flack. Bebyggelsen med gårdsgrupper och ekonomibygnader på de gamla bytomterna i strandzonen sätter sin prägel på kulturlandskapet. Också på odlingsslättens skogsholmar finns gamla jordbruk som har bevarat sin traditionella karaktär, byggda i närheten av den gamla byvägen. Åkerkullarnas växlande karaktär skapar variation i landskapet. I landskapet i den norra delen framträder redan på långt håll gårdscentrum på

Enhetliga skogsbyn och byggnader som ligger i kanten av odlingsslätterna, i sluttningarna eller infogade mellan trädbestånden är kännetecknande drag för kulturlandskapet.

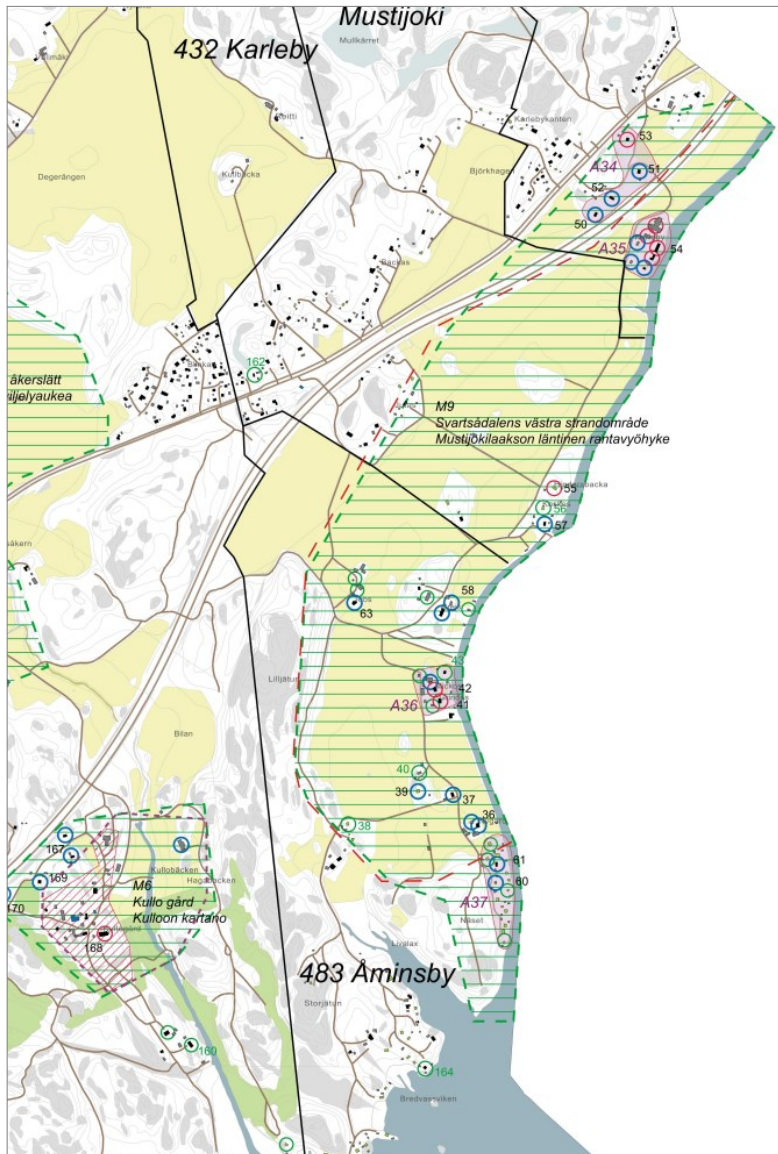
Byggnaderna har placerats intill en åkerholme.

Karleby gård, som ligger på en låg kulle på Svartsåns västra strand. Till den parkliknande gårdsmiljön och ekonomigården hör flera gamla, stora ekonomibygnader.

Kännetecknande för området är också de enskilt belägna gårdscentra med ekonomibygnader som har uppstått genom storskiftet och skiftesregleringen.

Landskapet är till sina huvuddelar helgjutet och enhetligt, men vyerna över odlingsslätten i den norra delen domineras av de livligt trafikerade vägarna, Borgå motorväg och Helsingforsvägen. Nordväst och norr om dessa, delvis också på den sydöstra sidan, finns nyare småhusbebyggelse, som följer odlingsslättens böljande kant från sydväst mot nordost. I söder skimtar Sköldviks skorstenspipor bortom skogen som avslutar dalen.

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

De värdefulla landskapshelheter i kulturmiljön och områdeshelheter med byggnadskultur som har definierats på basen av utredningen har markerats som avgränsade områden på kartan.

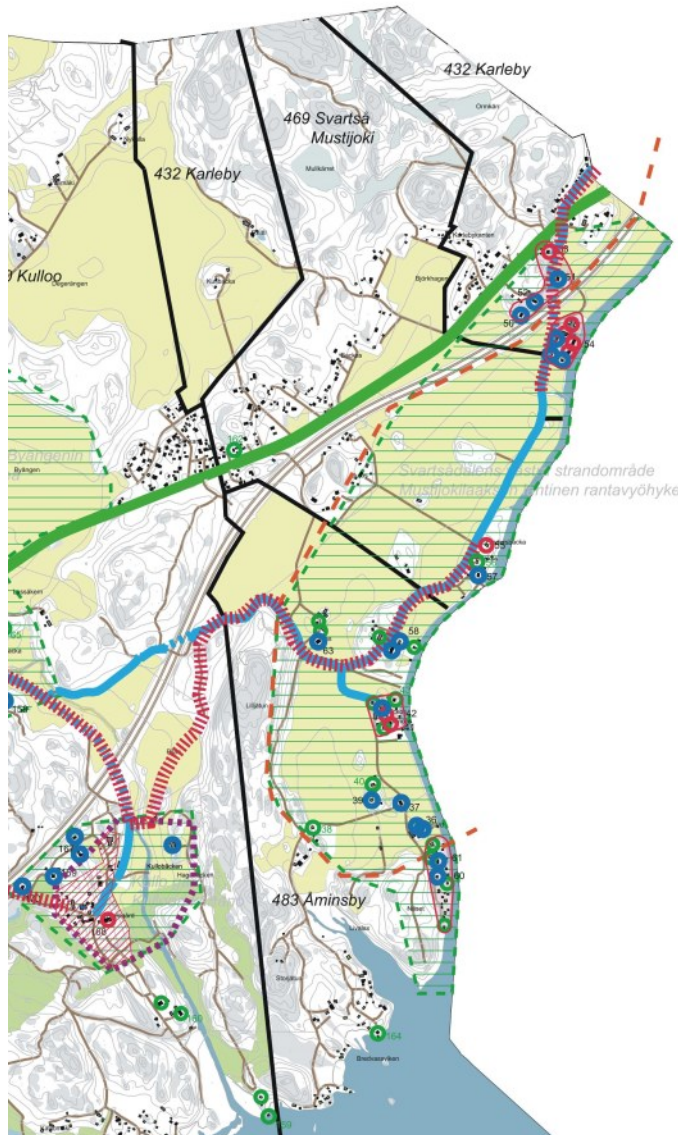
Värdefull landskapshelhet

M9 Svartsådalens västra strandområde 432 Karleby,
469 Svartså
483 Åminsby

Områdeshelheter

A34 Karleby arbetarbostäders områdeshelhet
A35 Karleby herrgårdskulle
A36 Mickos och Grindas områdeshelhet
A37 Åminsby Näsets fritidsbostadsområde

Gamla byvägar

Historiska vägar

- gammal byväg, inritad i Kungens kartverk omkring sekelskiftet 1800
- gammal byväg, inritad på kartan från år 1874, bevarad sträckning
- gammal byväg, inritad på kartan från år 1874, försvunnen sträckning
- regionalt värdefull väg: den på 1930-talet anlagda riksväg 7

I kulturlandskapet går gamla slingrande byvägar som följer terrängformerna och förbinder hus och bytomter med varandra.

Karleby gård i landskapet

Karleby gårds karaktärsbyggnad ligger på en låg kulle vid Svartsåns västra strand. I karaktärsbyggnadens parkliknande gårdsmiljö ingår ett boningshus som är äldre än denna, möjligen gårdens tidigare huvudbyggnad. Till den i landskapet tydligt framträdande herrgårdshelhet som bildas av gårdsområdet och ekonomigården hör flera gamla ekonomibyggnader.

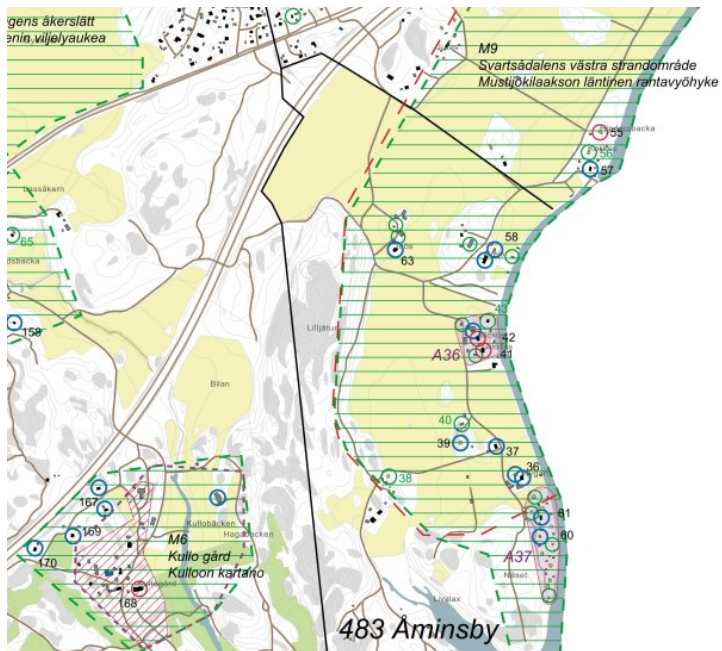

Motorvägen vid Karleby, i bakgrunden Svartsån

Karleby gårds ekonomibyggnader i väglandskapet.

Åminsby

I åkerdalens kant höjer sig Lilljätuns skogbevuxna bergsrygg.

Lador i åkerlandskapet.

Åminsby, vy från Svartsån mot Sköldvik

Gårdscentra, bostads- och ekonomibyggnader, typologi och byggnadsskick

Kaspersbacka (54). Karleby gårds gårdscentrum är en för området exceptionellt mångsidig och verkningsfull helhet med karaktärsbyggnaden och ekonomibyggnaderna som ligger på en kulle intill ån. Den med sadeltak försedda karaktärsbyggnadens äldsta delar har daterats till 1700-talet och den har utvidgats i flera skeden. Fasaderna har drag som är karakteristiska för empiritidens träarkitektur, som den breda vågräta panelen och förstugans lunettfönster.

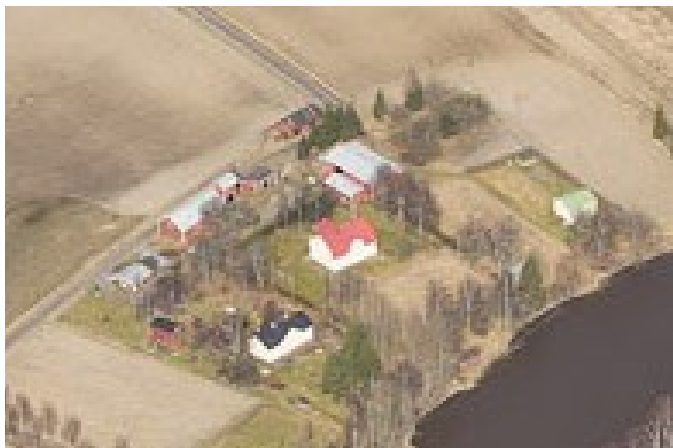
I den luftiga, parkliknande gårdsmiljön ingår också ett annat, lägre boningshus, en jordkällare och andra ekonomibyggnader.

Intill byvägens gamla sträckning finns en bagarstuga med sadeltak och stockstomme med långa knutar, se bilden nere t.v. (A35)

Ekonomigården som omges av lantbruksbyggnader, bl.a. en stor stenladugård, ligger på gårdskullens nordvästra sida.

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Huvudbyggnaderna på Grindas (41) och Mickos (42) stomhemman har förblivit på den historiska bytomten i Åminsby, vid Svartsåns strand. Grejs gårdscentrum flyttades längre norrut redan på 1700-talet och Jobs (Jofs) gårdscentrum i samband med skiftesregleringen i början av 1900-talet. (A36)

Nedan: På den på 1900-talet söder om Åminsby by bildade lägenheten Nygård (36) grupperar sig de rödmyllade ekonomibyggnaderna längs den låga gårdskullens sidor.

Mickos stomhemmans (42) huvudbyggnad, som ligger synligt i landskapet på den historiska byplatsen i Åminsby, har en väl bevarad exteriör från början av 1900-talet. Fasaderna har jugendpräglade drag, bl.a. mansardtaket, förstugan i två våningar och de stora fönstren med små rutor.

Till gårdsmiljön på Mickos (42) hör en knuttimrad loftbod från 1800-talet.

Gårdsmiljön kring huvudbyggnaden på Mickos har trädgårdskarakter, med häckar och stora gårdsträd.

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Huvudbyggnaden på f.d. Grindas stomhemman (41) ligger synligt i landskapet på den historiska byplatsen i Åminsby. Byggnaden från början av 1900-talet har en väl bevarad exteriör. (A36)

Till gårdsmiljön hör en knuttimrad loftbod från 1800-talet (41).

Huvudbyggnaden på Grejs (58) ligger på den historiska byplatsen. Byggnaden med sadeltak uppfördes ursprungligen på 1840-talet och har senare utvidgats. Fasaderna har i någon mån förändrats till sina detaljer.

Grejs' gamla, stora stockbyggda ladugård (58) har förblivit på andra sidan om byvägen. Andra motsvarande ladugårdsbyggnader i den här storleksklassen har inte bevarats inom området.

Jobs stomhemman flyttades till sin nuvarande plats vid regleringen av storskiftet 1906. Huvudbyggnadens (63) yttre har drag från jugendepokens villaarkitektur: yttertaket som har en brantare lutning än den traditionella, den fönsterförsedda förstugan och fönstren som upptill har små rutor.

På Jobs gårdsområde (63) har en timrad ladugård och andra gamla, rödmyllade ekonomibyggnader bevarats.

Andra bostads- och ekonomibyggnader

52

Boningshuset på Koskos stomhemman (57) ligger på den gamla bytomten i Karleby. Byggnaden med sadeltak och långa knutar har sannolikt byggts senast på 1800-talet. Den breda öppna förstukvisten är ett senare tillägg. På gårdsområdet finns också en gammal, iståndsatt loftbod.

Boningshuset på Hindersbacka II (55) ligger på den historiska byplatsen i Karleby. Byggnaden har bevarade drag från början av 1800-talet.

En till sina karaktärsdrag väl bevarad arbetarbostadsbyggnad (51) från tidigt 1900-tal på Karleby gård. Fasaderna är klädda med rödmyllad locklåktpanel och fönstren har sex rutor. (A34)

En stor, väl bevarad knuttimrad arbetarbostadsbyggnad (50) som tillhör Karleby gårdshelhet och som liksom de närläggna byggnaderna (51-53) har stängts in mellan Borgåvägen och motorvägen. Sadeltaket har valmade gavelrösten. (A34)

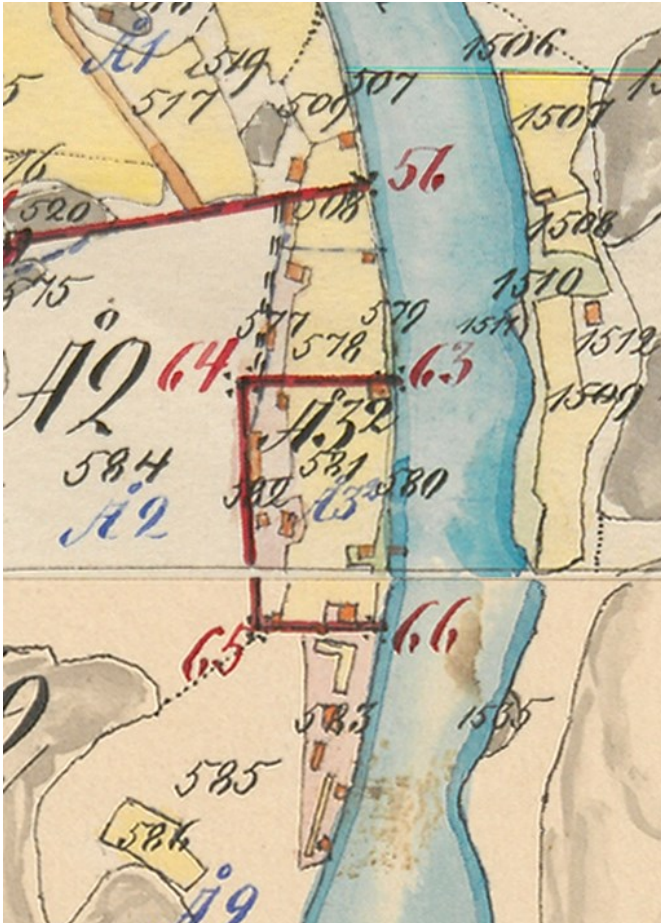

Den timrade loftboden med långa knutar, som hör till en av Karleby gårds arbetarbostäder (51) står på en stadig stenfot.

En representativ arbetarbostad (53) med väl bevarade karaktärsdrag. Den rödmyllade locklåktpanelen, de smårutade fönstren, gavelns lunettfönster och förstukvistens skulpterade hörnpelare är karakteristiska för en 1920-talsklassicistisk arkitektur med förebilder bl.a. i arbetarbostäder på bruksorter i Sverige. (A34)

Strandbosättning och fritidsbostäder

Renovationskartan från 1906 visar att det på den sydliga udden vid Svartsåns västra strand hade uppförts ett stort antal små byggnader, bland dem de nuvarande Hagens och Hagnäs. Strandbrinken som redan på 1700-talet var uppodlad och användes som lastageplats för fartyg har varit bebodd senast från 1873, sannolikt långt tidigare. Karta KA.

Fritidsbostadsområdet Kesälä i södra delen av Åminsby ligger på ett område som redan på 1700-talet har varit i odlingsbruk. Vägen går ovanför det låglänta strandområdet. Längre ner i sluttningen finns två bevarade boningshus från 1800-talet. Vid Svartsåns västra strand har det under den förra delen av 1900-talet uppstått en tät grupp av små fritidsbostäder.

Nedan strandvdy från Kesälä.

Hagens (60), som i tiden byggdes på Grindas hemmans mark på den södra udden i Åminsby, är ett litet äldre boningshus som har bevarat sina traditionella drag. I trädgården växer traditionella perenner. (A37)

Fritidsstugområdet Kesälä har uppstått i omgivningen kring Hagens. (A37)

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

Ett litet boningshus (61) från 1800-talet som har bibehållit sitt traditionella yttre, beläget på den södra udden i Åminsby intill Svartsån. Byggnaden är ett f.d. torp el. dyl. som har styckats ut från Mickos hemman år 1922; en 1800-talsbyggnad i en våning med sockel av kilad sten, sadeltak, bevarad gammal brädfodring och 6-rutade fönster.

Till gårdsmiljön hör en gammal bastu. (A37)

I den trädgårdsartade miljön i Kesälä finns en brokig mångfald av mindre sommarstugor, huvudsakligen byggda under perioden från 1930- till 1960-talet. (A37)

Byggnaden (39) som ligger på en bergsknalle ute på odlingsslätten representerar fritidsbostadsarkitektur från slutet av 1960-talet, med ett lågmälat yttre med genomtänkta detaljer.

7.3 Åminsby, Karleby och Svartså

7.4 SVARTBÄCK

Vy över Nikuviken, på stranden mitt emot syns gårdscentrum på Nikuby, till vänster Nybondas.

SVARTBÄCK

DEN BYGGDA MILJÖNS FRAMVÄXT

Byn ligger vid Svartbäckfjärdens strand. Det första omnämmandet av byn är från år 1382. Svartbäck har varit en jordbrukar- och fiskarby med fem stomhemmansnummer, på äldre kartor fyra, efter storskiftet 1788 sex hemman.

I början av 1700-talet var hemmanen i byn de nära havsstranden belägna Nikuby och Pedars samt de mer avlägsna Överkärrby och Nederkärrby. Vid storskiftet 1788 bildades Nybondas intill Nikuby och Nederkärras delades i två delar som fick namnen Nederkärras och Nybacka. Storskiftet medförde inga avsevärda förändringar, utan de gamla gårdscentra förblev på sina platser. På storskifteskartan från 1788 finns sex hemman, Överkärr, Nederkärr och Nybacka, Pedars, Nikuby och Nybondas.

Enligt jordregistret år 1905 var alla hemman skattehemman.

Villabebyggelse vid ångbåtsfarlederna

Den gamla hemmansindelningen bestod tills parceller började bildas mot slutet av 1800-talet bl.a. för villabebyggelse. I Svartbäck byggdes vid sekelskiftet 1900 två representativa sommarvillor, av vilka den ena ritades av arkitekt Werner Polón. Polóns villa byggdes vid den södra delen av Pedarsviken, den andra villan byggdes något senare mitt emot den på Storholmen. Det livliga sommarlivet i Svartbäck blev omskrivet i den dåtida pressen. En hänvisning till det ingick också i en guidebok för sjöresor till Borgå som publicerades i början av 1900-talet.

Parceller bildades vid strandlinjen och på byns område redan före nyskiftet, som förrättades 1920. Från hemmanen utstyckades nya lägenheter, som bebyggdes med bostadsbyggnader och fritidsbostäder. På 1920-talet bildades också nya jordbrukslägenheter.

Av skiftesinstrumenten från decenniesskiftet 1920 framgår att en känd affärsman som ägnade sig åt markaffärer, Leopold Lerche, nästan helt och hållet ägde de omskiftade hemmanen Överkärras och Nederkärras i Kärrbyområdet. General Johannes Ignatius köpte Nybondas hemman. Redan dessförinnan hade en ny huvudbyggnad av villakaraktär i senjugendstil uppförts på Nikuvikens norra strand, intill en bäck som mynnade ut i havet.

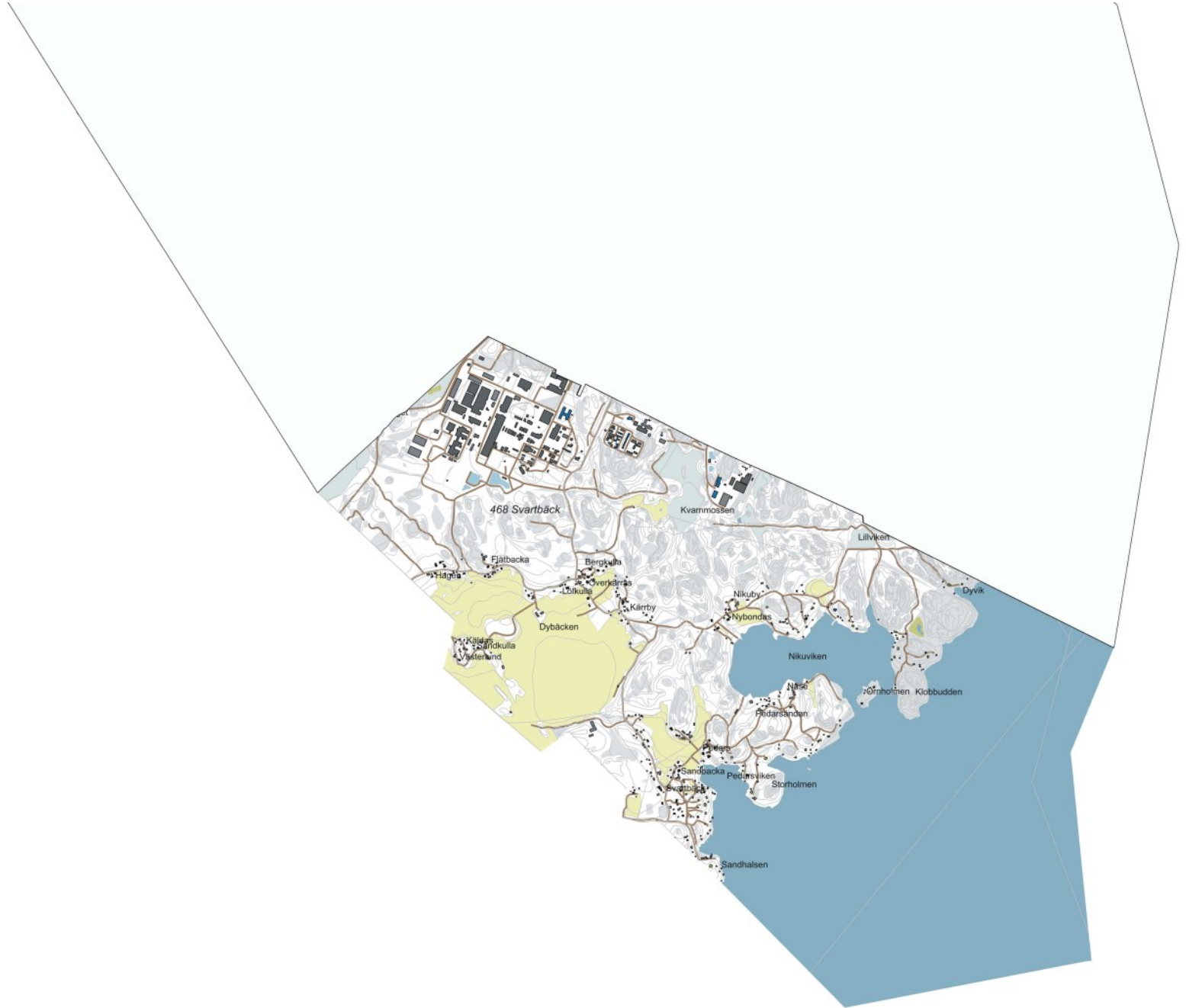
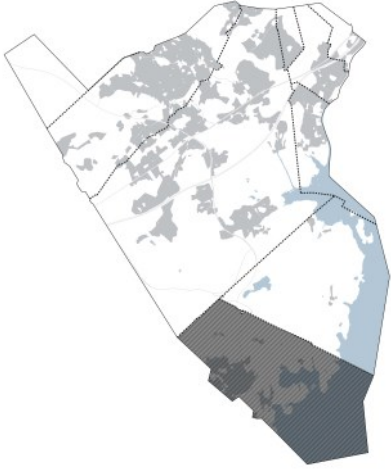
Med de välbärgade sommargästerna och de nya gårdsägarna fick sällskapslivet i Svartbäck nya drag. Det berättas att marskalk Mannerheim ofta gästade Ignatius på Nybondas.

I byn grundades en egen skola, som fungerade i den gamla huvudbyggnaden på Nederkärras in på 1960-talet. På 1930-talet byggdes ett bönehus ritat av arkitekt Carl Frankenhaeuser, den nuvarande skärgårdskyrkan.

På 1960- och 1970-talet etablerades petrokemisk industri i den norra delen av byn. Kommunfullmäktige beslöt 1968 sälja Nederkärras hemman i Svartbäck som område för industri. Under 1970-talet byggdes flera industrianläggningar.

(Selén, Göran 1996. Porvoon pitäjä kautta aikojen 1, MML/LMV arkiv, Suomen maatilat I 1931, Suuri maatilakirja III 1965)

7.4 Svartbäck

7.4 Svartbäck

Svartbäck. På flygbilden syns Dybäckens strömfåra tydligt. Gränsen mellan Sibbo och Borgå går tvärs över odlingslätten.

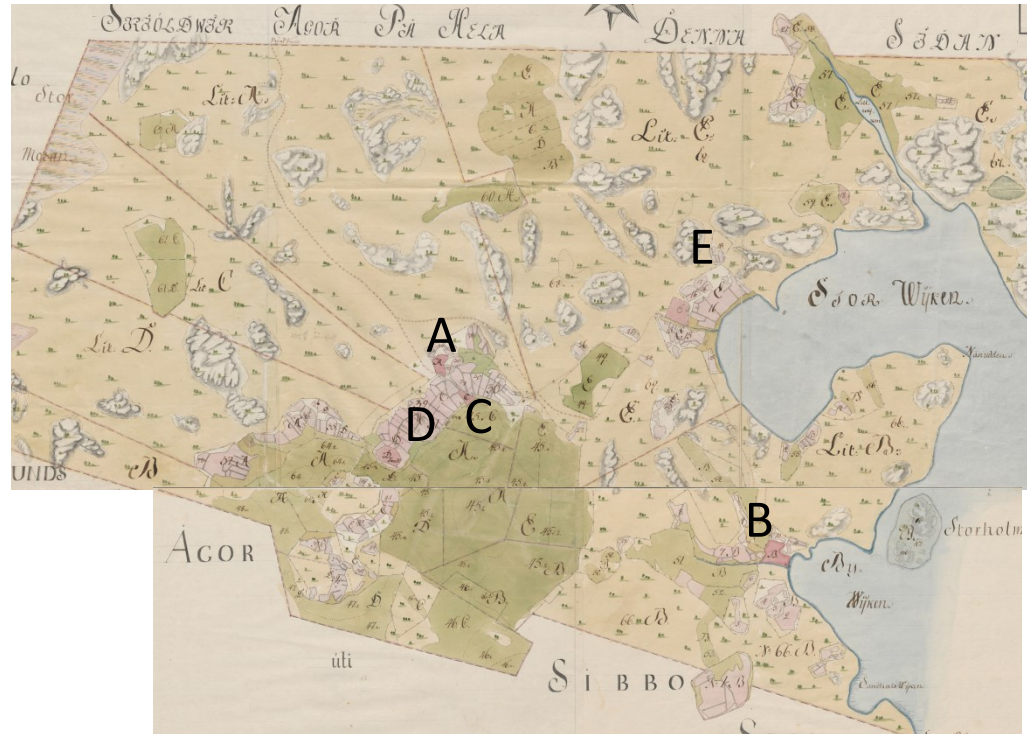
7.4 Svartbäck

HEMMAN OCH BOSÄTTNING

Lantmäterikarta över Svartbäck by 1707, Samuel Broterus, KA

- A Nikuby
- B Pedars
- C Nederkärby
- D Öfverkärby

Storsjöfjärden 1788, KA. Nya hemman: Nybacka och Nybondas
Timoth Winter, lantmätare

- A Öfverkär skattehemman
- B Pedars skattehemman
- C Nederkär skattehemman, hälften
- D Nybacka skattehemman, andra hälften av Nederkärns hemman.
- E Nikuby skattehemman
- F Nybondas skattehemman (ej markerat på kartan, men ligger bredvid Nikuby)

Storskifteskarta 1788, KA

A Öfverkärr skattehemman

B Pedars skattehemman

C Nederkärr skattehemman, hälften

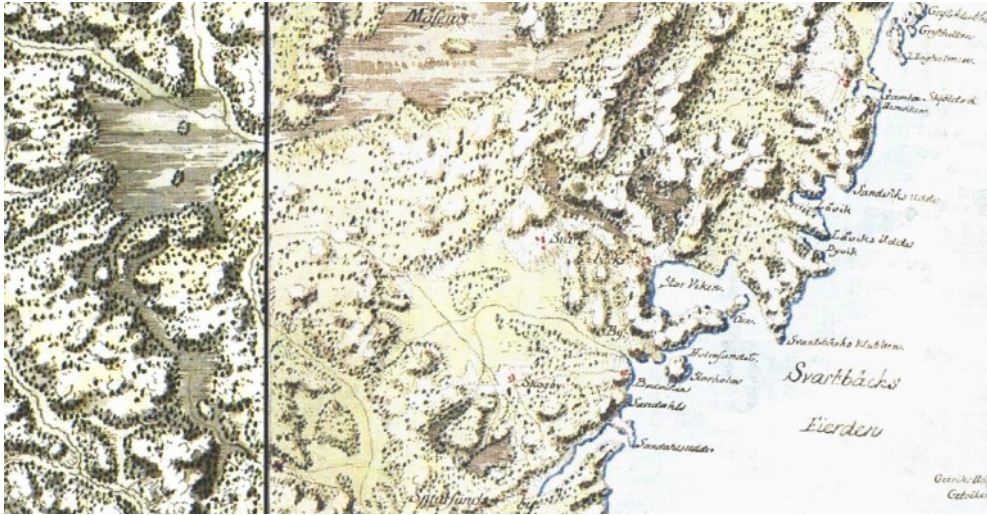
D Nybacka skattehemman, andra hälften av Nederkärrs hemman.

E Nikuby skattehemman

F Nybondas skattehemman

7.4 Svartbäck

Kartserie ca 1800 - 2020

Svartbäck by enligt Kungens karta (1776-1805)

Svartbäck by, sockenkarta 1938, KA

Svartbäck by, Senatens karta 1873, KA

Svartbäck's ångbåtsbrygga låg nära gränsen till Sibbo. Postkort Erik Söderström, Borgå.

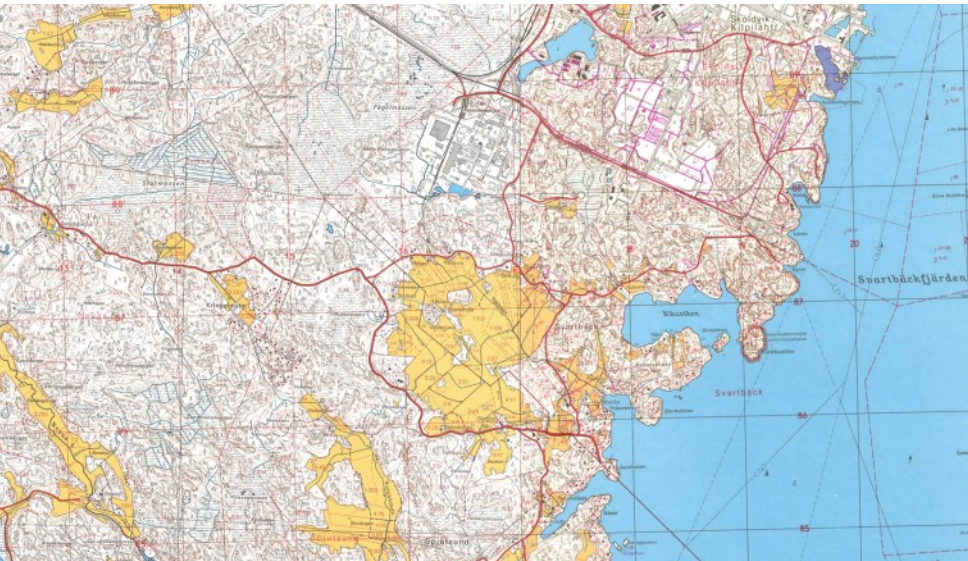
7.4 Svartbäck

Svartbäck by med omgivningar på 1950-talet, utsnitt av grundkartan. MML/LMV

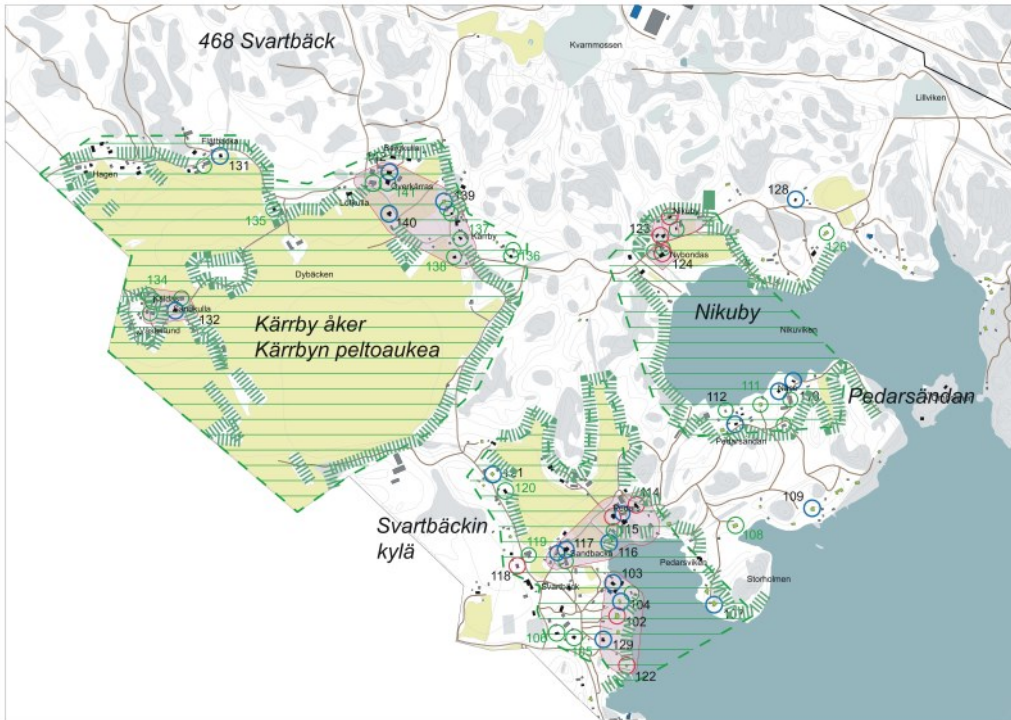

Svartbäck by med omgivningar 2020. Byns gränser är markerade med en streckad linje. Grundkarta MML/LMV

Svartbäck by med omgivningar 1988-1991, utsnitt av grundkartan. MML/LMV.

KULTURLANDSKAP OCH BYGGNADSKULTUR

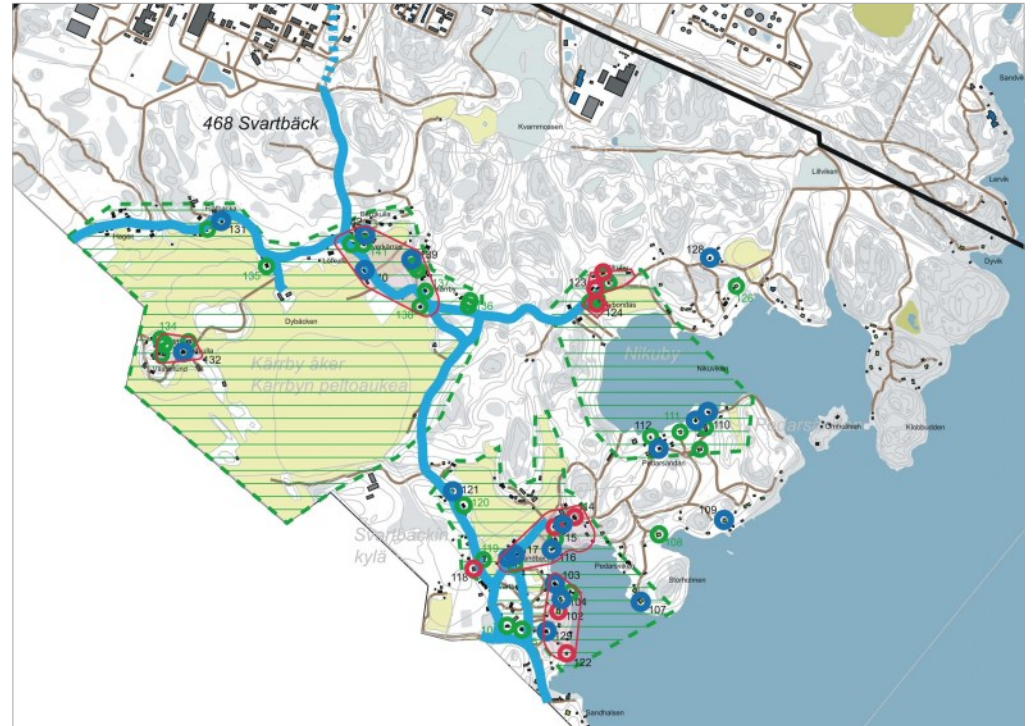

Enhetliga skogsbyn och byggnader som ligger i kanten av odlingsslätterna, i sluttningarna eller infogade mellan trädbestånden kännetecknar kulturlandskapet som har bibehållit sin karaktär.

Kulturlandskapets karaktär

Den gamla bybosättningen i Kärby, bebyggelsen vid Nikuviken och Svartbäck by som har brett ut sig till Pedars hemman tidigare ägor bildar en historisk byhelhet och stöder sig på trafikförbindelserna som följer de gamla byvägarnas sträckning. Vägar är slingrande och landskapen är småskaliga och omväxlande. Bebyggelsen placerar sig på gränsen mellan den odlingsbara marken och

skogen antingen i kanterna av den större dalgången eller på de övre sluttningarna i de små, skyddade sänkningarna mellan strandklipporna. På de mest fördelaktiga, åt syd vettande sluttningarna är bosättningen av gammalt datum. Gårdsgrupperna med sina ekonomibygnader samt den småskaliga bebyggelsen och villorna med sina trädgårdar ligger inte skilt för sig, utan bildar en omväxlande byhelhet.

De historiska byvägarna (markerade med en blå linje) förbinder de gamla bytomterna, där exempel på områdets byggnadskultur har bevarats.

Svartbäck's fartygsbrygga som byggdes vid ångbåtsleden Helsingfors-Borgå har varit en viktig förutsättning för byns villa- och sommarstugebosättning. Den buktande strandlinjen och den sluttande terrängen, därifrån landskapsvyer öppnar sig mot öppna havet och skärgården, har erbjudit gynnsamma möjligheter att bilda rymliga villatomter av trädgårdskaraktär.

(Kulttuurimaisemaselvitys 2008)

OMRÅDESHELHETER I KULTURMILJÖN

Kärrby åkerslätt

Odlingsslätten är ett stort landskapsrum som delvis sträcker sig in på Sibbos sida. Fästpunkterna i kulturlandskapet utgörs av den gamla bebyggelsen längs dalens kanter samt "landskapsholmarna" av olika karaktär som höjer sig på odlingsläätten.

Kärrby åkerslätt är enhetlig till sin landskapsbild, flack till sin topografi, ett väl bevarat och helgjutet, traditionellt odlingslandskapsrum. Odlingsslättens diameter är drygt en kilometer. I kanterna av odlingsläätten omväxlar bebyggelse omgiven av trädgårdar med skogsområden där tallen dominerar. På den norra sidan finns gamla och nyare, från självständighetstiden härstammande gårdscentra med bestånd av gårdsträd och trädgårdar samt lämningar av den mycket gamla bytomten i Kärrby med dess stengården. I riktning mot Pedarsvikens bebyggelse avslutas dalens landskapsrum av ett skogsbälte.

Odlingsslättens landskapsrum är exceptionellt i och med att ingen ny, bred körväg har anlagts tvärs över den, utan vägen som förbinder bebyggelsen går intill skogsbrynet längs de gamla väglinjerna, runt odlingsläätten med dess lerjordmån. De smala vägarna som leder till åkerkullarna i dalen är inte byggda på höga vägbankar utan i nära anslutning till terrängens former.

Odlingsslättens landskapsrum struktureras i nordväst- liggande riktning av en serie små kullar. På kullarna finns ställvis relativt gammal bebyggelse, ängar eller bestånd av skogsträd.

Nikuby - strandåkrar och parkplanteringar

I Nikuvikens strandlutning finns det nordost om en djup

bäckfåra ett bevarat öppet odlingslandskapsrum, där den gamla bybosättningen i Nikuby är belägen. Efter delningen av Nikuby hemman finns det två gamla gårdscentra i byn, Nikuby och Nybondas, numera Lundabäck.

Ankomsten till byn sker via en lindallé som svänger in i en båge från sydväst. Gårdarna är av mycket olika karaktär; gårdsområdet kring Nybondas huvudbyggnad av villakaraktär omges av ett staket och gårdsmiljön är på ett för Svartbäckområdet exceptionellt sätt anlagd med parkartade planteringar av stora ädla träd. Gårdsmiljön på Nikuby är mer fritt grupperad i sluttande terräng och påfallande trädlös och öppen. Gårdscentrums särskilda, för ett skärgårdshemman kännetecknande karaktär formas av de småskaliga, mestadels rödmyllade bostads- och ekonomibyggnaderna och deras relation till terrängen.

Mellan de klippor och torra tallskogar som omger Nikuvikens vattenyta finns branta sluttningar och dälдер. Där omväxlar försumpad mark med lundartade skogsdungar eller forna små åkrar och ängar, som sedan länge har vuxit igen. Längs stränderna finns en riklig nyare fritidsbebyggelse på stora skogbevuxna tomter och grupper av båtbyggare har tillkommit i strandvyerna.

Svartbäcks bybosättning och Pedarsvikens strandområde

Byns bebyggelse ligger på bågiga sidor om byvägen, i gårdscentra på Sandbacka och Pedars. I strandzonen finns villabebyggelse av varierande ålder, av vilka de äldsta villorna som framträder i strandmiljön hör till den helhet av villabebyggelse längs sydkusten och i skärgården som uppstod vid ångbåtslederna. Den nyare fri-

tidsstugebebyggelsen har spritt sig långt utmed den böljande strandlinjen.

På gårdsområdena och längs med vägen finns byggnader i ruinöst skick och skogövervuxna trädgårdar. Också åkrarna och ängarna håller delvis på att bli skogbevuxna. Landskapsrummet som bildats av byns forna åkrar kan inte mera upplevas som en helhet och de väsentliga yverna från byvägarna är till stor del igenvuxna.

I den sydligaste delen av byn har en grupp båtbyggare byggts, som dominerar vyn mot havet .

(Kulttuurimaisemaselvitys 2008 / Kulturlandskapsutredningen 2008)

Områden i kulturmiljön

De värdefulla landskapshelheter i kulturmiljön och områdeshelheter med byggnadskultur som har definierats på basen av utredningen har markerats som avgränsade områden på kartan.

Värdefulla landskapshelheter

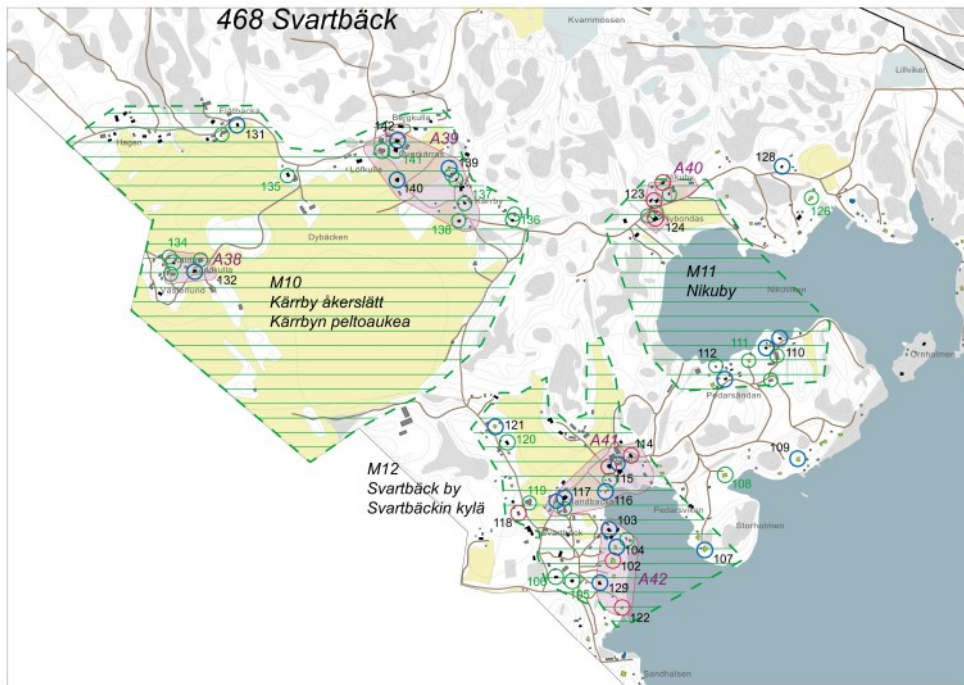
M10	Kärrby åkerslätt	468 Svartbäck
M11	Nikuby	468 Svartbäck
M12	Svartbäck by	468 Svartbäck

Områdeshelheter

A38	Käldas och Sandkulla gårdskulle
A39	Kärrby byhelhet
A40	Nikuby och Nybondas gårdscentra
A41	Pedars och Sandbacka bybosättning
A42	Svartbäcks strandbebyggelse

7.4 Svartbäck

M10 Kärrby åkerslätt

Den norra delen av Kärrby åkerslätt, Dybäckens fåra och bosättningen i randzonen.

Sandkulla gårdscentrum ligger på en kulle på åkerslätten. (A38)

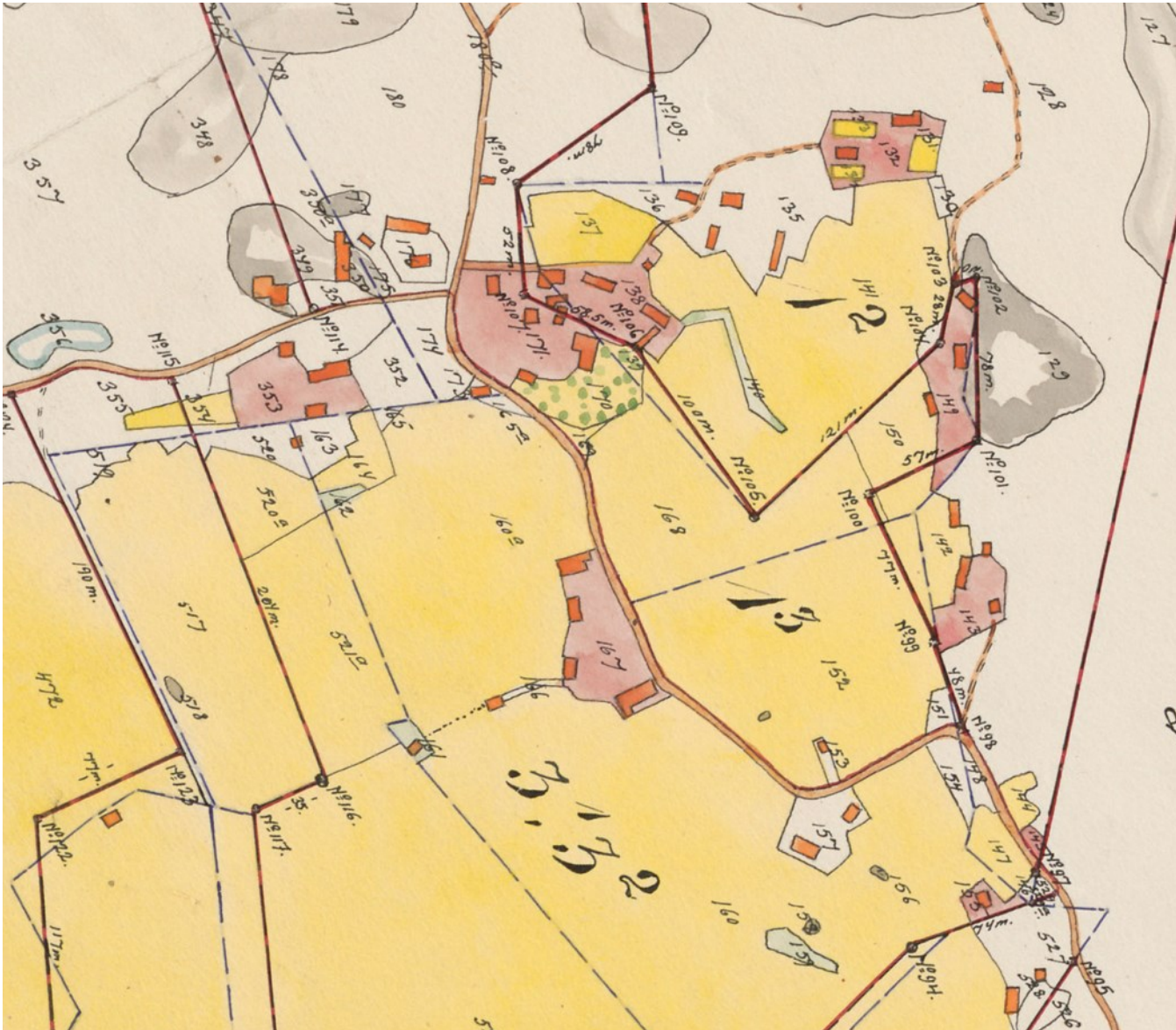

Industrin syns i åkerlandskapet bortom gårdscentrum.

Vy mot åkerslätten.

7.4 Svartbäck

Renovationskarta 1920 (utsnitt), KA. Genom skiftesförrättningen har hemmanen Bergkulla, Överkärras och Nederkärras bildats. Överkärras (en del av det gamla hemmanet nr 1) och Nederkärras (det gamla hemmanet nr 3) var vid den här tiden i affärsmannen Leopold Lerches ägo. Kartan ger en uppfattning om byns byggnadsbestånd och de tätt byggda gårdsmiljöerna med deras ekonomibyggnader.

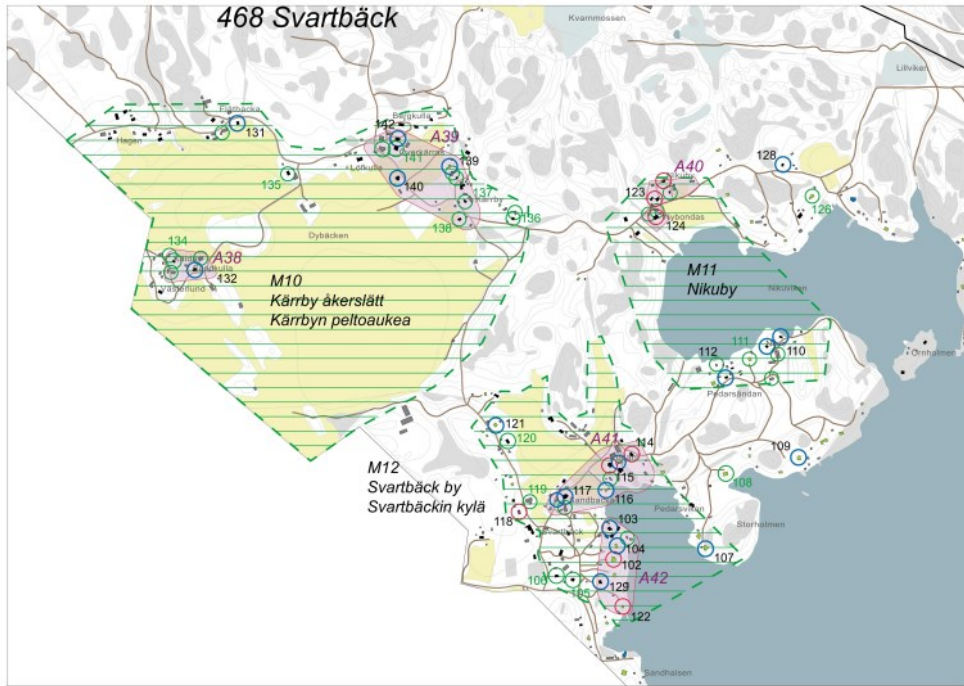

Rester av de gamla stengårderna på den gamla bytomten i Kärrby. Nedan: Terrassträdgården med buskplanteringar bildar en vacker avgränsning av vyn längs vägen. (A39)

7.4 Svartbäck

M11 Nikuby

Snedflygbild

Vy mot Nikuvikens norra strand.

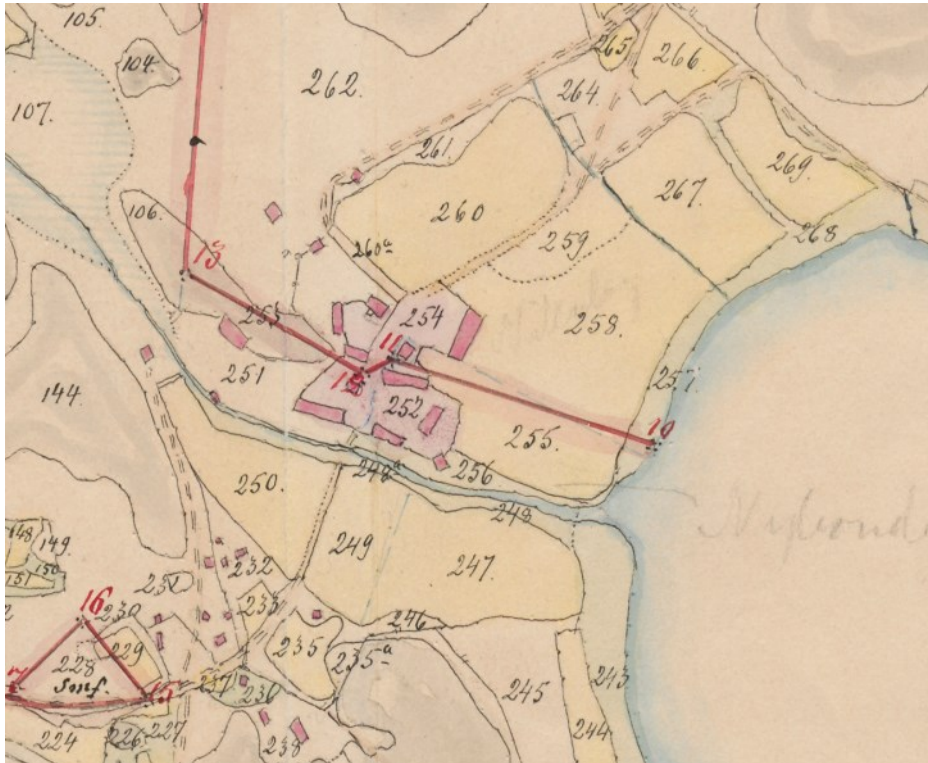

En vackert svängd lindallé leder till byn.

Gårdscentrum på Nikuby (A40)

7.4 Svartbäck

Klyvningsförrättningskartta för Nikuby 1907 (utsnitt), KA.

Storskifte hade förrättats i Nikuby 1797.

Genom klyvningsförrättningen bildades lägenheterna E:a Nikuby och E:b Nybondas.

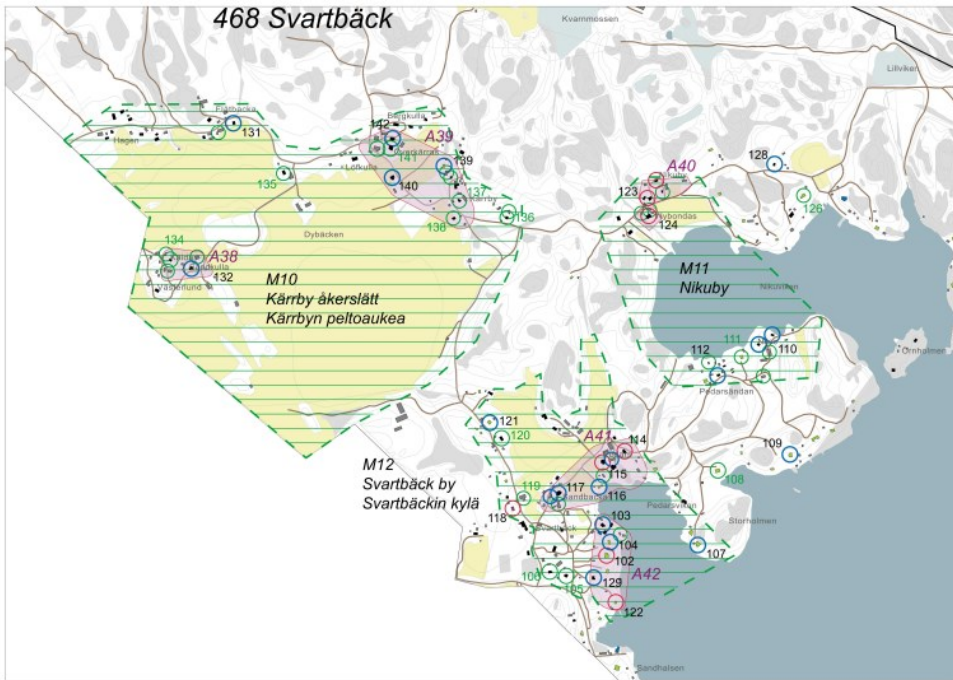
Nybondas (124) villalikhande huvudbyggnad från år 1913. Det parkartade gårdsområdet är ingärdat med ett spjälstaket och porten flankeras av bas-tanta stenpelare. (A40)

Nikuby gårdscentrum (123) företräder ett traditionellt byggnadskick. (A40)

7.4 Svartbäck

M12 Svartbäck by

Snedflygbild

Vy över Pedarsviken mot villan på stranden mittemot.

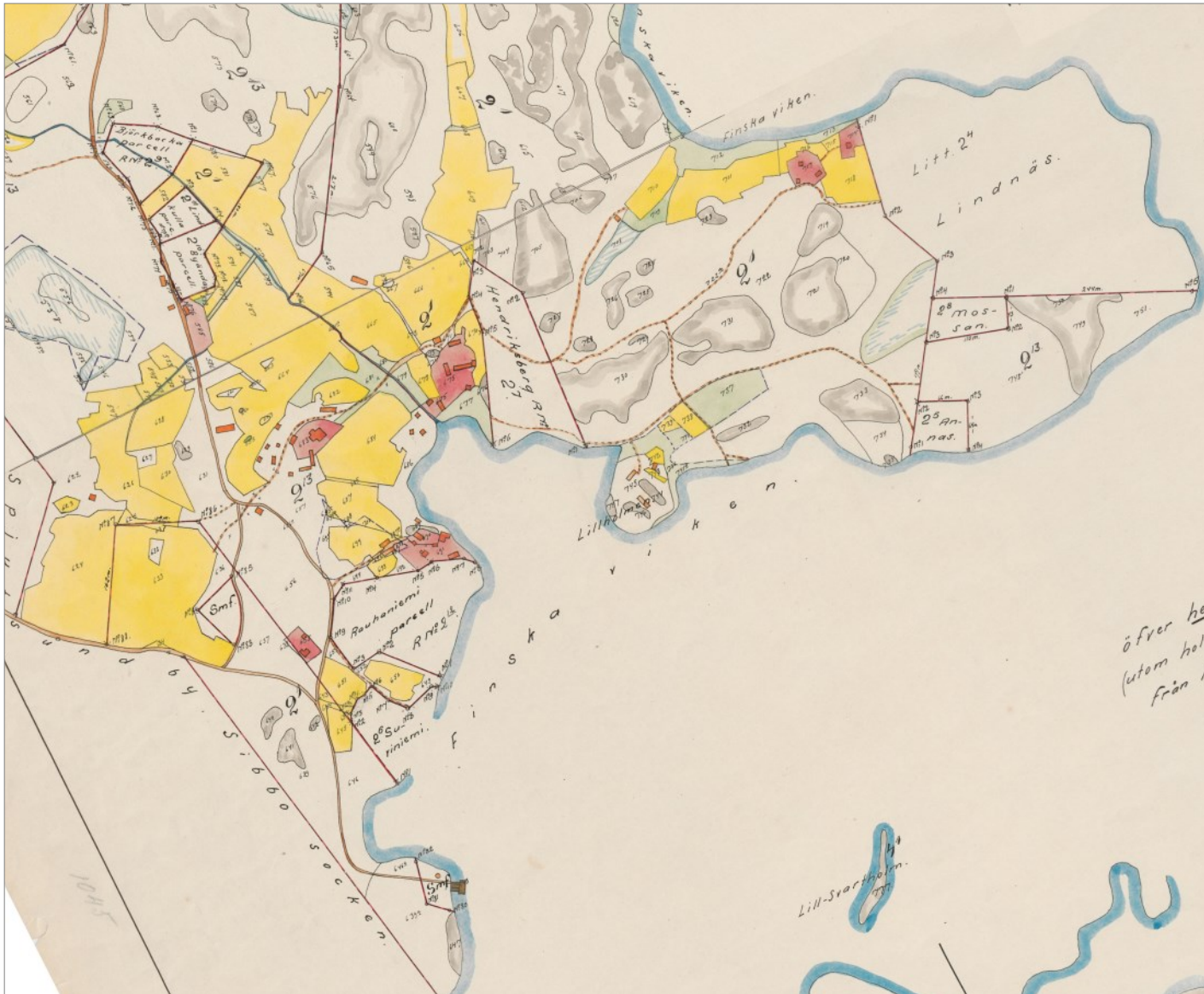

Nyare byggnadsbestånd i Pedarsvikens vikbotten.

Vy mot havsfjärden.

7.4 Svartbäck

Nyskifteskarta 1920, utsnitt, KA. Kartdelarna har satts samman för denna rapport.

Huvudbyggnaden på Sandbacka hemman (117) fotograferad 2008. Borgå stadsplanering. (A41)

Nedan gårdsvy från gårdscentrum på Peders stommhemman (115). (A41)

Skärgårdskyrkan

Det för landskapsbilden karakteristiska skärgårdskapellet (118) med stockstomme, som är ritat av arkitekt Carl Frankenhaeuser och stod färdigt år 1934, har bibehållit sitt ursprungliga utseende. Klocktornet är byggt år 1950.

7.4 Svartbäck

Den före detta skolan

Svartbäck skola fungerade i den gamla mangårdsbyggnaden på Nederkärras (140) i början av 1900-talet. Byggnaden är numera i privat ägo och dess yttre har förändrats. (A39)

Jordbrukens gårdscentra

Peders (115). Gårdsmiljön på det gamla stomhemmanet, som har ett framträdande läge i landskapet, omfattar en mangårdsbyggnad från 1700-talet vars yttre har förändrats genom renoveringar, en loftbod och en timrad rökbastu. (A41)

Överkärrens stomhemmans boningshus (141) med sockel av kilad sten och sadeltak. Byggnadens yttre har förändrats genom flera tillbyggnader och en modernisering i 1950-talsstil. På bilden nedan till höger en ekonomibygnad. (A39)

Sandkulla (132). Området har i tiden tillhört Nederkärrens stomhemman. Lägenheten har styckats ut år 1927. Huvudbyggnaden har flyttas till sin nuvarande plats år 1927 från en plats vid Svartbäcksvägen. En gammal stock är märkt med årtalet 1868. (A38)

Ekonomibygnad på Överkärrens (141). (A39)

Flåtbacka (131) har en till sina huvuddrag väl bevarad byggnadsgrupp, som är typisk för ett småbruk från 1920-talet. Vid väggkanten står en ladugård som delvis är byggd av cementmursten.

Den norra delen av Kärrby åkerslätt, vy mot väster. Till höger syns gårdscentrum på Flåtbacka (131).

Bostadsbyggnader

Sandkulla (132). På gårdstunets norra sida finns en bostadsbyggnad med sockel av natursten. Den timrade byggnaden med långa knutar torde härstamma från 1800-talet och har möjligen flyttats senare till sin nuvarande plats. (A38)

Lindnäs (110). Ett äldre boningshus i två våningar med sadeltak och en glasveranda på havssidan. Sockeln är av kilad sten. Fasaderna är klädda med äldre, rödfärgad lockläktpanel, fönstren har T-indelning.

Bergkulla (142) ligger på platsen för Överkärras stomhemmans ursprungliga gårdscentrum. I gårdstunets södra kant finns en gammal, timrad bostadsbyggnad med långa knutar och låg sockel av kilad sten, senare förlängd och förändrad. (A39)

Lindkulla (121). Boningshuset från början av 1900-talet har ett synligt läge i landskapet och dess ursprungliga drag är väl bevarade. Byggnaden har sockel av kilad sten, sadeltak och en hög förstuga med trappa till övervåningen. Fasaderna är klädda med röd lockläktpanel, de 6-rutade fönstren har kittade glas.

(Nordborg (139). Nordborg Ett mindre boningshus med sadeltak som till sitt utseende representerar det tidiga 1900-talet. Fasaderna är klädda med rödfärgad äldre, oregelbunden lockläktpanel, fönstren har förnyats. (A39)

Oskarshamn (106). Boningshus från tidigt 1900-tal med bruttak, vars karaktär i någon mån har förändrats genom tillbyggnader. Byggnaden har betongsockel, fasadbeklädnad av rödfärgad äldre lockläktpanel och kittade fönster av trä. Taket är lagt med cementtakpannor.

7.4 Svartbäck

Flätbacka (131). Bostadsbyggnad från 1920-talet med sockel av kilad sten, stockstomme och sadeltak. År 1952 breddades byggnaden med en tillbyggnad med regelstomme och i anslutning till den byggdes en förstuga med valmat tak. Byggnadens nuvarande utseende härrör från 1950-talsskedet.

Nestorvik (129). Bostadsbyggnad från återuppbyggnadstiden med typhusprägel och väl bibehållna ursprungliga karaktärsdrag. I hörnet mot havet finns en glasveranda med valmat tak och bredvid den en nyare terrass. Fasaderna har ursprunglig, gul lockläktpanel och ursprungliga fönster.(A42)

Ekonomibyggnader

Loftbod på Nikuby (123). (A40)

Loftbod på Sandbacka (117). (A41)

Loftbod på Nykulla (135).

Knuttimrad ekonomibyggnad på Lindnäs (110).

Källarbyggnad på Lindnäs (110).

Ekonomibyggnad i gårdsmiljön på Nybondas (124). (A40)

Sommarvillorna och villornas gårdsbyggnader

Storholmen (107). En synligt i landskapet belägen, arkitektoniskt representativ villa från början av 1900-talet, vars utseende i någon mån har förändrats genom senare tillbyggnader och förändrad färgsättning. Byggnaden bildar tillsammans med Rauhaniemi på Pedarsvikens motsatta strand en helhet som representerar den villabebyggelse som har samband med ångbåtstrafiken.

Henriksberg (114). Gammal bostadsbyggnad av villakarakter med glasverandor, tillbyggd i ett senare skede, synligt belägen vid byvägen och ett karakteristiskt inslag i bytomtens landskapshelhet. Fasaderna på byggnaden, som står på en grund av kilad sten, är klädda med hålkålsspontpanel som har förnyats, de förnyade fönstren är utvändigt av aluminium. Förstugan har bevarade äldre fönster.(A41)

Lundabäck, f.d. Nybondas (124). Huvudbyggnaden företräder en villaarkitektur med intryck från det tidiga 1910-talets senjugendstil. Byggnaden har ett brant sadeltak med tvärställda gavlar. Huvudfasadens utformning representerar den i villaarkitekturen omhuldade s.k. cottage-typen. (A40)

7.4 Svartbäck

Annas (109), en villa från början av 1900-talet, med rika detaljer i sin exteriör, möjligen senare i någon mån förnyad till sitt utseende, samt dess gårdsmiljö. På havssidan finns en glasveranda med pulpettak.

Till Vanha Huvilas (104) gårdsmiljö hör en villa med sockel av kilad sten, sadeltak och rödfärgad brädfodring med lockläkt. Fönstrens foderlister och den öppna förstukvisten har stildrag som är typiska för 1920-talet.

Suviniemi (122). Fritidsbyggnad med asymmetriskt sadeltak, en indragen veranda och genomtänkta detaljer. Fasadmaterialet är röd lockpanel, fönstren är av trä, mestadels med fyra rutor, ett större fönster har vertikal indelning.

Nedan ett båthus som har byggts på en bryggkonstruktion.

Gårdsträd och trädgårdskultur

Oskarshamns (106) gårdsträd är en ståtlig högvuxen tall.

Till Överkärrens (141) gårdsmiljö hör en stor trädgård med busk- och perennplanteringar, kantad av stora gårdsträd, bl.a. en ek, en lönn och en björk, samt ett exceptionellt ståtligt gammalt äppelträd. (A39)

Gårdsträd på Överkärrens, nedan trädgårdsplanteringar.

7.4 Svartbäck

I anslutning till det sena 1800-talets villor anlades vanligen omfattande trädgårdar med ädla lövträd, gångvägar, gräsmattor och köksträdgårdar.

Nedan Vanha Huvila (104), som har en terrasserad strandlinje med stenskoning och en stor, frodig villaträdgård.

Stenbackas (137) trädgård, anlagd med stenmurade terrasser i en sluttning, har drag av den i början av 1900-talet populära formträdgården. Den smala, slingrande byvägen avgränsas vackert av den nedersta terrassmuren med dess häck. (A39)

Nedan staketet och porten till det trädgårdsartade gårdsområdet på det f.d. Nybondas hemman (124) i Nikuby. (A40)

Huvudaxeln i trädgården på Stenbacka (137) inramas av rundklippta buskar.

Nedan sommarvillan Suviniemi (122) från 1930-talet, på vars bergiga tomt det finns både naturskog och för 1940-1950-talet karakteristiska trädgårdsplanteringar, genomtänkt komponerade grupper av buskar och perenner. (A42)

7.4 Svartbäck

7.5 SKÖLDVIK

Snedflygbild Borgå stad

SKÖLDVIK BY

DEN BYGGDA MILJÖNS FRAMVÄXT

I urkunderna omnämns Sköldvik hemman första gången år 1381. Hemmanet är inskrivet i skattelängden från 1540-talet. På Kungens karta (1776–1805) finns en by utmärkt på Sköldviks plats.

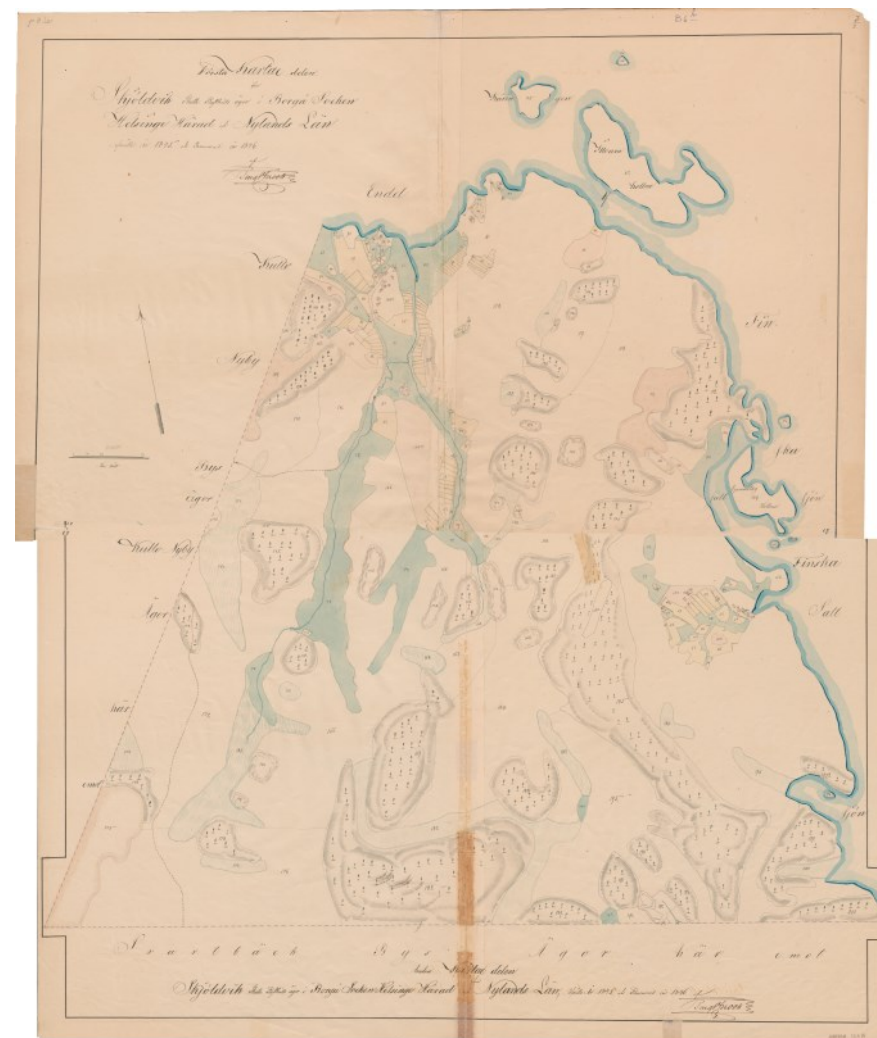
Fram till år 1710 var Sköldvik ett skatterusthåll. Efter freden i Nystad (1721) anslöts hemmanet till Kullo gård och odlades av en landbonde. Kullo gårds ägare, Johan Stjernschantz, övergick till rysk tjänst 1724. Då det senare framgick att Sköldvik hade betecknats som kronohemman ansökte Stjernschantz' son på rättslig väg om att hemmanets status som skatterusthåll skulle återställas.

Efter familjen Stjernschantz har herrgården tillhört affärsmannen Per August Stenius (d. 1878), generallöjtnant Thilén (d. 1887) och generalmajor Mallén (d. 1899), som tillbringade sina somrar på Sköldvik. I början av 1900-talet byttes ägarna ut med några års intervall och en tid ägdes Sköldvik av den för sina markaffärer kända industrimannen och godsägaren Leopold Lerche.

Den med timmerstomme byggda karaktärsbyggnaden utvidgades under Stenius' tid. Enligt källorna planerades ombyggnaden av den två våningar höga karaktärsbyggnaden av arkitekt Carl Theodor Höijer. (Allardt II 1928, 149-154).

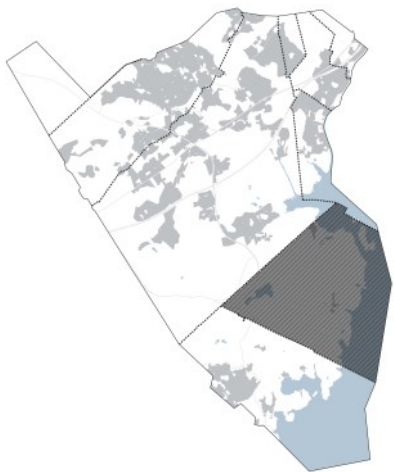
I början av 1930-talet var gårdens areal 763 ha, varav trädgård 1 ha, åker 84 ha, skogsmark 665 ha och impediment 13 ha. Åkrarna, av vilka 50 ha hade täckdikats, var ojämna ler-, sand- och mulljordar. Byggnaderna låg mitt bland odlingsmarkerna vid havsstranden. I den träbyggda ladugården fanns 60 platser, gården hade 10 hästar och 51 kor. Den viktigaste produkten var mjölk som levererades till Helsingfors. Skogen var en planmässigt skött barrskog. Till herrgården hörde en husbehovskvarn, en kapcirkelsåg och en pärthyvel. (Suomen maatilat, I osa 1931)

Herrgårdens sista privata ägare var Lennart Baumgartner, som hade köpt Sköldvik 1928. Han sålde Sköldvik till Neste Oy 1962. Därmed inleddes områdets nutida, industriella historia.

Karta över Sköldvik skatterusthåll 1845. KA. I den nordvästra delen finns gårdscentrum med karaktärsbyggnaden, trädgården och ekonomibyggnader, längre bort på den norra stranden ligger ett torp och på den östra stranden ett annat torp.

7.5. Sköldvik

KLUSTRET AV OLJE- OCH PETROKEMISK INDUSTRI

Nedanstående text är i huvudsak ett sammandrag av Göran Seléns artikel som behandlar Sköldviks historia i verket *Porvoon pitäjän historia / Borgå sockens historia* (1997).

Neste Oy grundades år 1948 med finska staten som största ägare. Bolagets uppgift blev bl.a. oljeraffinering i det egna landet. Det oljeraffinaderi som Neste lät bygga i Nådendal stod färdigt 1957 och det utvidgades i början av 1960-talet. Raffinaderiets kapacitet var emellertid otillräcklig – detta var den billiga oljans tid och landets energiförsörjning baserades på olja. Nestes verkställande direktör Uolevi Raade lade hösten 1962 fram en plan för att grunda ett nytt raffinaderi. Redan samma år stannade Neste för att köpa Sköldvik gård, som hade en djup naturhamn – alla fartyg som alls kunde trafikera i Östersjön kunde anlöpa stranden i Sköldvik.

Efter att ha köpt gården föreslog Neste för kommunalfullmäktige i Borgå landskommun ett avtal, som bl.a. skulle garantera industrianläggningarnas tillgång till sötvatten och tillförsäkra dem goda väg- och vattenförbindelser. Bolaget påminde kommunen om att bostäder för ca 1000 familjer småningom skulle behövas.

Våren 1963 började Sköldvik gårds skogar på bergen invid Svartbäcksfjärden röjas upp. Till en början byggdes där oljecisterner för statens säkerhetslager. Mot slutet av november anlände den första oljetankern till hamnen.

Neste planerade att bygga ett lika stort oljeraffinaderi i Sköldvik som den utvidgade anläggningen i Nådendal. Grundstenen till raffinaderiet vid namn Borgå I murades

1964 och anläggningen invigdes 1966. Raffinaderiet började producera bensin, dieselolja, brännolja och flytgas. Hundratals tankbilar körde varje dag längs den nya Sköldviksvägen upp till stora landsvägen i Kullo. 1971 började oljeprodukter transporteras med tåg längs den nybyggda banan via Andersböle. Omkring 1500 personer kom småningom att få arbete vid Neste. En del av dem erhöll bostäder i det nybyggda bostadsområdet.

Neste utvidgade sin produktion och utvecklades till det ledande statliga företaget i Finland. Sköldvikraffinaderiets andra skede, "Borgå II", inledde sin verksamhet 1966. "Borgå III" invigdes 1968. I och med det blev Neste Nordens största företag i oljebranschen. Kapaciteten hade tiofaldigats på tio år. Neste var också Finlands överlägset största företag i fråga om omsättningen, och Sköldvik var Finlands största importhamn.

Utbyggnaden av raffinaderiet fortsatte, och 1969 fattades beslut om att bygga ett nytt raffinaderi "Borgå IV" intill de tidigare raffinaderierna i Sköldvik.

Det nya raffinaderiet "Borgå B" stod färdigt 1976. Nestes årskapacitet steg till 15 miljoner ton. Ett par år tidigare hade den världsomfattande oljekrisen begynt och staterna försökte frigöra sig från det alltför stora beroendet av oljan. När oljekrisen hade passerats fortsatte Neste expandera sin verksamhet. I Sköldvik sysselsatte bolaget i slutet av 1980-talet över 3300 anställda. Förutom Neste hade där dessutom etablerat sig en stor mängd annan, petrokemisk industri.

En arbetare isolerar en oljecistern på bygget i Sköldvik 1965. Työväen arkisto. finna.fi

Petrokemisk industri i Sköldvik och Svartbäck

År 1968 fattade riksdagen ett principbeslut om att petrokemisk produktion skulle inledas i Finland. Denna ansågs nödvändig, då dess produkter behövdes för att utveckla träförädlingsindustrin. Petrokemisk industri använder som utgångsmaterial organiska ämnen som utvinns i samband med oljeraffinering, och den producerar industrikemikalier som används vid tillverkningen av t.ex. plaster och konstfibrer samt tvättmedel och målfärger.

Efter en förfrågan från Kymmene Ab beslöt kommunalfullmäktige 1968 att sälja Nederkärras lägenhet i Svartbäck

för industriändamål. Ett nytt bolag grundades 1969 under namnet Pekema Oy och anläggningarna togs i bruk 1972. Pekemas fabriksanläggning började tillverka de två viktigaste plastråvarorna, polyeten och polyvinylklorid. Bolaget övergick helt i Nestes ägo 1978.

Kymmene Ab grundade också på egen hand en fabrik för tillverkning av kemikalier som bolaget behövde för sin plastindustri. Fabriken placerades i Svartbäck och fick också en egen hamn där. Fabriken stod färdig år 1970.

Kymmene Ab, Kemira Oy och Pargas Kalk Ab grundade 1970 Stymer Oy, där också Neste trädde in som aktieägare. Syftet var att tillverka en tredje råvara för plastindustrin, polystyren. Den nya fabriken som byggdes i Svartbäck inledde verksamheten våren 1973. Neste Oy köpte Stymer 1981.

Neste och Statoil förenade år 1994 sin plastproduktion i företaget Borealis Polymers vars fabrik inledde sin verksamhet i Sköldvik 1994 .

(Selén II 1997, s. 179-185; www.porssitieto.fi)

Borealis Polymers Oy är en del av den internationella Borealis-koncernen. I Sköldvik har Borealis produktionsanläggningar, experimentfabriker och ett innovationscenter. (www.borealisgroup.com/porvoo)

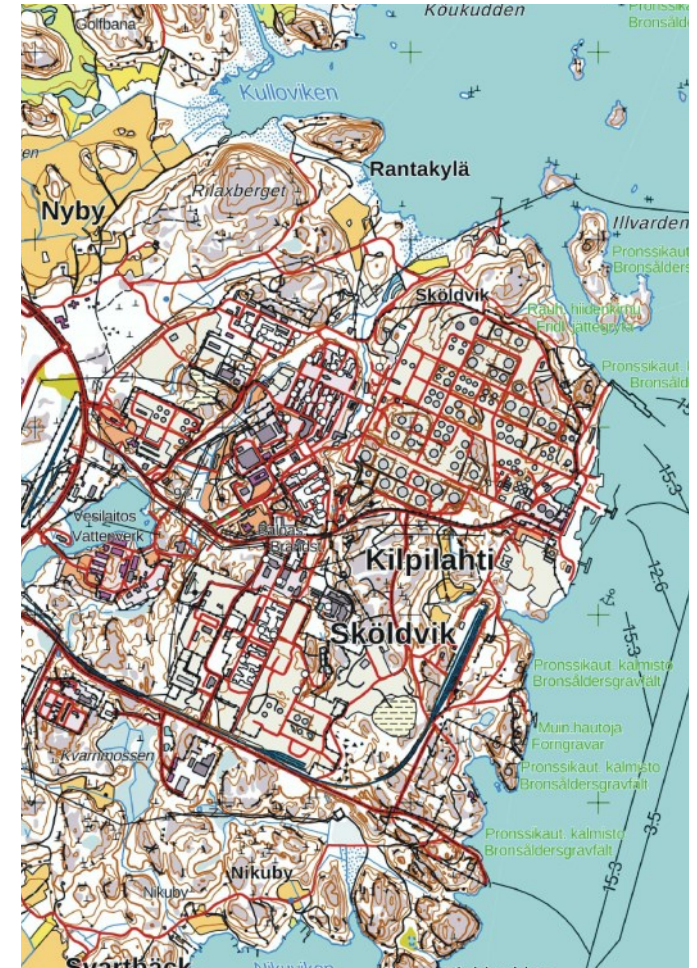
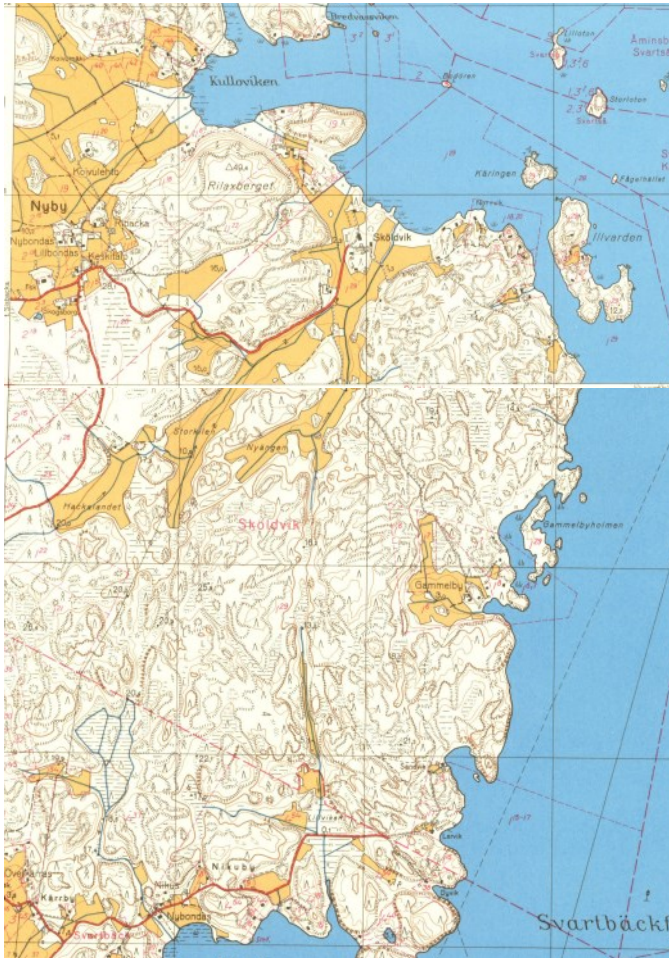

Sköldvik och den norra delen av Svartbäck på en ortoflygbild 1950. MML/LMV öppna data

Det industrialiserade Sköldvik och den norra delen av Svartbäck på en ortoflygbild 1996. MML/LMV öppna data

7.5 Sköldvik

Förändringarna i miljön på Sköldvikområdet och i den norra delen av Svartbäck från år 1962 till 1988 – från ett nästan orört skogs- och våtmarksområde till industrikluster. MML/LMV tryckta kartor.

Sköldviks område, grundkarta 2020 MML/LMV

BYGGNADSKULTUR

Sköldviks område är numera inhägnat och stängt för utomstående. Vid den arkeologiska inventeringen 2015 visade det sig att spår av byns gamla åkrar har bevarats på låglänta, frodiga områden. Herrgårdens karaktärsbyggnad har rivits, men rester av parken som hörde till den har bevarats. På platsen för herrgårdens gårdscentrum fanns det ännu kvar en loftbod och ett lusthus år 1978.

(OYK arkeologisk inventering 2015, Korvenmaa 1980.)

Snedflygbild Borgå stad

